

Rodna ideologija u društvenim i crkveno-teološkim raspravama u Republici Hrvatskoj

Kralj, Magdalena

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:222:968834>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)
[University of Zagreb](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**RODNA IDEOLOGIJA U DRUŠTVENIM I CRKVENO-
TEOLOŠKIM RASPRAVAMA U REPUBLICI HRVATSKOJ**

MAGDALENA KRALJ

ZAGREB, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
FILOZOFSKO-TEOLOŠKI STUDIJ

DIPLOMSKI RAD

RODNA IDEOLOGIJA U DRUŠTVENIM I CRKVENO-TEOLOŠKIM
RASPRAVAMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

MAGDALENA KRALJ

MENTORICA: IZV. PROF. DR. SC. SILVIJA MIGLES

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOGA RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad **RODNA IDEOLOGIJA U DRUŠTVENIM I CRKVENO-TEOLOŠKIM RASPRAVAMA U REPUBLICI HRVATSKOJ** izvorni rezultat mojeg rada te da su svi korišteni izvori, kako objavljeni tako i neobjavljeni, primjereno citirani ili parafrazirani te navedeni u popisu literature na kraju rada.

U Zagrebu, _____
(datum i godina)

(vlastoručni potpis studenta/studentice)

Sažetak

Diplomski rad tematizira fenomen rodne ideologije u društvenim i crkveno-teološkim raspravama u Republici Hrvatskoj. U prvom poglavlju rada predstavljen je povijesni pregled pojave feminizma uz koji se može pratiti i pojava pojma rod koji će odigrati ključnu ulogu u razvoju onoga što danas poznajemo pod pojmom rodna ideologija. Drugo poglavlje predstavlja više događaja na hrvatskom društvenom planu koji je potaknuo niz rasprava o uvođenju rodne ideologije u hrvatsko društvo. U trećem poglavlju predstavljena su obraćanja Hrvatske biskupske konferencije i Komisije „Iustitia et pax“ HBK kojima je Crkva nastojala dati svoj odgovor na izazov rodne ideologije, ali i doprinos raspravama koje su se u datim trenucima odvijale. Cilj ovog diplomskog rada jest doći do boljeg razumijevanja kompleksne problematike rodne ideologije, promotriti njezine dosege u hrvatskom društvu, ali i osvijetliti što stoji u srži problema koji u današnje vrijeme dijeli mišljenja hrvatskih građana.

Ključne riječi: rodna ideologija, feminizam, društveno-politička zbivanja, rod, spol, Crkva.

Abstract

Gender Ideology in Societal and Church-Theological Discussions in Croatia

The master's thesis examines the phenomenon of gender ideology in societal and church-theological discussions in the Republic of Croatia. In the first chapter of the paper, a historical overview of the emergence of feminism is presented, along with which the emergence of the concept of gender can be traced, which will play a vital role in the development of what we know today as gender ideology. The second chapter presents a series of events on the Croatian social level that initiated a series of discussions about the introduction of gender ideology into Croatian society. In the third chapter, the addresses of the Croatian Bishops' Conference and the Commission "Iustitia et pax" are presented, with which the Church tried to give its answer to the challenge of gender ideology, but also a contribution to the discussions that took place at the given moments. This thesis aims to gain a better understanding of the complex issue of gender ideology, observe the reach of gender ideology in Croatian society, and also to shed light on what is at the core of the problem that currently divides the opinions of Croatian citizens.

Key words: gender ideology, feminism, socio-political events, gender, sex, Church.

Sadržaj

Uvod	1
1. Od feminizma do rodne ideologije	2
1.1. Prvi val feminizma	3
1.2. Drugi val feminizma	6
1.3. Treći val feminizma	13
1. 4. Utjecaj feminističkih ideja na teološku misao	18
2. Rod i rasprave o rodnoj ideologiji u hrvatskom društvu	26
2.1. Rod i njegova primjena u hrvatskom pravnom poretku	26
2.2. Odgojno-obrazovni sustav i javno mnijenje (medijski odgoj)	36
2.2.1. Kurikulum zdravstvenog odgoja i obrazovanja	36
2.2.2. Projekt KINDER u službi promjene stavova	40
2.2.3. Indoktrinacija putem crtića „Drske djevojke“?	42
2.2.4. Sveobuhvatna seksualna edukacija u službi promicanja rodne ideologije	43
2.2.5. Od ženskih studija do rodni studija	45
3. Reakcija hrvatskih biskupa na izazove rodne ideologije	49
3.1. Izjava o Programu zdravstvenog odgoja i obrazovanja	49
3.2. Poruka povodom odluke Ustavnoga suda o Kurikulumu zdravstvenoga odgoja ...	51
3.3. Muško i žensko stvori ih!	52
3.4. Založiti se za temeljne vrijednosti obrazovanja i obitelji	54
3.5. Izjava o ratifikaciji “Istanbulske konvencije”	56
3.6. O najavi uvođenja rodni studija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu	57
Zaključak	61
Literatura	64

Uvod

Rodna ideologija je pojam koji se u hrvatskom društvu posljednjih godina često spominje. Dok u jednim izaziva negativne osjećaje i samim time protivljenje, drugi tvrde kako je ovdje riječ o izmišljotini katoličkih i konzervativnih krugova, čime se ovi drugi obično prozivaju pobornicima i promicateljima rodne ideologije. Tema diplomskog rada naslovljenog *Rodna ideologija u društvenim i crkveno-teološkim raspravama u Republici Hrvatskoj* proizašla je iz seminara Uloga žene u Crkvi i društvu sa željom dubljeg i boljeg razumijevanja fenomena rodne ideologije koji u hrvatskoj zbilji postaje sve aktualnijim. U prvom redu, radom se želi pod povijesno-analitičkim vidom doći do više informacija o porijeklu i sadržaju onoga što danas nazivamo „rodna ideologija“. Analizom pojedinih društvenih događaja koje su mnogi protumačili kao pokušaj nametanja rodne ideologije u hrvatskom društvu želi se promisliti i promotriti njezine dosege, a zatim nastojati osvijetliti što stoji u srži zabrinutosti mnogih.

Cilj je u prvom poglavlju naslovljenom „Od feminizma do rodne ideologije“ donijeti pregled povijesnog razvoja feminizma uz koji se mogu pratiti i počeci fenomena rodne ideologije. Polazeći od samih početaka nastojat će se utvrditi može li se zaista govoriti o rodnoj ideologiji i, ako da, što je pridonijelo njezinu nastanku. U drugom poglavlju s naslovom „Rod i rasprave o rodnoj ideologiji u hrvatskom društvu“ predstaviti će se više događaja koji su u hrvatskoj javnosti potaknuli rasprave o idejama i svjetonazorima povezanih s rodnom ideologijom. Budući da je aktualnim raspravama svoj doprinos dala i Crkva, u trećem poglavlju s naslovom „Očitovanja Hrvatske biskupske konferencije o pitanjima rodne ideologije“ donijet će se pregled izjava Hrvatske biskupske konferencije i Komisije „Iustitia et pax“ HBK. Budući da izjave predstavljaju reakciju Crkve u Hrvatskoj na važna zbivanja koja su zadesila hrvatsku javnost, a s ciljem brige Crkve za aktualna društvena zbivanja kojima se u pitanje dovodi sama ljudska narav, želi se ići za što boljim razumijevanjem cjelokupne problematike koja pogađa ne samo društveni život uopće, već napose život vjernika i Crkve u hrvatskom društvu.

1. Od feminizma do rodne ideologije

Početak rodne teorije treba potražiti u feminističkom pokretu koji se javlja u 18. stoljeću. *Encyclopedia of Catholic Social Thought, Social Science and Social Policy* feminizam opisuje kao naziv za teoriju i društvene prakse utemeljene na iskustvima žena diljem svijeta; fenomen koji svojim širokim tumačenjem uključuje sve što su žene činile kroz stoljeća da bi preživjele i oduprle se ugnjetavanju.¹ U enciklopediji dalje stoji da se feminizam ne odnosi na žensko kao posebnu kategoriju ženskog pitanja, već da je riječ o sustavnom izazovu patrijarhalnim ili seksističkim ekonomskim, političkim i kulturnim strukturama, odnosno sustavima u kojima su žene podređene i isključene iz punog sudjelovanja u društvenom životu.² Polazeći od iskustava žena, feminizam traži veću dobrobit, uzajamnost u odnosima, jednakost i sudjelovanje žena baveći se pitanjem struktura čija je briga organizacija cjelokupnog društvenog života; zadaća koja uključuje i žene i muškarce predane tim ciljevima.³ Prema *Enciklopedijskom teološkom rječniku* „bitno značenje feminizma jest u oblikovanju etičke svijesti kod žene da postane svjesna svoje autonomne subjektivnosti i sposobnosti da sama bira i djeluje“⁴. Taj proces ponukao je laičko i kršćansko promišljanje i preispitivanje kulture koja je opravdavala i opravdava višestruku inferiornost i podređenost žene.⁵

S obzirom na ideje i ciljeve koje je nastojao ostvarivati, kao i u odnosu na društvene okolnosti, feminizam se može promatrati kroz tri razdoblja ili vala.

¹ Usp. Michael L. COULTER – Stephan M. KRASON – Richard S. MYERS – Joseph A. VARACALLI, *Encyclopedia of Catholic Social Thought, Social Science and Social Policy*, The Scarecrow press, inc., Lanham, Maryland, Toronto, Plymouth, UK, 2007., 394.

² Michael L. COULTER, Stephan M. KRASON, Richard S. MYERS, Joseph A. VARACALLI, *Isto*.

³ Usp. *Isto*.

⁴ *Isto*.

⁵ Usp. Giovanni CAPPELLI, Feminizam, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., 323.

1.1. Prvi val feminizma

Prema I. Milojević uobičajene klasifikacije nastanak prvog vala feminizma pripisuju utjecaju Francuske revolucije (1789.), a trajao je otprilike od sredine 19. stoljeća do dvadesetih godina 20. stoljeća.⁶ Francuskinje Olympe de Gouges i Rose Lacombe napisale su 1791. godine *Deklaraciju o pravima žena* u kojoj su zahtijevale da društveni položaj žena bude jednak društvenom položaju muškaraca. U isto vrijeme je i engleska književnica i filozofkinja Mary Wollstonecraft objavila svoje najpoznatije djelo *Obrana ženskih prava*.⁷ Borba protiv obespravljenosti žena bila je u prvom valu usmjerena prije svega na pravo glasa, pravo na obrazovanje i zaposlenje.⁸ Prema *Enciklopedijskom teološkom rječniku*, feminističke poruke do šezdesetih godina 20. stoljeća nadahnjivala je potreba žene da se oslobodi stoljetnog položaja ovisnosti i podložnosti, a rezultat je ostvarivanje temeljnih prava žena na društvenoj i političkoj razini. Žene su tako zadobile pravo na studij, političko pravo glasa, ravnopravnost u plaći, jednaka prava unutar obitelji i slično. Detaljan pregled povijesnog razvoja feminističkog pokreta donosi M. Volarević koji ističe da su do Francuske revolucije, koja je zajedno s Industrijskom revolucijom potpuno izmijenila društveni tijek Zapada, stalež i spol imali podjednako važan utjecaj na čovjekov društveni položaj. Ženin, odnosno muškarčev položaj i društvena uloga bili su jasno definirani te bi svako iskakanje iz postavljenih okvira izazivalo osudu. S francuskom i industrijskom revolucijom iznjedren je jedan novi svijet u kojem svatko može tražiti i pronaći svoje mjesto, a po prvi puta u povijesti javlja se i jasna ideja o potrebi žena da iz privatnosti istupe u javnost i uključe se u javni društveni život. Industrijska revolucija otvorila je ženama prostor za sudjelovanje u javnim poslovima i mogućnost poboljšanja ekonomskog položaja čime više ne bi bile u potpunosti ovisne o muškarcima.⁹ Žena tako postaje dio javnog društvenog života, „ali ne još uvijek i njezin stvaratelj. I dalje je glavni stvaratelj društvenog života bio muškarac.“¹⁰ Iako je autonomija žene donekle zajamčena u javnosti i dalje ostaje na marginama te bez prava glasa.

⁶ Usp. Ivana MILOJEVIĆ, Tri talasa feminizma, u: Ivana MILOJEVIĆ (ur.), *Uvod u rodne teorije*, Mediterran Publishing, Novi Sad, 2011., 28.

⁷ Usp. Marijo VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, Glas Koncila, Zagreb, 2018., 30.

⁸ Usp. Damirka MIHALJEVIĆ, Feminizam – što je ostvario, u: *Mostariensia*, 20 (2016.) 1-2, 154.

⁹ Usp. Marijo VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, 32-33.

¹⁰ Marijo VOLAREVIĆ, *Isto*.

Određeni pomaci u pozitivnom smjeru dogodili su se nakon Prvog svjetskog rata. M. Volarević piše o poslijeratnoj politici koja se temeljila na dvama načelima. Prvo je bilo davanje prava glasa ženama koje im pripada jednako kao i muškarcima te koje je ujedno i nagrada za doprinos žena u ratnim razdobljima kada su preuzele razne društvene odgovornosti umjesto muškaraca koji su bili na ratištu. Drugo načelo upućivalo je na ulogu koju sada žene trebaju preuzeti u odnosu na državu, a to je posvećujući se rađanju i majčinskoj ulozi raditi na povećanju broja stanovnika države nakon velikih gubitaka tijekom rata. Preko sredstava društvenih priopćavanja propagirao se američki stil ženstvenosti – ideal žene koja „živi na visokoj nozi, ali uvijek nekako romantičarski zavisna od muškarca“¹¹. Ipak, u to vrijeme postojao je još uvijek krug feministkinja koje su bile zaokupljene idejom bijega od nadmoći muškarca u društvu. Iako se može reći da je feminizam između dva rata bio u laganoj pasivnosti, feministkinje su potihom pripremale područje djelovanja za feministički preokret koji će obilježiti i početak drugog feminističkog razdoblja.¹²

Zahtjeve za pravo glasa žene su počele organizirano iznositi u drugoj polovici 20. stoljeća kada će se za njih rabiti naziv sufražetkinje.¹³ „Ovaj izraz u anglosaksonskim zemljama veže se za pripadnicu pokreta koja traži jednako pravo glasa za muškarce i žene, a smatra ih se nositeljicama prvog vala feminizma.“¹⁴ Kraj njihove dugogodišnje borbe za pravo glasa došao je nakon završetka Drugog svjetskog rata kada su žene u većem broju zemalja ostvarile pravo na glas te pravo da, osim da biraju nositelje vlasti, budu i same izabrane.¹⁵

Prema M. Volareviću, po završetku Drugog svjetskog rata te padom nacizma i fašizma u Europi, u društvu se počinje ozbiljnije promišljati o ljudskim pravima koja su u vrijeme rata bila pogažena, pa tako i o pravima žena. Pitanje ženskih prava željelo se staviti pod okrilje UN-a, stoga je 1946. g. ustanovljeno Povjerenstvo za položaj žena u svrhu proučavanja, promišljanja i predlaganja Generalnoj skupštini tema iz područja ljudskih prava koja se posebno tiču žena. Plod rada Povjerenstva je da je u *Opću*

¹¹ *Isto*, 33.

¹² *Isto*, 51-53.

¹³ Usp. Marijo VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, 35. Naziv sufražetkinja dolazi od engleske riječi *suffrage* koja znači: pravo na glas.

¹⁴ *Isto*.

¹⁵ Usp. *Isto*, 35-36.

deklaraciju o ljudskim pravima¹⁶ (1948.) već u čl. 2. unesena odredba o suprotstavljanju svim oblicima diskriminacije, tako i spolnoj. Pedesetih godina 20. stoljeća Međunarodna organizacija rada usvojila je *Konvenciju o jednakosti plaća*¹⁷, a na Općoj skupštini UN-a usvojena je *Konvencija o političkim pravima žena*¹⁸, s naglaskom na programe koji bi olakšali pristup ženama obrazovanju, a zatim i na nacionalne zakone koji trebaju prepoznati jednakost žena pred zakonom. Opća skupština UN-a pozvala je 1963. godine na usvajanje *Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena*¹⁹. Može se zaključiti da se nakon Drugog svjetskog rata i pod okriljem UN-a vode sve snažnije rasprave o ženinim civilnim, političkim, obiteljskim i pojedinačnim pravima.²⁰

Budući da su pojmovi rod i spol težište bilokakva govora o rodnoj ideologiji, čini se potrebnim spomenuti ono što D. Mihaljević ističe, a to je da „iako su pojmovi rod i spol artikulirani tek u drugom valu, već je u početku feminističkog pokreta određenje roda i spola kao vrijednosnih kategorija u društvu intuitivno prepoznato kao supstancijalno težište feminizma.“²¹ D. Mihaljević objašnjava kako je u pozadini neravnopravnosti muškaraca i žena, a samim time i težnji feminističkog pokreta „stroga binarna podjela u dvije potpuno nejednake i neravnopravne kategorije“; kategorije muškog i ženskog.²² Tako proizlazi da je unutar feminističkog pokreta u samim njegovim začetcima postojala svijest i mišljenje o tome da je razlog nejednakosti podijeljenost na dva spola od kojih muški ima prvenstvo nad ženskim.

¹⁶ OPĆA SKUPŠTINA UJEDINJENIH NARODA, Opća deklaracija o ljudskim pravima (10. XII. 1948.), u: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html (pristupljeno 31. VIII. 2024.).

¹⁷ MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE SKRBI, Konvencija o jednakosti plaća (10. II. 2024.), u: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2000_02_3_24.html (pristupljeno 20. VII. 2024.).

¹⁸ OPĆA SKUPŠTINA UJEDINJENIH NARODA, Konvencija o političkim pravima žena (31. III. 1953.), u: https://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_Konvencija%20o%20politicnim%20pravima%20zena.pdf (pristupljeno 20. VII. 2024.).

¹⁹ OPĆA SKUPŠTINA UJEDINJENIH NARODA, Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (18. xii. 1979.), u: https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/un/kon_o_ukl_diskr_ze_na.pdf (pristupljeno 20. VII. 2024.).

²⁰ Marijo VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, 71-73.

²¹ Damirka MIHALJEVIĆ, *Feminizam – što je ostvario*, 158.

²² Damirka MIHALJEVIĆ, *Isto*.

1.2. Drugi val feminizma

Tijekom šezdesetih godina 20. stoljeća javlja se drugi val feminizma za koji se može reći da ga je iznjedrila seksualna revolucija,²³ a obilježila diferencijacija pojmova rod i spol.

Temelje drugom valu feminizma postavila je Simone de Beauvoir. U svojoj knjizi *Drugi spol* zapisala je: „Ženom se ne rađa, ženom se postaje.“²⁴ Dalje nastavlja: „Nikakva biološka, psihološka ili ekonomska sudbina ne određuje figuru koju ljudska žena predstavlja u društvu; civilizacija kao cjelina je ta koja proizvodi ovo stvorenje, srednje između muškarca i eunuha, koje je opisano kao žensko.“²⁵ Time zapravo želi reći da pojam žene određuju društvene norme koje propisuje muškarac. Beauvoir je tako postala začetnica svih suvremenih teoretskih problematizacija koncepta spola.²⁶

Kate Milette će nastaviti razmišljati u tom pravcu te će u svojoj knjizi *Spolna politika* na vrlo radikalnan način artikulirati feminističke teme unutar kojih će patrijarhat i muška dominacija uspostavljena na osnovi spola postati središnji pojmovi. Odnos između muškarca i žene Milette definira politički i time uključuje i pojam moći²⁷, te postavlja pitanje: „Može li se odnos među spolovima uopće promatrati u političkom svjetlu?“²⁸ Budući da odgovor na ovo pitanje ovisi o tome kako definiramo politiku, u njezinom djelu će se pojam politika odnositi na odnose strukturirane moći, dogovore prema kojima je jedna skupinu osoba kontrolirana od druge.²⁹ D. Mihaljević tumači da Milette time želi poručiti da jedna društvena skupina, muškarci, kontrolira drugu društvenu skupinu, žene, i to smatra temeljnim obilježjem patrijarhata.³⁰ Da bi se izašlo na kraj s takvim društvenim poretkom i uklonilo mušku dominaciju nad ženama, nužno je odbacivanje konstruiranog patrijarhata, što je moguće postići jedino usvajanjem novih vrijednosti.³¹ Usvajanjem ideje Simone de Beauvoir o društvenoj

²³ Marijo VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, 88.

²⁴ Simone DE BEAUVOIR, *The Second Sex*, Vintage Classics, London 1997., 295.

²⁵ Simone DE BEAUVOIR, *Isto*.

²⁶ Usp. Damirka MIHALJEVIĆ, *Feminizam – što je ostvario*, 158.

²⁷ Usp. Damirka MIHALJEVIĆ, *Isto*.

²⁸ Kate MILETT, *Sexual politics*, University of Illinois Press, New York, 1970., 23.

²⁹ Usp. Kate MILETT, *Isto*.

³⁰ Usp. Damirka MIHALJEVIĆ, *Feminizam – što je ostvario*, 159-160.

³¹ Usp. Kate MILETT, *Sexual politics*, 330.

konstrukciji ženstvenosti ova američka feministkinja postavila je ključnu razliku između spola kao biološke kategorije i roda kao društvene konstrukcije uvjetovane kulturom, tradicijom, društvenim odnosima. Ta dva pojma postala su žarišna.³²

O artikulaciji pojmova rod i spol u ovome razdoblju piše i M. Volarević. Do promjene u shvaćanju riječi „rod“ (*gender*) dolazi koncem pedesetih i početkom šezdesetih godina prošlog stoljeća, a već sedamdesetih godina engleska riječ *gender* (rod) u političkim i akademskim raspravama rabila se kao oznaka za razlikovanje osobina muškarca i žene koje su uvjetovane kulturnim naslijeđem, patrijarhalnim odgojem, utjecajem okoline, a ne spolnim određenjem. Nasuprot rodu, pojam „spol“ označavao bi biološku razliku između muškarca i žene.³³ Pojam „rod“ u znanstveni diskurs prvi put je uvela američka antropologinja Gayle Rubin 1975. godine izrazom *sex/gender system*. U tom sustavu svrha korištenja pojma „rod“ kao društvene kategorije bilo je otkrivanje vanjskih obilježja koje određeno društvo pripisuje ženi, odnosno muškarcu s ciljem određivanja elemenata, uloga, ponašanja, osobina koje određeno društvo veže uz ženski i muški spol. Time bi se mogli utvrditi rodni stereotipi koji uzrokuju nejednakost u položaju žena u odnosu na muškarce.³⁴

D. Mihaljević ističe da je upravo razdvajanje roda i spola bilo ključno za daljnji razvoj drugog vala feminizma: „Spolom su definirane fiziološke karakteristike i anatomska razlika između muškarca i žene, dok je rodom označena društvena konstrukcija rodni uloga³⁵. Pojam roda je tako postao osnovni pojam, a rodna jednakost temeljni koncept koji čine jezgru feminističke teorije. Razlikovanje roda i spola stavlja u pitanje esencijalističko poimanje muške i ženske naravi kao dane i zadane, trajne i

³² Usp. Damirka MIHALJEVIĆ, *Feminizam – što je ostvario*, 159-160.

³³ Usp. Marijo VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, 98.

³⁴ Usp. Danijela RUPČIĆ, *Značenje pojma rod i njegova primjena u hrvatskom pravnom poretku*, u: *Crkva u svijetu* 53 (2018.) 2, 172.

³⁵ Prema Europskom institutu za ravnopravnost spolova, rodne uloge treba shvatiti kao „društvena pravila i pravila ponašanja koja se unutar određene kulture smatraju društveno prikladnima za pojedince određenog spola“. U bilješci dalje stoji: „U pravilu su rodne uloge često određene tradicionalnim odgovornostima i poslovima dodijeljenim ženama, muškarcima, djevojčicama i dječacima (vidjeti: raspodjela poslova prema rodu). Rodno specifične uloge često su uvjetovane strukturom kućanstva, pristupom resursima, određenim utjecajem svjetskog gospodarstva, konfliktima ili nepogodama i drugim lokalnim čimbenicima poput ekoloških uvjeta. Kao i rod, rodne uloge mogu se mijenjati kroz vrijeme, posebno u obliku osnaživanja žena i preobrazbe maskuliniteta., posebno u obliku osnaživanja žena i preobrazbe maskuliniteta.“, (EUROPSKI INSTITUT ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA, rodne uloge, u: https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1114?language_content_entity=hr (pristupljeno 21. VIII. 2024.).

nepromjenjive.“³⁶ Može se reći da razlikovanje pojmova rod i spol potiče pitanje koliko je nejednaki položaj žena u društvu produkt stvarne, zadane i nepromjenjive različitosti muškaraca i žena, a koliko društvenih pravila i pravila ponašanja koje je u društvu ukorijenjeno i ženama nametnuto od strane patrijarhata. Tom će mišlju feministički pokret biti dalje vođen i oblikovan.

Prema D. Rupčić, pojam „rod“ počinje se koristiti unutar feminističkog pokreta u svrhu analize „odnosa koji dovode do neravnopravnog društvenog, obiteljskog, institucionalnog i političkog položaja žena u odnosu na muškarce“.³⁷ Pojam „rod“ trebao je pomoći u uočavanju rodni stereotipa što bi onda omogućilo definiranje metoda kojima bi te nejednakosti bile uklonjene.³⁸ S druge strane, J. R. Anić smatra da se pojava pojma „rod“ pojednostavljeno veže uz feministički pokret, dok povijest njegovog nastanka pokazuje da se on pojavljuje u okviru medicinskih istraživanja o interseksualcima³⁹ i transseksualcima⁴⁰ nakon čega će ga preuzeti feminističke teoretičarke i šira politička i znanstvena zajednica. Poznat je slučaj američkog psihijatra Johna Moneyja koji je 1955. promatrao uzorak od šezdeset interseksualaca pri rođenju pripisanih ženama odnosno muškarcima.⁴¹ Došao je do zaključka da „za uspješno poistovjećivanje interseksualca s jednim od spolova veći utjecaj ima jednom provedeno psiho-socijalno pripisivanje tom spolu nego prevladavajuća spolna obilježja“.⁴² Postavivši tezu da „odgojni spol“ ima veću važnost i težinu od tjelesnih spolnih obilježja razvio je koncept rodne uloge prema kojem su rodna uloga i izgled kao muškarca ili kao žene ishod socijalizacije, a ne automatski tjelesno određeni. J. R. Anić objašnjava kako je Money s ciljem odvajanja biološkog spola od psihosocijalnog osjećaja spola iz jezičnih znanosti posudio termin „rod“: „Rod se pokazao prikladnim

³⁶ Damirka MIHALJEVIĆ, *Feminizam – što je ostvario*, 160.

³⁷ Danijela RUPČIĆ, *Značenje pojma rod i njegova primjena u hrvatskom pravnom poretku*, 179.

³⁸ Usp. Danijela RUPČIĆ, *Isto*.

³⁹ „Interseksualnost (inter- + seksualnost), međuspolnost, dvospolnost, pojava da kod neke jedinke, vrste koja inače pripada spolno diferenciranim bićima, istovremeno postoje svojstva muške i ženske spolnosti“, interseksualnost, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024.* (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/interseksualnost>) (pristupljeno 20. VIII. 2024.).

⁴⁰ „Transseksualnost (transseksualizam, transrodnost) je snažna spolna (rodna) identifikacija prema spolu suprotnom od vlastitoga biološkog spola, a svrstava se u širu skupinu poremećaja rodnog identiteta“, Dražen BEGIĆ, *Transseksualnost kao interdisciplinarni entitet*, u: <https://www.croris.hr/crosbi/publikacija/rad-ostalo/772406> (pristupljeno 2. IX. 2024.).

⁴¹ Usp. Jadranka Rebeka ANIĆ, *Kako razumjeti rod? Povijest rasprave i različita razumijevanja u Crkvi*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2011., 37-38.

⁴² Jadranka Rebeka ANIĆ, *Isto*.

iz više razloga. Pojavljuje se u leksičko-gramatičkom razlikovanju muškog i ženskog pri čemu tzv. prirodni spol i gramatički rod nisu uvijek u skladu. Rod, dakle, sadrži paradoks različitosti tijela i pripisanog mu spola.⁴³ Uz to, sama riječ rod izvedena je od latinske riječi *genero* što znači *roditi*, ali i *stvoriti*, *izvoditi*, *sazdati* i stoga, ističe J. R. Anić, „upućuje na proizvodnju značenja, klasifikacija i odnosa“.⁴⁴ M. Volarević također spominje Johna Moneya, a uz njega i Roberta Stollera, kao one koji su među prvima na ovaj način razlikovali rod i spol. Ističe da je Moneyeva temeljna postavka, kojom se vodio i u svojim eksperimentima, da ako se rod djetetu dovoljno rano i dosljedno nametne, prije nego što dijete počne razvijati vlastiti identitet, razvoj rodnog identiteta odredit će pripisani rod, neovisno o genetskom spolu.⁴⁵ S druge strane, J. R. Anić tu Moneyevu postavku i razlikovanje biološkog od društvenog spola stavlja u kontekst kirurškog i endokrinološkog ispravljanja interseksualnosti čime bi se zapravo spolna jednoznačnost i dvospolnost osigurale i uspostavile, a ne dokinule⁴⁶: „Zaključak da pripisani i odgojni spol najviše utječu na uspješnu socijalizaciju interseksualaca ohrabrio je liječnike da se upuste u kirurške korektivne zahvate nad interseksualnom dojenčadi. Smatralo se da operaciju treba obaviti što ranije jer da će djeca u suprotnom imati teške psihičke posljedice.“⁴⁷ Na taj su način Moneyeve i Stollerove postavke o društvenom spolu samo površno oslobodile osobu iz okova biologije da bi je još snažnije vezale uz norme društvenog spola koji je prethodno definiran biologijom.⁴⁸ Stoller je na istom tragu smatrao da je rod pojam koji ima psihološke i kulturne konotacije više nego biološke te da, ako propisani pojmovi za spol „muškarac“ i „žena“, odgovaraju pojmovima za rod „muški“ i „ženski“; ovi posljednji pojmovi mogu biti potpuno neovisni o biološkom spolu.⁴⁹ Iz dosad rečenog čini se da je Moneyev i Stollerov govor o rodu i spolu u prvom redu bio vezan za raspravu o interseksualcima, osobama kod kojih su istovremeno prisutna obilježja i muškog i ženskog spola. Ipak, primjećuje M. Volarević, drugi Moneyev eksperiment potvrđuje da ovdje nije bila riječ samo o interseksualcima. Da bi dokazao svoju teoriju

⁴³ *Isto*, 38-39.

⁴⁴ *Isto*.

⁴⁵ Usp. Marijo VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, 99.

⁴⁶ Usp. Jadranka Rebeka ANIĆ, *Kako razumjeti rod? Povijest rasprave i različita razumijevanja u Crkvi*, 39.

⁴⁷ Jadranka Rebeka ANIĆ, *Isto*.

⁴⁸ Usp. *Isto*, 40.

⁴⁹ Usp. Marijo VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, 99.

da spol kao biološka odrednica nije važan za određivanje roda, Money je proveo pokus na dvama jednojajčanim blizancima. Jednome od njih je u drugoj godini života spolni organ teško ozlijeđen prilikom obrezivanja. Dr. Money je sa svojim suradnicima podvrgnuo dječaka operaciji promjene spola, nakon čega su se ophodili prema njemu kao prema djevojčici. Od jedanaeste godine dječaku su se počele javljati suicidalne misli jer nikako nije mogao prihvatiti sebe kao djevojčicu. U trinaestoj godini, saznajući od svojih roditelja istinu da je ustvari rođen kao dječak, odmah se odlučio vratiti u svoj biološki spol. Moneyeva namjera bila je dokazati da biološki spol ne mora igrati važnu ulogu u određivanju roda, odnosno da je moguće odgojem stvoriti rod drugačiji od biološkog spola. Iako se eksperiment pokazao neuspješnim, to nije pokolebalo zastupnike teorije prema kojoj razlika između muškarca i žene nije nešto što je ukorijenjeno u samu njihovu narav, nego su te razlike posljedice utjecaja kulture i društvenog okruženja.⁵⁰ U želji za postizanjem apsolutne jednakosti i bez obzira na rezultate eksperimenata, Moneyeve postavke su uzete za utvrđivanje teorije prema kojoj je svaka razlika između muškarca i žene društveno uvjetovana.

Prema M. Volareviću drugi je naraštaj feministkinja, osim zahtjeva za političkom, ekonomskom i društvenom jednakosti, tražio potpuno ukidanje različitosti između muškarca i žene: „Da bi to ostvarile, feministkinje drugog vala zahtijevaju odbacivanje tradicionalnoga shvaćanja obitelji i ženine rodne uloge unutar obitelji, što je prema njihovom mišljenju bilo glavno sredstvo preko kojega su muškarci držali žene u podređenom položaju.“⁵¹ Zato je jedan od važnijih ciljeva bio uvođenje reproduktivnih prava, tj. prava na korištenje kontracepcije i prava na pobačaj. Prema feministkinjama drugog vala, majčinstvo stavlja ženu u podređen položaj u odnosu na muškarca. Prema njihovom mišljenju, muškarac je imao veću slobodu i mogao je lakše ostvariti svoju društvenu karijeru nego žena koja je bila sputavana društveno nametnutom ulogom da bude majka te se morala baviti odgojem djece. Feministkinje ovog razdoblja izvorište vlastite podređenosti pronašle su u spolnoj različitosti; da bi žena postala konkurentna muškarcu, tu različitost treba dokinuti.⁵² Ovu strategiju feministkinja u drugom razdoblju Volarević naziva „strategijom odbijanja“ spolne različitosti, te zaključuje:

⁵⁰ Usp. Marijo VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, 99-102.

⁵¹ Marijo VOLAREVIĆ, *Isto*, 88.

⁵² Usp. *Isto*, 88-92.

„Feministkinje drugog vala boreći se protiv stereotipa, borile su se protiv svoje vlastite spolne određenosti što je uvelike otvorilo put nastanka 'rodne teorije'.“⁵³

U ovom periodu unutar feminizma uvelike su bile izražene vrijednosti poput sestrinstva, jedinstva i zajedništva što je dovelo i do otvaranja prema lezbijstvu te povezivanja s homoseksualnim pokretom. Našavši jedni u drugima saveznike u borbi protiv diskriminacije, a za jednakost i ravnopravnost u društvu, sada se intenzivira i aktivizam homoseksualnih pokreta što će izvršiti veliki utjecaj na shvaćanje važnosti seksualnosti u konstrukciji roda i rodnih odnosa, a doći će i do sve većeg suprotstavljanja binarnosti i heteronormativnom pogledu na seksualnost.⁵⁴

Pod poticajem drugog vala feminizma javljaju se ženske studije kao direktna prethodnica rodni studija koji će se pojaviti u trećem valu. Ženske studije prvotno su nastale kao odgovor akademski obrazovanih žena i feminističkih aktivistkinja na tzv. patrijarhalnu paradigmu. Prvotno ženske i rodne studije nisu bile ograničene na pitanja spola i roda već su se usmjeravale na preispitivanje cjelokupne postojeće paradigme i do tada priznatih teorijskih postavki i diskursa iz feminističke i ženske perspektive. Ženske studije su tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća zabilježile velike uspjehe, a između ostalog, i ulaz na sveučilišta. Masovnost ženskih studija i ženskog pokreta i njihovi uspjesi doveli su do slabljenja interesa za ove studije i pokret, jer se u zapadnom društvu sve više počelo govoriti o dostizanju ravnopravnosti te o navodnoj zastarjelosti pokreta, ideologije i filozofije koja i dalje u centar stavlja rodnu ravnopravnost.⁵⁵

⁵³ *Isto*, 92.

⁵⁴ Usp. *Isto*, 163-164.

⁵⁵ Usp. Ivana MILOJEVIĆ, Uvod, u: *Uvod u rodne studije*, 14-18.

Prema Europskom institutu za ravnopravnost spolova, rodna ravnopravnost odnosi se na „jednaka prava, odgovornosti i mogućnosti za žene i muškarce te za djevojčice i dječake“. U dodatnom objašnjenju stoji: „Ravnopravnost ne znači da će žene i muškarci postati jednaki, već da prava, odgovornosti i mogućnosti žena i muškaraca neće ovisiti o tome jesu li rođeni kao žensko ili muško. Rodna ravnopravnost podrazumijeva da su uzeti u obzir interesi, potrebe i prioriteti i žena i muškaraca, te se na taj način prepoznaje raznolikost različitih skupina žena i muškaraca. Rodna ravnopravnost nije samo žensko pitanje, već bi se ono trebalo ticati i muškaraca te ih uključivati. Ravnopravnost žena i muškaraca smatra se i pitanjem ljudskih prava te preduvjetom i pokazateljem održivog razvoja usmjerenog na ljude i razvoj demokracije.“ (Usp. EUROPSKI INSTITUT ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA, Rodna ravnopravnost, u: https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1059?language_content_entity=hr (pristupljeno 2. IX. 2024.).

Danas je pojam „rod“ (*gender*) problematičan zbog neujednačenosti u njegovu razumijevanju i tumačenju. Složen je to koncept koji obuhvaća biološki, psihološki i socijalni aspekt. *Gender* se u svom značenju može odnositi na biološki spol, tj. klasifikaciju muško ili žensko koja se osobi dodjeljuje pri rođenju. Tako ovaj pojam može označavati i rodni identitet – unutarnju svijest koju pojedinac posjeduje o vlastitom spolu – ili pak rodno izražavanje – vanjski izraz rodnog identiteta osobe koji se otkriva kroz ime osobe, odjeću, fizički izgled i sl.⁵⁶ Zatim se može razlikovati rod kao gramatičku kategoriju i rod kao pojmovnu kategoriju. U hrvatskoj gramatici pojam „rod“ koristi se za podjelu riječi na muški, ženski i srednji rod. S druge strane, kao pojmovna kategorija rod nema univerzalno značenje jer se koristi različito u različitim društvima i može imati dva pojmovno različita značenja. Prvo značenje odnosi se na rod kao društvenu kategoriju. On obuhvaća vanjsku, društvenu percepciju koju drugi imaju o osobi određenog spola i njezinim ulogama u društvu, a temelji se na objektivnim kriterijima.⁵⁷ Prije pore izaziva drugo značenje pojma „rod“ koje se temelji na subjektivnim kriterijima.⁵⁸ Na taj način shvaćen pojam „rod“ „predstavlja i odraz je osobnog doživljaja sebe“.⁵⁹ Toj višeznačnosti pojma doprinijelo je i mijenjanje njegova značenja kroz povijest. Naime, u 20. stoljeću na engleskom govornom području, budući da pojam *sex* osim spola označava i spolni čin, uveden je pojam *gender* kao „pristojniji“ izraz za spol, odnosno biološku pripadnost muškom ili ženskom spolu.⁶⁰ Pojam *gender* je tako uveden kao eufemizam na mjesto riječi *sex* koja je mnogima imala vulgaran prizvuk zbog označavanja samog spolnog čina te su *gender* i *sex* zapravo bili sinonimi. Kao primjer se može navesti naziv *European Institute for Gender Equality* koji se na hrvatski jezik prevodi kao Europski institut za ravnopravnost spolova. Ovdje se pojam koristi ne samo kao sinonim za *sex* nego i kao širi pojam budući da je cilj Europskog instituta za ravnopravnost spolova provoditi istraživanja i predlagati prakse „u promicanju rodne ravnopravnosti i suzbijanju rodne

⁵⁶ Usp. UNIVERSITY OF OXFORD – MEDICAL SCIENCES DIVISION, *Gender*, u: <https://www.medsci.ox.ac.uk/study/medicine/harrasment-and-bullying/gender> (pristupljeno 2. IX. 2024.).

⁵⁷ Usp. Danijela RUPČIĆ, Značenje pojma rod i njegova primjena u hrvatskom pravnom poretku, 171-172.

⁵⁸ Usp. Danijela RUPČIĆ, *Isto*, 174.

⁵⁹ *Isto*.

⁶⁰ Usp. OXFORD ENGLISH DICTIONARY, *gender*, u: https://www.oed.com/dictionary/gender_n (pristupljeno 2. IX. 2024.).

diskriminacije⁶¹, pri čemu se misli na promicanje ravnopravnosti među dvama spolovima odnosno rodovima – ženama i muškarcima.

Iako se može steći dojam da postoji jasno razlikovanje između roda (*gender*) i spola (*sex*), i dalje postoje različite definicije, nedosljednosti i neusklađenosti što stvara poteškoće pri iščitavanju kako stranih autora, jer je potrebno pažljivo procijeniti u kojem smislu koriste pojam *gender*, tako i domaćih autora, koji često olako pojam *gender* prevode kao rod dok se u izvorniku zapravo misli na spol. Postavlja se pitanje kako se ovo mnoštvo značenja pojmova koji su ključni za govor o rodnoj ideologiji odražava na oblikovanje mišljenja pojedinaca i skupina, u konačnici na samo javno mnijenje. Kako je ove nedoumice moguće nadići i je li to uopće moguće?

1.3. Treći val feminizma

Osamdesetih i devedesetih godina prošlog stoljeća počinje treći val feminizma u kojem se nastavlja dekonstrukcija patrijarhalnog i heteronormativnog društva, a osjeća se i veliki utjecaj lingvističke i feminističke kritike jezika.⁶² U želji za postizanjem svojih ciljeva, pobornici feminizma nastavljaju svoju borbu protiv patrijarhalnog društvenog uređenja i, sada udruženi s pripadnicima homoseksualnog pokreta, općeprisutnog mišljenja o heteroseksualnosti kao idealu i jedinoj prirodnoj seksualnoj orijentaciji. To se između ostalog nastoji postići feminističkom kritikom jezika. U jezik je upisana određena slika stvarnosti koja podržava i ozakonjuje „androcentrični“ pogled na svijet u kojemu su „žene često jezikom negativno obilježene: uporaba je jezika prema ženama nastrojena seksistički“⁶³, stoga je zadaća feminističke lingvistike i kritike jezika takvo jezično ponašanje ispraviti promišljajući i predlažući promjene gramatičkih pravila i značenja leksičkih oblika.⁶⁴

⁶¹ Europski institut za ravnopravnost spolova, u: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-institute-gender-equality-eige_hr (pristupljeno 3. IX. 2024.).

⁶² Usp. Damirka MIHALJEVIĆ, *Feminizam – što je ostvario*, 163.

⁶³ Mislava BERTOŠA, *Jezične promjene i feministička kritika jezika*, u: *Revija za sociologiju*, 23 (2001.) 1-2, 70.

⁶⁴ Usp. Mislava BERTOŠA, *Isto*.

Treće razdoblje feminizma naziva se još, pod utjecajem postmoderne, i postfeminizam. U postmoderni se naglasak s identičnosti čovjeka premješta na raznolikost čovjeka subjekta kao takva. U tom kontekstu, postfeministkinje smatraju da ne postoji „kategorija žene“, nego „kategorije ženâ“ koje mogu biti crnkinje, bjelkinje, žute, lezbijke, heteroseksualne, udane ili neudane, bogate ili siromašne, „da je nemoguće govoriti o istoj ženi, odnosno o istim iskustvima svih žena kroz povijest, jer se s jedne strane nalaze ropkinje, a s druge robovlasnice“⁶⁵. Uz sve snažnije postmodernističke teorije pojavila se opasnost od beskonačnog umnažanja feminizama. Jedna od poteškoći trećeg vala je da, prema M. Volareviću, nije mogao dati odgovor na pitanje tko je i što je subjekt „žena“. Posljedično se sada javlja pitanje: koji su zajednički ciljevi žena, neovisno o njihovim razlikama? Tko u mnoštvu feminističkih pokreta (liberalni, socijalistički, radikalni, psihoanalitički, egzistencijalistički...) može i ima pravo dati odgovor na pitanje što ontološki i antropološki znači biti „žena“?⁶⁶ Ne može se ne složiti s time da „rezultat ovoga pluralizma mišljenja je očit, a to je raslojavanje identiteta i slike žene“.⁶⁷

Judith Butler, kao predvodnica trećeg vala feminizma, svojim je djelom *Nevolje s rodom* (1990.) promijenila smjer feminizmu. Najznačajnije je njezino tumačenje roda kao fluidne i promjenjive varijable neovisne od bioloških karakteristika. Rod je samo izvedba, a ne ono što osoba zaista jest; konstantno ponavljanje društvenog performansa, a ne izraz prvenstvene stvarnosti.⁶⁸ Predvođene s Butler, feministkinje trećeg vala tako polaze od pretpostavke da ni jedan identitet nije stalan i nepromjenjiv, stoga svatko slobodno bira unutar višestruke ponude identiteta u nekom društvenom kontekstu. Prema njima, jedinstveni ljudski identitet ne postoji, već identifikacije koje su „kontekstualno društveno, socijalno i politički uvjetovane“.⁶⁹

M. Volarević piše kako se u ovom razdoblju pretjeranim čuvanjem različitosti izgubilo iz vida ono što je zajedničko te je pod utjecajem postfeminizma slika žene gotovo potpuno dekonstruirana: „Drugim riječima, u postmodernizmu vlada feminizam bez žene, a čemu je uvelike danas pridonijela 'rodna teorija'. Ova isprepletenost feminizma

⁶⁵ Marijo VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, 93.

⁶⁶ Usp. Marijo VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, 93-96.

⁶⁷ Marijo VOLAREVIĆ, *Isto*.

⁶⁸ Usp. Judith BUTLER, *Nevolje s rodom*, Ženska infoteka, Zagreb, 2000., 36.

⁶⁹ Damirka MIHALJEVIĆ, *Feminizam – što je ostvario?*, 164.

s rodnom teorijom postat će problematična za feminizam jer mu oduzima njegovu jedinstvenu vrijednost, odvlačeći ga u određeni ideološki položaj, a sve pod vidom borbe za emancipaciju žene u društvu.“⁷⁰

U ovom razdoblju iz ženskih studija nastaju rodni studiji kao suvremeno interdisciplinarno znanstvenoistraživačko i akademsko područje. M. A. Peeters tumači da rodni studiji promiču sociološki pristup razlikama u socioekonomskom i političkom postupanju prema muškarcima i ženama, s ciljem promicanja rodne jednakosti, društvene pravednosti i uvjeta koji će ženama omogućiti slobodan odabir njihove društvene uloge.⁷¹ Pojavljuju se prvenstveno u okviru engleskog govornog područja, a zatim se šire i globalno.⁷² Formiraju se predmeti i odsjeci za rodne studije, objavljuju se časopisi, tiskaju udžbenici i knjige s naslovom „rodni studiji“ ili „rodne teorije“, a pojam roda ulazi u sve širu upotrebu. Zbog različitih političkih, ideoloških i teorijskih izazova došlo se do postupnog zamjenjivanja termina ženske studije s terminom rodni studiji. Zanimljivo je da se uvođenje rodni studija na sveučilišta promatra u vidu veće ravnopravnosti među spolovima, što je u skladu s inzistiranjem na objektivnom znanju a ne ideološkom, budući da se u okviru muških studija moglo čuti prigovore feminističkoj teoriji da zanemaruje interese „prvog spola“. U okviru rodni studija, muški studiji⁷³ bi, teorijski i praktično, trebali imati podjednaku važnost kao i ženski. Rodni studiji su djelomično nastali kao odgovor na tadašnju kritiku ženskih studija kao previše ideoloških, antiintelektualnih, netolerantnih i dogmatskih, gdje su učionice postale pomalo feministički „privatni kult“, nedostupan onima izvan njega.⁷⁴

U ovom kontekstu važno je spomenuti pojavu *queer*⁷⁵ teorije tijekom osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća godina koja je dovela do preispitivanja središnje

⁷⁰ Marijo VOLAREVIĆ, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, 97-98.

⁷¹ Usp. Marguerite A. PEETERS, *Rodna revolucija. Vodič za razlučivanje*, Verbum, Split, 2016., 44-45.

⁷² Usp. Ivana MILOJEVIĆ, Uvod, u: *Uvod u rodne teorije*, 15.

⁷³ Prema rječniku Europskog instituta za ravnopravnost spolova, muški studiji odnose se na studije koje obuhvaćaju muške pokrete i zajednički cilj koji dijele s feministima o uspostavi partnerstva u okviru rodno pokreta iz 1970-ih i promjeni ustaljenih pojmova maskuliniteta i feminiteta, muški studiji, u: https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1276?language_content_entity=hr (pristupljeno 15. II. 2024.).

⁷⁴ Usp. Ivana MILOJEVIĆ, Uvod, 20-21.

⁷⁵ Termin *queer* s vremenom je mijenjao značenje. Prvobitno je označavao nešto što je čudno, ekscentrično, a kasnije se počeo odnositi na one koji izražavaju netradicionalno spolno i seksualno ponašanje. Krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina 20. st. došlo je do reaproprijacije i reevaluacije ovog termina od strane onih na koje se taj termin i odnosi. *Queer* sada predstavlja „kišobran termin“ za sve koji se samodefiniraju izvan granica heteroseksualnosti i za one koji se odbijaju odrediti

kategorije u okviru ženskih studija, pojma spola i roda.⁷⁶ D. Todorović piše kako „*queer* teorija izvire iz pokušaja da se dekonstruiraju kako rod tako i seksualnost, jer se pokazalo da prethodni rigidni koncepti roda i seksualnosti nisu u mogućnosti akomodirati sve one seksualne i rodne varijacije koje izmiču dualizmu binarnih opozicija heteroseksualno/homoseksualno, muško/žensko“.⁷⁷ Prema D. Todorović *queer* teorija se najčešće veže uz *gay* i lezbijске subjekte, no ona ima znatno širi opseg kritike identiteta koji uključuje raznovrsne manifestacije roda i seksualnosti kao što su transrodnost, transvestitizam, interseksualnost, sadomazohizam i biseksualnost.⁷⁸

M. A. Peeters ističe da se *queer* teorija u SAD-u razvila kao produžetak rodne teorije, napose njezinih homoseksualističkih i transeksualističkih tumačenja. Prema *queer* teoriji su rodni identitet (ili seksualna orijentacija) i spolni čini društvene konstrukcije. Ona ima pretenziju pokriti cijelu lepezu svih mogućih seksualnih aktivnosti i identiteta neovisno o tome jesu li društveno normativni ili ne: „*Queer* teorija je teorija u onoj mjeri u kojoj racionalizira svjestan i voljan odabir virtualno beskrajne raznolikosti identiteta, čije istraživanje postaje moguće zahvaljujući dekonstrukciji heteroseksualnosti.“⁷⁹ M. A. Peeters nabroja o kojim se to identitetima radi: homoseksualan, lezbijски, biseksualan, transeksualan, androgin, hermafrodit, transvestit, itd. Riječ je o novom promišljanju identiteta izvan normativnog okvira društva koje smatra da se spolnost svodi na binarnu podjelu među ljudima, podjelu koja je utemeljena na ideji komplementarnosti u razlikama i koja bi se trebala ostvarivati prvenstveno u heteroseksualnim parovima.⁸⁰ D. Todorović piše kako je upravo feministička dekonstrukcija roda bila prvi korak ka dekonstrukciji seksualnosti i heteronormativnosti. Kao što je već spomenuto, drugi val feminizma poima rod i spol kao društveno uvjetovane formacije na temelju kojih se diferenciraju rodne uloge. Proces dekonstrukcije roda i spola doveo je do razmatranja esencijalnosti seksualnosti kao kategorije koja je neodvojiva od roda i spola⁸¹: „Na taj način, feministička teorija

bilo kojim rodnim ili seksualnim identitetom, usp. Dragana TODOROVIĆ, Kvir teorija i feminizam, u: *Uvod u rodne teorije*, 241.

⁷⁶ Ivana MILOJEVIĆ, Uvod, 19.

⁷⁷ Dragana TODOROVIĆ, Kvir teorija i feminizam, u: Ivana MILOJEVIĆ (ur.), *Uvod u rodne teorije*, Mediterran Publishing, Novi Sad, 2011., 241.

⁷⁸ Dragana TODOROVIĆ, *Isto*, 241-242.

⁷⁹ Marguerite A. PEETERS, *Rodna revolucija. Vodič za razlučivanje*, 51.

⁸⁰ Usp. *Isto*.

⁸¹ Usp. Dragana TODOROVIĆ, Kvir teorija i feminizam, 245.

predstavlja svojevrsan uvod u nastanak *gay* i lezbijske teorije, a posljedično kasnije i u nastanak *queer* teorije.⁸² U govoru o rodnoj teoriji važno je spomenuti *queer* teoriju jer, kaže Peeters, „između rodne i *queer* teorije gotovo da i nema granice: jedno organski prelazi u drugo u toj mjeri da se često može smatrati da jedno sadrži drugo.“⁸³

Dade se zaključiti kako se trećem valu feminističkog pokreta mogu i trebaju priznati određeni doprinosi kao što je ostvarivanje ravnopravnosti žena u raskrinkavanju rodni uloga. Razlikovanje roda i spola omogućilo je analizu utjecaja društva, religije i kulture na stvaranje i oblikovanje uloga koje su se pripisivale ženama i muškarcima.⁸⁴ To razlikovanje je međutim vodilo i k tome da se u želji za postizanjem apsolutne jednakosti muškaraca i žena njihova spolna različitost proglašavala nevažnom. Z. Maros ističe da se želja za oslobođenjem od uloga pripisanih ženskom spolu pretvorila u „borbu protiv biološkog determinizma i stereotipizacije“⁸⁵ čime, ne samo da su dekonstruirane rodne uloge, nego je dekonstruiran i sam biološki spol.⁸⁶ Maros ističe kako je stoljetno tumačenje seksualnosti isključivo u biološkom ključu proizvelo brojne nepravde „po prirodi slabijem spolu“⁸⁷: „Hipertrofiranje biološke razlike na temelju spola, takozvana esencijalistička koncepcija, dovela je do povijesne podređenosti žena na svakoj mogućoj dimenziji postojanja...“⁸⁸ Ipak, zaključuje Maros: „Borba za ljudska prava žena, borba protiv degradirajućih uloga koje su im nametnute na temelju biološkog spola, s vremenom se pretvorila u borbu za dokidanje same biološke osnove na kojoj počiva razlika u muško/ženskim ulogama. S tim je diskursom nastala rodna teorija, sustav koji jest pokušao odgovoriti na legitimne težnje i ispraviti povijesne nepravde, no koji je ostao na razini pukog teoretskog konstrukta

⁸² *Isto*. Prema onomu što piše Dragana Todorović, *gay* i lezbijske teorije se zanimaju za društvene mehanizme koji utječu na formiranje mišljenja o onome što je seksualno ponašanje i onoga što određuje seksualnost kao pitanje identiteta. One istražuju kako se pojam homoseksualnosti razvijao kroz povijest i u različitim kulturama te kako se kategorije normalnog (prirodnog) i devijantnog (neprirodnog) nastale, kako funkcioniraju i kako su ustrojene, usp. *Isto*, 247.

⁸³ Usp. Marguerite A. PEETERS, *Rodna revolucija. Vodič za razlučivanje*, 55.

⁸⁴ Usp. Damirka MIHALJEVIĆ, *Feminizam – što je ostvario?*, 166.

⁸⁵ Zorica MAROS, *Feminizam, rodna ideologija, transrodnost, neki vidovi i stav Crkve*, u: *Crkva u svijetu*, 59 (2024.) 2, 376.

⁸⁶ Usp. Zorica MAROS, *Isto*.

⁸⁷ *Isto*, 396.

⁸⁸ *Isto*, 378.

jer je znanstveno, antropološki, racionalno neutemeljen i neodrživ. Iz tog razloga Crkva rodnu teoriju i naziva rodnom ideologijom.“⁸⁹

Na tom tragu i D. Mihaljević piše kako se iz feminizma rekonfigurirala „nova, rodna (engl. *gender*) ideologija“ i ističe: „Konceptom u kojem je spolna razlika postala irelevantna rodna teorija pomjera granice u poimanju bioloških odrednica seksualnosti, a time i identiteta žene i muškarca. Takva ideološka produkcija okreće ljudska zbilju naopačke.“⁹⁰

Kao što pojam „rod“ svojim različitim značenjima stvara određene zavrzlane, pojava koja se označava sintagmom „rodna ideologija“ također se različito doživljava. Čini se da je rodna ideologija koncept koji se u današnje vrijeme često koristi, različito tumači i rijetko preispituje, zbog čega se i govori o njegovom višestrukome značenju.⁹¹ Rodna ideologija se tako pojavljuje u sociološkim, psihološkim i antropološkim istraživanjima; pojavljuje se u raspravama o feminizmu, radovima koji se bave istraživanjima odnosa spola i rodnih uloga vezanih uz brak, obitelj ili kućanstvo.⁹² Dok je za njezine protivnike rodna ideologija prijetnja koja nameće jednu novu antropologiju mnogima neprihvatljivu, drugi upravo u toj antropologiji vide istinitost i posebnu vrijednost za koju se žele boriti.

1. 4. Utjecaj feminističkih ideja na teološku misao

Rađanje feminističkih ideja i pokreta znatno je utjecao kako na društvena kretanja tako i na crkvenu i teološku misao. Zato je važno u ovom kontekstu spomenuti feminističku teologiju koja se kako ističe E. Green smatra najtrajnijim teološkim pokretom s konca dvadesetog stoljeća⁹³ kada se skupina sjevernoameričkih kršćanki povremeno sastajala

⁸⁹ Zorica MAROS, *Feminizam, rodna ideologija, transrodnost, neki vidovi i stav Crkve*, 396.

⁹⁰ Damirka MIHALJEVIĆ, *Feminizam – što je ostvario?*, 166-167.

⁹¹ Usp. Georgia DUERST-LAHTI, *Georgia, Gender ideology: masculinism and feminalism*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008., (6. VII. 2024.), u: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/politics-gender-and-concepts/gender-ideology-masculinism-and-feminalism/D1C667204BAA8B45E87E8EB8101EE74A> (pristupljeno 3. IX. 2024.).

⁹² Usp. *Isto*.

⁹³ Usp. Elizabeth GREEN, *Na raskrsnici putova. Feministička teologija na početku XXI. stoljeća*, u: Rosino GIBELLINI (ur.), *Teološke perspektive za XXI. stoljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006., 171.

u svrhu istraživanja biblijskih odlomaka koji govore o ženi, te kako bi ih iznova čitale i tumačile u svjetlu nove svijesti koju je žena tada imala o sebi. Ostvarivanje te zamisli preispitivanja i novog tumačenja Svetog pisma od strane skupine žena bio je prvi trajni znak nove svijesti žene koja je sazrijevala i unutar kršćanskih zajednica. Jedan od prvih feminističkih pokreta na katoličkom području bila je zaklada „Međunarodni savez Ivana Arška“ čiji je cilj bio osigurati jednakost muškaraca i žena na svim područjima.⁹⁴

Važno razdoblje za razvoj feminističke teologije bio je period od 1956. do 1965. godine kada su „glavne struje protestantizma odlučile i žene primati u službu pastora. Taj je veliki događaj bio velika crkvena novost i za protestantske zajednice.“⁹⁵ Nije dugo trebalo da se pitanje ređenja žena postavi i unutar Katoličke Crkve. Za vrijeme zasjedanja Drugoga vatikanskog koncila skupina žena obratila se saborskim ocima knjigom – proglasom *Nismo više spremne šutjeti!* kojim se tvrdi kako položaj žene i muškarca u Crkvi nije jednak budući da „krštenje osposobljava muškarca za primanje sedam sakramenata, a ženu za samo šest sakramenata“⁹⁶, ili drugim riječima, „doista, ako ženi ostaje zabranjeno primanje jednog sakramenta, to znači ili uskraćivanje crkvenih prava ili umanjivanje statusa članova Crkve.“⁹⁷

J. R. Anić ključni zaokret Crkve prema „feminističkom pokretu, težnji žena za ravnopravnošću i egalitarnim teološko-antropološkim postavkama“⁹⁸ vidi u enciklici pape Ivana XXIII. *Pacem in terris* (1963.) u kojoj je vidljivo da papa podržava zahtjeve žena da dobiju „prava i dužnosti dostojne ljudske kako unutar obiteljskog doma tako i u javnosti“.⁹⁹

U godinama nakon Koncila, problematika se na katoličkom području nastavila širiti, što je vidljivo u nastanku knjige *Crkva i drugi spol* američke filozofkinje, feministkinje i teologinje Mary Daly. Ovo djelo trebalo je biti jasan katolički odgovor na djelo Simone de Beauvoir *Drugi spol* u kojem stoji da je kršćanska ideologija „mnogo pridonijela ropstvu žene.“¹⁰⁰ Daly je u svom djelu osudila antifeminističku tradiciju

⁹⁴ Usp. Rosino GIBELLINI, *Teologija dvadesetog stoljeća*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999., 415.

⁹⁵ Rosino GIBELLINI, *Teologija dvadesetog stoljeća*.

⁹⁶ Usp. *Isto*, 416.

⁹⁷ *Isto*.

⁹⁸ Jadranka Rebeka ANIĆ, Žene i službe u Katoličkoj crkvi: mogućnosti, stanje, perspektive, u: *Bogoslovska smotra*, 89 (2019.) 4, 861.

⁹⁹ Usp. Jadranka Rebeka ANIĆ, *Isto*, 862-863.

¹⁰⁰ Rosino GIBELLINI, *Teologija dvadesetog stoljeća*, 416.

Crkve na kraju istaknuvši da, „unatoč uvjetovanostima i zastranjenima crkvene povijesti, evanđelje zauvijek ostaje poruka nade za svakog čovjeka/ženu“. ¹⁰¹ Autorica je također predložila širok program reformi nauka i prakse Crkve koje izriče pojmom „kulturnog egzorcizma“ prema seksizmu Crkve i društva. ¹⁰²

Još jednu prekretnicu u postkoncilskom razdoblju J. R. Anić vidi u crkvenom zakonodavstvu u liku *Zakonika kanonskoga prava* iz 1983. godine. *Zakonik* ženama otvara nove mogućnosti sudjelovanja u crkvenim zadaćama za razliku od starog *Zakonika* iz 1917. godine u kojem se žene smatralo nesposobnima za postavljanje pravnih čina i za sudjelovanje u različitim crkvenim službama. Novim *Zakonikom* se naglašava temeljna jednakost svih vjernika što se odnosi na jednako dostojanstvo i djelovanje, ali u skladu sa svojim položajem i službom. Razlike koje među vjernicima postoje tiču se poslanja klerika, redovnika/redovnica i laika. ¹⁰³ Drugim riječima, piše J. R. Anić, temeljna razlika u *Zakoniku* ne postavlja se između muškaraca i žena, nego između klerika i laika, a „budući da žene ne mogu biti klerici, razlika klerika i laika zapravo je i razlika između žena i muškaraca“. ¹⁰⁴ Kan. 1024 propisuje da „sveto ređenje prima samo kršteni muškarac“ te su time žene isključene iz svih crkvenih službi za koje se traži ređenje. ¹⁰⁵

Slijedom društvenih zbivanja i podizanja svijesti o stoljećima podređenom položaju žene pojavila se feministička teologija koja je svojim kritičkim promišljanjem o stvarnosti nastojala dati svoj doprinos poboljšanju položaja žena u društvu i Crkvi. Tako *Enciklopedijski teološki rječnik* feminističku teologiju opisuje kao promišljanje koje razrađuju i prakticiraju žene koje su uključene u pokrete za oslobođenje žena. Unutar nje razlikuje se nekoliko struja, a „feminističkom teologijom u užem smislu smatra se ona struja koja, smještena unutar biblijsko-kršćanske predaje, nastoji izvršiti kritičku funkciju spram društva i Crkve“. ¹⁰⁶

¹⁰¹ Rosino GIBELLINI, *Isto*.

¹⁰² Usp. *Isto*, 417.

¹⁰³ Usp. Jadranka Rebeka ANIĆ, *Žene i službe u Katoličkoj crkvi: mogućnosti, stanje, perspektive*, 862-863.

¹⁰⁴ *Isto*, 863.

¹⁰⁵ Usp. *Isto*.

¹⁰⁶ Usp. Marcello SEMERARO, *Teologija, feministička.*, u: *Enciklopedijski teološki rječnik.*, 1155.

Prema E. Green, feministička se teologija od svojih početaka uz teologiju oslobođenja shvaćala kao „partnerica pokreta žena da bi stavila točku na strukturne zloporabe i diskriminaciju kojima su žene podvrgnute bilo u Crkvi, bilo u društvu. Zbog toga je feministička teologija stavila u središte svojega kritičkoga promišljanja ne samo teološku konstrukciju žene kao poslušnoga tijela, nego i izvore otpora i borbe što proizlaze iz same kršćanske predaje te ulaze i u dijalog s rastućom filozofskom feminističkom produkcijom.“¹⁰⁷

A.-M. Gruenfelder piše kako se feministička teorija definira kao „hermeneutička“, „kontekstualna“ teologija: „To znači da teologiziranje polazi od životnih uvjeta i sredine, i to iz ženskog perspektiva. Povijest individualne žene, životni kontekst i očekivanja ulaze u način teologiziranja, obilježavaju rječnik. Kontekst se definira kao negativno iskustvo žene sa sadržajima religioznog odgoja, negativno obilježen susret s Crkvom i njezinim predstavnicima, zatim iskustvo diskriminacije žene u teološkoj antropologiji i njezinom liku čovjeka, u rječniku Biblije i crkvene tradicije, i u crkvenoj praksi.“¹⁰⁸ Slično piše i E. Green te ističe da feministička teologija u svoje teološko promišljanje uključuje svijest o ženskome biću uzimajući iskustvo žena kao svoje polazište.¹⁰⁹

J. R. Anić napominje kako je, premda se uvriježio naziv feministička teologija, ispravnije govoriti o feminističkim teologijama budući da postoji široka raznolikost tema, različitost autorica i trajno razračunavanje među njima, ali i različiti konteksti u kojima pojedine teologije nastaju. Ipak, sve feminističke teologije imaju zajednički nazivnik, a taj je da su one „teološka reakcija na određena crkvena stanja i na društvene izazove“¹¹⁰ pri čemu se razlikuju vrijeme, mjesto i kontekst u kojemu se pojedina feministička teologija razvila. J. R. Anić navodi tri konteksta u kojima feminističke teologije nastaju. To su ekumenski pokret, pokret ređenja žena i novi ženski pokret. Utemeljenjem Ekumenskog vijeća crkava, žensko pitanje uvijek je bilo na ekumenskom dnevnom redu. Na prvoj Glavnoj skupštini Ekumenskog vijeća crkava

¹⁰⁷Elizabeth GREEN, Na raskrscima putova. Feministička teologija na početku XXI. stoljeća, 172.

¹⁰⁸ Anna-Maria GRUENFELDER, Feministička teologija ili „smrt patrijarhalnog Boga“?, u: *Bogoslovska smotra*, 58 (1988.) 1, 34.

¹⁰⁹ Usp. Elizabeth GREEN, Na raskrscima putova. Feministička teologija na početku XXI. stoljeća, 173.

¹¹⁰ Jadranka Rebecka ANIĆ, Feministička teologija i njezini odjeci u Hrvatskoj, u: *Mjesto i uloga teologije u Crkvi i društvu*, Nedičko Ante Ančić i Nikola Bižaca (ur.), Crkva u svijetu, Split, 2004., 278.

nakon Drugog svjetskog rata, između ostalog nastojalo se promišljati i o odnosu žena i muškaraca u Crkvi te potaknuti novu praksu. Rad raznih povjerenstava nakon ovog zasjedanja bio je usmjeren na otvaranje mogućnosti ženama u Crkvi u vidu ravnopravnog sudjelovanja na svim područjima crkvenog života. Pokret za ređenje žena pojava je koja se uglavnom veže uz SAD. Različite skupine zalagale su se za ređenje žena u Rimokatoličkoj crkvi potaknute obnoviteljskom klimom koja je vladala nakon Drugog vatikanskog koncila. Zalaganje za ređenje žena bilo je vođeno dugoročnim ciljevima u obnovi Crkve i teologije.¹¹¹ Željelo se obnoviti „one teologije koje su Crkvu povezivale sa seksističkom slikom svijeta. To vrijedi, primjerice, za ona ekleziološka i sakramentalna polazišta koja se temelje na simbolima Boga kao muškarca i ljudstva/Crkve kao žene“.¹¹² Novi ženski pokret nastao je u Europi krajem šezdesetih godina izrastavši iz iskustva svakodnevnog seksizma i nasilja nad ženama. Ovaj je pokret prvi javno imenovao nasilje nad ženama.¹¹³ Ženske skupine i skupine žena za samopomoć, osim što su bile skloništa zlostavljanih, bile su i „mjesto razmatranja društvenih struktura moći i traženja putova u iznošenju doživljene nepravde iz privatnosti u javnost“.¹¹⁴

E. Green piše: „Nadahnujući se na tipičnim idejama drugog vala feminizma, kao što su ženski identitet i sestrinstvo sviju žena, feministička je teologija uzdizala kategoriju roda povrh svih drugih odrednica subjekta.“¹¹⁵ Ona tumači da, iako je naglašavanje razlike između muškog i ženskog roda odnosno spola poslužilo oblikovanju ženskog polazišta u suprotstavljenosti muškome vidiku, u jednom trenutku na važnosti će dobiti razlike između samih žena. Sav napor koji su teologinje uložile kako bi vodile računa o mnogim i stvarnim razlikama između žena, na kraju završava u slabljenju samog pojma žene (i iskustva žena) od kojeg je feministička teologija na samom početku pošla. Također, i drugi smjerovi razvoja feminističke teorije doprinijeli su destabilizaciji žene subjekta: „Zahvaljujući novim 'studijama roda' (*gender-studies*) koji nastaju na tragu razlikovanja između 'spola' i 'roda', sve više slabi politički poticaj koji proizlazi iz feminističkih studija; istražujući, naime, simboličku konstrukciju

¹¹¹ Usp. Jadranka Rebecka ANIĆ, *Feministička teologija i njezini odjeci u Hrvatskoj*, 278-279.

¹¹² *Isto*.

¹¹³ Usp. *Isto*, 279.

¹¹⁴ *Isto*.

¹¹⁵ Elizabeth GREEN, *Na raskrsnici putova. Feministička teologija na početku XXI. stoljeća*, 173.

muškosti, na scenu opet stupaju interesi muškaraca. Osim toga, pojam mnogovrsnoga i nestabilnoga spolnog identiteta, koji se pojavio u feminističkoj filozofiji, dao je mjesta drugim oblicima razmišljanja, koji nisu više tijesno vezani uz subjekt ženu, kao što je '*queer theorie*' – homoseksualna teorija – s kojima teolozi i teologinje započinju razgovor.¹¹⁶

Neke od točaka na kojima feministička teologija inzistira jesu ne-seksističko tumačenje Biblije, široko polje povijesno-teoloških istraživanja i proučavanja o ženi te zauzimanje za novo čitanje pitanja o Bogu u feminističkom ključu.¹¹⁷ Specifičan primjer je govor o Bogu čija je crvena nit odbijanje Boga židovsko-kršćanske tradicije, zbog pretežito muških epiteta koji mu se pripisuju i predodžbe koja obilježava kršćanstvo.¹¹⁸ Prema A.-M. Gruenfelder „'muški' Bog Jahve i Bog kršćanstva jedan je od središnjih problema feminističke teologije“.¹¹⁹ Već spomenuta autorica Mary Daly, koja je izvršila izvjestan utjecaj na feminističku teologiju, formulirala je žestoku kritiku lika Boga Oca. Za nju je Bog Otac stožer jednog društva (i jedne Crkve) koje je ugnjetavalo žene kroz razne postupke kako bi mistificiralo nepravedne odnose između rodova. Lik Boga Oca je idolatrijski ako uzdiže jednu djelomičnu i ljudsku predodžbu Boga iznad svake druge i divinizira je. Sliku Boga Oca je beznačajnom ukoliko ona ne izražava iskustvo polovice čovječanstva – žena. Naposljetku, lik Boga Oca smatra se i nemoralnim budući da legitimira mnogovrsne sustave ugnjetavanja.¹²⁰ Feministkinje se pitaju kako bi se s tim „patrijarhalnim Bogom“ žene mogle identificirati kad je on produžena ruka muških autoriteta te legitimira njihovu diskriminaciju, potlačivanje i nasilje nad ženama.¹²¹ E. Green piše kako „za mnoge feminističke teologinje pretjerano ustrajanje na Božjem očinstvu (u teologiji, liturgiji i u pastoralu) nije ništa drugo doli 'udarac repom' patrijarhata te pokazuje kako pravi ulog u igri nije toliko teološka pravovjernost koliko hegemonija muške vlasti u crkvama.“¹²²

¹¹⁶ *Isto*, 175.

¹¹⁷ Usp. Marcello SEMERARO, Teologija, feministička., u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, 1155.

¹¹⁸ Usp. Anna-Maria GRUENFELDER, Feministička teologija ili „smrt patrijarhalnog Boga“, 34.

¹¹⁹ Anna-Maria GRUENFELDER, *Isto*.

¹²⁰ Usp. Elizabeth GREEN, Na raskrsnici putova. Feministička teologija na početku XXI. stoljeća, 178-179.

¹²¹ Usp. Anna-Maria GRUENFELDER, Feministička teologija ili „smrt patrijarhalnog Boga“, 35.

¹²² Elizabeth GREEN, *Isto*, 183.

Još jedno pitanje u području interesa feminističke teologije, a o kojem se i dalje vode rasprave, jest već spomenuto pitanje ređenja žena. D. Moro piše kako je ono i jedan od težih problema u ekumenskom pokretu posljednjih desetljeća budući da se ono počelo prakticirati u crkvama i crkvenim zajednicama proisteklima iz Reformacije. Ređenje prve svećenice u Švedskoj luteranskoj crkvi 1958. godine bilo je prvi prekid stoljećima postojane kršćanske prakse ređenja isključivo muškaraca.¹²³ E. Petrov i M. Volarević ističu kako se pitanje ređenja žena nakon Drugoga vatikanskog koncila počelo sve više aktualizirati i dodaju: „Sve glasniji pritisak laičkih feminističkih krugova izvan Crkve, ali i unutar nje, traži afirmaciju žena u svećeničkom staležu, shodno dostojanstvu svakog čovjeka i nasuprot bilo kakvoj diskriminaciji.“¹²⁴ Pišu kako je s porastom svijesti o dostojanstvu žene u društvu i Crkvi došlo do zahtjeva u određenim feminističkim i „liberalnim“ kršćanskim krugovima da se na ovo pitanje pruži jasan odgovor dok se najveći prijemor sastojao „u pitanju je li Crkva u pogledu ekskluzivnog ređenja muškaraca licemjerna. Kako je moguće da Crkva propagira jednako dostojanstvo žene i muškarca, ako su, s druge strane, sve poluge vlasti unutar Crkve isključivo u rukama muškaraca?“¹²⁵

Osobito je do prijepora došlo kada je generalna sinoda Anglikanske crkve u Kanadi 1975. godine odobrila ređenje žena za svećenice, a ubrzo je isto prihvatila i generalna sinoda Anglikanske crkve u Engleskoj. Papa Pavao VI. naveo je razloge zbog kojih Katolička Crkva tu praksu ne prihvaća i ne dopušta u pismu nadbiskupu F. Donaldu Cogganu: “Prema Svetom pismu i svjedočanstvu Krista koji je birao samo muškarce za apostole; prema stalnoj praksi Crkve, koja je isključivom izboru muškaraca slijedila Kristov primjer; prema živom učiteljskom autoritetu Crkve isključenje žene iz svećeničkog reda slaže se s Božjim planom o Crkvi”¹²⁶. Mogli bismo reći da današnje

¹²³ Usp. Dušan MORO, Dokumenti Katoličke Crkve o ekumenskom problemu ređenja žena i njihova teološko-ekumenska analiza, u: *Služba Božja*, 52 (2012.) 3/4, 368.

¹²⁴ Emanuel PETROV – Marijo VOLAREVIĆ, Pitanje dostojanstva i svećeničkog ređenja žena u nauku papa trećeg tisućljeća, u: *Crkva u svijetu*, 57 (2022.) 1, 45.

¹²⁵ Emanuel PETROV – Marijo VOLAREVIĆ, Pitanje dostojanstva i svećeničkog ređenja žena u nauku papa trećeg tisućljeća.

¹²⁶ Dušan MORO, Dokumenti Katoličke Crkve o ekumenskom problemu ređenja žena i njihova teološko-ekumenska analiza, 368-369.

vrijeme ipak zahtjeva čvršću argumentaciju, te je crkveni autoriteti i pojedini autori i nastoje iznijeti.¹²⁷

Budući da je Crkva dio svijeta i društva, a njezini članovi su i članovi civilne društvene zajednice, razumljivo je da društvena gibanja utječu i na njezine članove te često od Crkve traže kritičko promišljanje o stvarnosti, ali i vlastitoj praksi – što je pozitivno i poželjno. Problematika rasprava o rodu i spolu zahvatila je različite sfere ljudskog društva, pa tako i Crkvu te od nje traži jasan odgovor na pitanja koja se posljedično postavljaju, a tiču se crkvenog nauka i stoljećima postojanih crkvenih praksa. Crkva pred izazovima današnjeg vremena treba promisliti o vlastitom identitetu; o sebi kao također jednom društvu koje ima vlastito uređenje i vrijednosti, te vidjeti na koje načine može ostati u svijetu prisutna, a da pritom sačuva identitet Kristove zaručnice.

Iako se u ovom radu u užem smislu ne raspravlja žensko pitanje u katoličkoj socijalnoj tradiciji, odnosno u socijalnom nauku Katoličke Crkve, tematika žene je kontinuirano prisutna u socijalnim enciklikama rimokatoličkih papa i drugim socijalnim dokumentima Crkve. Budući da se identitet Crkve ne može razumjeti bez poznavanja socijalnog nauka Crkve, čitavom tematikom se nužno trebati baviti u tom ključu.

¹²⁷ O problematici ređenja žena te stoljećima postojanoj praksi primanja u ministerijalno svećeništvo isključivo muškaraca govore dokumenti *Inter insigniores* (1976.) Kongregacije za nauk vjere, koja se oglašila i 1995. g. o pitanju podjeljivanja svećeničkog ređenja ženama, te apostolsko pismo *Ordinatio sacerdotalis* (1994.) pape Ivana Pavla II. koji se na ovu problematiku osvrnuo i u apostolskom pismu *Mulieris dignitatem* (1988.). O ovoj temi pišu i Dušan Moro, Emanuel Petrov, Marijo Volarević nastojeći rastumačiti nauk i tradiciju Crkve.

2. Rod i rasprave o rodnoj ideologiji u hrvatskom društvu

Dok je pojam „rod“ uz ostalu rodnu terminologiju kao i rodne studije već bio poznat u mnogim dijelovima svijeta, u hrvatsko društvo i kulturu dolazit će postupno kroz pojedina društveno-politička zbivanja pri čemu će raspirivati rasprave, a čini se da su neki ključni događaji prošli i ispod radara javnosti. Ti događaji mogu se svrstati u dvije kategorije od kojih se jedna odnosi na područje zakonodavstva, a druga se tiče odgojno-obrazovnog područja s naglaskom na ulogu odgojno-obrazovnih ustanova, ali i sredstava društvenog priopćavanja. Dvije su to kategorije ključne za oblikovanje društvenog mentaliteta što dodaje na težini i ozbiljnosti ovih događanja.

2.1. Rod i njegova primjena u hrvatskom pravnom poretku

Zakonodavstvo je bitan element civiliziranog društva. Svrha mu je, može se reći, upravljanje ponašanjima članova društva ponajprije u vidu sprječavanja i kažnjavanja onih nepoželjnih kako bi se naposljetku kod većeg dijela članova jednog društva potaknulo ona poželjna ponašanja. Na tom tragu piše i D. Rupčić: „Pravne norme u pravilu se odnose na sve građane i uređuju njihove osobne statuse i međusobne odnose s ciljem postizanja pravne sigurnosti i skladnog suživota kojima je svrha omogućavanje što kvalitetnijeg i potpunijeg razvoja svakog pojedinca.“¹²⁸ Rupčić objašnjava kako pravne norme zbog svog obvezujućeg karaktera te apstraktnosti i univerzalnosti određuju okvire unutar kojih se razvija određeno društvo.¹²⁹ Pogledom na zakonske propise jedne strukturirane ljudske zajednice može se doći do zaključka koje se vrijednosti u njoj cijene, a koje pojave osuđuju. Na tom tragu daje se zaključiti kako zakonodavstvo ima važnu ulogu u oblikovanju mentaliteta jednog naroda i nije nevažno koji i kakvi sadržaji se uključuju u zakonske odredbe. Rupčić piše kako pravna norma može savršeno zahvatiti sve društvene odnose, ali ne ostvariti svrhu svoga postojanja zbog apstraktnosti pojmova koji čine njezin sadržaj.¹³⁰ Ističe kako „široko tumačenje apstraktnih pojmova često uz pomoć vještoga jezičnog inženjeringa

¹²⁸ Danijela RUPČIĆ, Značenje pojma rod i njegova primjena u hrvatskom pravno poretku, 170.

¹²⁹ Usp. Danijela RUPČIĆ, *Isto*.

¹³⁰ Usp. *Isto*.

omogućuje implementaciju uskih kulturnih obrazaca upravo putem pravnih normi“.¹³¹ Time je moguće ostvariti „pretakanje volje jedne manje skupine građana kroz pravnu normu koja time postaje univerzalno pravilo primjenjivo na sve građane. Ta distorzija postiže se društvenim, kulturnim i političkim pritiscima, a prvenstveno kreće od vještog tumačenja pojmova i sadržaja pravnih normi kojima se pridaje novo značenje pod krinkom evolucije društvenih odnosa“.¹³² Rupčić upozorava kako je jedan od primjera takvog iskrivljenja upravo unošenje pojma rod u sadržaj pravnih normi pri čemu probleme stvaraju manipulativni zahvati u njegovu tumačenju i implementaciji.¹³³

Dok se pojam „rod“ drugdje u svijetu već naširoko rabio u društveno-političkim i znanstvenim krugovima, hrvatskom društvu ostao je stran još godinama. Događaj za koji bi se moglo reći da je prošao ispod radara javnosti, budući da se o njemu nije čulo niti u javnosti raspravljalo, jest donošenje *Zakona o volonterstvu* od strane Hrvatskog sabora na sjednici 18. svibnja 2007. godine.¹³⁴ Ovim se Zakonom „uređuju osnovni pojmovi vezani za volontiranje, temeljna načela volontiranja, uvjeti volontiranja, prava i dužnosti volontera te organizatora volontiranja, uvjeti sklapanja ugovora o volontiranju, donošenje Etičkog kodeksa volontera, izdavanje potvrde o volontiranju, državna nagrada za volontiranje te nadzor nad izvršenjem ovoga Zakona“ (čl. 1.). Ključan je dio kojim se po prvi puta u hrvatsko zakonodavstvo uvodi pojam roda i rodnog izražavanja: „Organizator volontiranja dužan je postupati prema volonterima u skladu s načelom jednakih mogućnosti za sve osobe bez obzira na: dob, rasu, boju kože, jezik, vjeru, spol, spolnu orijentaciju, rod i rodno izražavanje, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovinsko stanje, naobrazbu, društveni položaj, bračno stanje, obiteljske obveze, članstvo ili ne članstvo u političkoj stranci, udruzi ili sindikatu, tjelesne ili duševne poteškoće ili oboljenja i druge osobne karakteristike ako drukčije ne proizlazi iz prirode volonterske aktivnosti, mogućnosti same volonterke ili volontera ili ako nije drukčije uređeno ovim Zakonom“ (čl. 9.).

¹³¹ *Isto*.

¹³² *Isto*, 171.

¹³³ Usp. *Isto*.

¹³⁴ Usp. HRVATSKI SABOR, *Zakon o volonterstvu* (18. V. 2007.), u: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2007_06_58_1863.html (pristupljeno 20. III. 2024.).

Značajno je pritom i to da se krajem iste 2007. godine objavio *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*.¹³⁵ *Pojmovnik* je nastao uz potporu Ureda za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, sastavio ga je Centar za ženske studije, a uredila R. Borić. *Pojmovnik* je sastavljen po uzoru na priručnik *100 words for equality. A glossary of terms on equality between women and men* koji je priredio Odjel Europske komisije za promicanje jednakih mogućnosti 1998. godine.¹³⁶ U dokumentu stoji da je *Pojmovnik* nastao „iz potrebe i želje da se rodna terminologija uvede u hrvatski politički, obrazovni i kulturni prostor. Vezano uz ulazak Hrvatske u Europsku uniju, dio politike i strategije promicanja ravnopravnosti spolova odnosi se i na harmoniziranje rodne terminologije koja će omogućiti učinkovito uspostavljanje diskurzivnog 'alata' za sve ustanove i stručna tijela koji se bave ili bi se trebali baviti rodno osviještenom politikom, a sve s ciljem postizanja ravnopravnosti spolova.“¹³⁷ Zanimljiva je pritom i natuknica na prvoj nutarnjoj stranici kojom se obznanjuje da: „Sadržaj ovog *Pojmovnika* ne odražava nužno službeni stav Ureda za ravnopravnost spolova Vlade RH“.¹³⁸ Zanimljiva je i konstatacija D. Rupčić prema kojoj *Pojmovnik rodne terminologije* Centra za ženske studije „odstupa od standarda Europske unije na koje se poziva“.¹³⁹ Rupčić se pritom poziva na primjer definicije rodne jednakosti koja se definira na sljedeći način: „Rodna jednakost, odnosno jednakost između žena i muškaraca pretpostavlja jednakost ljudskih bića neovisno o njihovu spolu ili rodu, a na temelju pripadnosti ljudskoj zajednici.“¹⁴⁰ Kako tumači Rupčić, u ovoj definiciji se odstupa „od binarne podjele ljudskih bića na muškarce i žene jer se za polazišnu odrednicu rodne jednakosti ne navodi samo spol nego i rod. Takvo razlikovanje nije

¹³⁵ Usp. CENTAR ZA ŽENSKÉ STUDIJE, *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, Ured za ravnopravnost spolova RH, Zagreb, 2007. (12. XII. 2007.), u: https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/biblioteka-ona/Publikacija_Pojmovnik%20rodne%20terminologije%20prema%20standardima%20Europske%20unije.pdf (pristupljeno 1. V. 2024.).

¹³⁶ Usp. ODJEL EUROPSKE KOMISIJE ZA PROMICANJE JEDNAKIH MOGUĆNOSTI, *100 words for equality. A glossary of terms on equality between women and men*, Luxembourg, 1998., u: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7342d801-86cc-4f59-a71a-2ff7c0e04123> (pristupljeno 2. IX. 2024.).

¹³⁷ Usp. CENTAR ZA ŽENSKÉ STUDIJE, *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, 5.

¹³⁸ CENTAR ZA ŽENSKÉ STUDIJE, *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*.

¹³⁹ Danijela RUPČIĆ, *Značenje pojma rod i njegova primjena u hrvatskom pravno poretku*, 186.

¹⁴⁰ CENTAR ZA ŽENSKÉ STUDIJE, *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije, rodna jednakost*, 74.

općeprihvaćeno i ne predstavlja europske standarde.¹⁴¹ Rupčić istovremeno upućuje na definiciju rodne ravnopravnosti u Pojmovniku rodne jednakosti Vijeća Europe koji je objavljen 2015. godine: „Ravnopravnost spolova znači jednaku vidljivost, osnaživanje i sudjelovanje oba spola u svim sferama javnog i privatnog života. Ravnopravnost spolova je suprotnost od rodne nejednakosti, a ne od spolne razlike, i ima za cilj promicati puno sudjelovanje žena i muškaraca u društvu. To znači jednako prihvaćanje i vrednovanje razlika između žena i muškaraca i raznolikih uloga koje oni igraju u društvu. Ravnopravnost spolova uključuje pravo na različitost.“¹⁴² Iako je *Pojmovnik* Vijeća Europe nastao sedam godina nakon *Pojmovnika* Centra za ženske studije, definicija *Pojmovnika* Vijeća Europe odražava standarde Europske unije koji su sigurno bili aktualni i prije. Postavlja se pitanje: ako je *Pojmovnik* Centra za ženske studije nastao uz potporu Ureda za ravnopravnost spolova RH i nalazi se na službenoj stranici Ureda gdje ga je moguće i preuzeti, zašto se na prvim stranicama Ured za ravnopravnost spolova ograđuje od stava koji bi u sadržaju *Pojmovnika* mogao biti prisutan, odnosno zašto dokument nije ažuriran u odnosu na europske standarde?

Nadalje, godine 2008. donesen je *Zakon o suzbijanju diskriminacije*¹⁴³ koji će u hrvatske zakone unijeti mnogima i dalje slabo poznate i razumljive terminologije. Ovaj Zakon u sebi sadrži odredbu o zabrani diskriminacije na temelju „rodnog identiteta“: „Ovim se Zakonom osigurava zaštita i promicanje jednakosti kao najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, stvaraju se pretpostavke za ostvarivanje jednakih mogućnosti i uređuje zaštita od diskriminacije na osnovi rase ili etničke pripadnosti ili boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, dobi, zdravstvenog

¹⁴¹ Danijela RUPČIĆ, Značenje pojma rod i njegova primjena u hrvatskom pravno poretku, 186.

¹⁴² Gender equality means an equal visibility, empowerment and participation of both sexes in all spheres of public and private life. Gender equality is the opposite of gender inequality, not of gender difference, and aims to promote the full participation of women and men in society. It means accepting and valuing equally the differences between women and men and the diverse roles they play in society. Gender equality includes the right to be different, COUNCIL OF EUROPE, *Gender Equality Glossary*, gender equality / equality between women and men, 2016., 5. Dokument je dostupan na mrežnoj stranici, <https://edoc.coe.int/en/gender-equality/6947-gender-equality-glossary.html> (pristupljeno 2. IX. 2024.).

¹⁴³ HRVATSKI SABOR, Zakon o suzbijanju diskriminacije (21. VII. 2008.), u: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_85_2728.html (pristupljeno 2. V. 2024.).

stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije“ (čl. 1.).

Činjenica uvođenja pojmova rod, rodni identitet i rodno izražavanje u hrvatsko zakonodavstvo značajna je zbog definicija istih u spomenutom *Pojmovniku rodne terminologije prema standardima Europske unije* Centra za ženske studije gdje za pojam „rod“ stoji sljedeća definicija: „Koncept roda se odnosi na društvene razlike između žena i muškaraca, razlike koje su naučene, koje se mijenjaju s vremenom i koje imaju širok raspon varijacija unutar jedne kulture i između kultura.“¹⁴⁴ Dalje u tumačenju stoji: „Kulturno uvjetovana rodna podjela na muško i žensko, naime, nije binarno simetrična ni vrijednosno neutralna, već je uspostavljena na hijerarhijskom načelu i kao takva povratno djeluje na društvene odnose spolova u određenoj zajednici“¹⁴⁵. Prema *Pojmovniku* „rodni identitet podrazumijeva vlastito rodno određenje i izražavanje, koje ne mora nužno ovisiti o spolu koji je upisan rođenjem, dakle rodni je identitet neovisan o biološkom spolu osobe. Rodni se identitet tiče svakoga ljudskog bića i ne znači samo binarni koncept 'muškoga' ili 'ženskoga' nego se proširuje i na 'nove rodne identitete' LGBTIQ populacije“.¹⁴⁶ D. Rupčić objašnjava da pojam „rodni identitet“ nastaje upravo na temelju subjektivnog tumačenja pojma „rod“ koje se razvija u jedan novi koncept koji autorica naziva transrodnim pokretom. Ustav Republike Hrvatske ne poznaje rodni identitet već spolni koji obuhvaća spol, kao biološku odrednicu čovjeka, i rod, kao obilježja i uloge određene društvenim kontekstom. Rodni identitet s druge strane relativizira i negira biološke odrednice ljudskog identiteta.¹⁴⁷ Rupčić upozorava da se unošenjem sintagme „rodni identitet“ u zakonske odredbe provodi „ideološko zadiranje u pravni poredak jer se njime relativiziraju ontološke odrednice ljudske antropologije i uvodi, kao univerzalno pravo, pravna fikcija (lat. *fictionis iuris*) koja je primjenjiva na sve građane.“¹⁴⁸ Zato u nastavku ističe da se predviđanjem mogućnosti promjene spola na temelju subjektivnih rodni odrednica zadire u pravni status svih građana koji se na taj način

¹⁴⁴ CENTAR ZA ŽENSKE STUDIJE, *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, 72.

¹⁴⁵ Usp. *Isto*.

¹⁴⁶ *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, 78.

¹⁴⁷ Usp. Danijela RUPČIĆ, *Značenje pojma rod i njegova primjena u hrvatskom pravnom poretku*, 174-176.

¹⁴⁸ Danijela RUPČIĆ, *Isto*, 176.

relativizira.¹⁴⁹ Autorica dodaje: „Zakonodavstvo koje predviđa promjenu spola na temelju rodnog identiteta, bez ikakvih kirurških zahvata ili hormonalne terapije, mijenja identitet svih građana. Na taj se način spol svih građana, kao odrednica ljudskog identiteta, upisan u maticu rođenih neodvojivo vezuje uz njihovu slobodnu volju, a ne uz biološke odrednice na temelju kojih je utvrđen od strane liječnika u trenutku rođenja. To je u hrvatskom zakonodavstvu provedeno izmjenom Zakona o državnim maticama 2013. godine, kojom se prvi put u hrvatski pravni poredak uvodi pravo na život u drugom rodnom identitetu.“¹⁵⁰ Na izneseno se nastavlja i tumačenje pojma „rodno izražavanje“ u *Pojmovniku* Centra za ženske studije koji je objašnjen kao „način na koji se svaka osoba izražava u smislu roda ponašanjem, odijevanjem, frizuram, glasom, govorom tijela, tjelesnim obilježjima i/ili ostalim vanjskim oznakama.“¹⁵¹

Tumačenja pojmova ponuđena u *Pojmovniku* bila su predmet zabrinutosti mnogih, a ta zabrinutost postigla je svoj vrhunac usvajanjem *Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji* (2018.) što je, moglo bi se reći, bio jedan od najvećih događaja koji je potresao hrvatsku javnost i potaknuo značajne rasprave. U raspravu o spomenutoj *Konvenciji*, poznatijoj kao *Istanbulska konvencija*, uključila se i Katolička Crkva u Hrvatskoj. Tako su hrvatski biskupi upozorili da se ovim dokumentom „na mala vrata uvodi rodna ideologija u naše društvo“¹⁵².

Značajne su bile rasprave koje su se vodile općenito u hrvatskom javnom prostoru, pri čemu je u prvom planu bilo ono neprihvatljivo u *Istanbulskoj konvenciji*. Pod tim se vidom *Istanbulskoj konvenciji* zamjerala definicija pojma „rod“ kao društvenog konstrukta, nestandardizirana terminologija koja nema ustaljeno pravno značenje, namjera promjene mentaliteta društva, uvođenje rodne ideologije u odgojno-obrazovne ustanove kroz nastavne materijale, itd.¹⁵³ Na samom početku dokumenta u

¹⁴⁹ Usp. *Isto*.

¹⁵⁰ *Isto*.

¹⁵¹ CENTAR ZA ŽENSKKE STUDIJE, *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, 79.

¹⁵² HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Založiti se za temeljne vrednote obrazovanja i obitelji* (30. XI. 2017.), u: <https://hbk.hr/zaloziti-se-za-temeljne-vrednote-obrazovanja-i-obitelji/> (pristupljeno 23. VII. 2024.).

¹⁵³ Usp. Vlatka POLŠAK PLATINUŠ, *Ikone konzervativne scene: Evo zašto smo protiv Istanbulske konvencije* (13. III. 2018.), u: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/ikone-konzervativne-scene-evo->

pojašnjenju nekih pojmova nalazi se definicija pojma „rod“ koju protivnici *Konvencije* smatraju spornom. Naime, „'rod' označava društveno oblikovane uloge, ponašanja, aktivnosti i osobine koje određeno društvo smatra prikladnima za žene i muškarce“ (čl. 3. c). U 43. točki Pojašnjavajućeg izvještaja o definiciji pojma stoji: „U kontekstu ove Konvencije termin 'rod', temeljen na dvama spolovima, muškom i ženskom, pojašnjava da postoje i društveno konstruirane uloge, ponašanja, aktivnosti i atributi koje određeno društvo smatra primjerenim za žene i muškarce.“¹⁵⁴ Prema ovom tumačenju čini se da se rod ne shvaća kao stvarnost potpuno odijeljena od spola kako su mnogi mislili, već je on u službi boljeg uočavanja ponašanja i društvenih uloga koje se pripisuju ženama i muškarcima radi uklanjanja onih koji bi mogli biti uzrokom nejednakosti između dvaju spolova. To potvrđuje i D. Rupčić koja ne vidi ništa sporno u definiciji pojma „rod“ budući da „niz hrvatskih zakona rabi pojam 'rod' u svrhu otklanjanja diskriminatornih elemenata i uvijek u značenju koji ga vezuje uz *spol* i binarnu podjelu ljudskih bića na muškarce i žene“¹⁵⁵ te se on tako shvaća i u *Istanbulskoj konvenciji*. Ono što prema Rupčić ostaje problematično jest poimanje roda na temelju subjektivnih kriterija, odnosno na temelju rodnog identiteta, a koje se u *Istanbulskoj konvenciji* pojavljuje u čl. 4. st. 3. koji izrijeком sadrži sintagmu rodni identitet. Ovaj pojam relativizira i negira biološke odrednice ljudskog identiteta, a radi se o odredbi kojom se priječi svaki oblik diskriminacije pa tako i onaj utemeljen na rodnom identitetu.¹⁵⁶ Na ovu točku nadovezuje se točka 53. *Pojašnjavajućeg izvještaja Istanbulske konvencije* koja govori o rodno utemeljenoj diskriminaciji, tj. diskriminaciji osoba čiji rod s kojim se poistovjećuju nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. To uključuje „kategorije pojedinaca kao što su transrodne ili transseksualne osobe, transvestiti i ostale skupine osoba koje ne odgovaraju onome što

[zasto-smo-protiv-istanbulske-konvencije-foto-20180313](#) (2. V. 2023.). Mnogi su ustali protiv ratifikacije Istanbulske konvencije Vijeća Europe u Hrvatskoj tvrdeći da sadrži ideološke elemente sukladne rodnoj teoriji koji su vješto upakirani u odredbe o zaštiti žena i obitelji od nasilja. U ovom poglavlju zadržat ćemo se samo na ovom tekstu budući da argumenti intervjuiranih političara zrcale glavne argumente zbog kojih se inače suprotstavlja ratifikaciji Istanbulske konvencije.

¹⁵⁴ VIJEĆE EUROPE, *Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, Helena Štimac Radin (ur.), Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, Zagreb, 2014., 37., u: <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Publikacija%20Konvencija%20Vije%C4%87a%20Europe%20o%20spre%C4%8Davanju%20i%20borbi%20protiv%20nasilja%20nad%20%C5%BEenama%20i%20nasilja%20u%20obitelji.pdf> (pristupljeno 13. VII. 2024.).

¹⁵⁵ Danijela RUPČIĆ, Značenje pojma rod i njegova primjena u hrvatskom pravnom poretku, 188.

¹⁵⁶ Usp. *Isto*, 188-189.

je društvo utvrdilo da pripada kategorijama 'muško' ili 'žensko'.¹⁵⁷ Mnogi su smatrali da se ovdje očituje odobravanje stava i mišljenja da društvena kategorija „rod“ ne ovisi o biološkoj odrednici, „spolu“. ¹⁵⁸ Korištenje izraza rodni identitet i značenje roda koje iza tog izraza stoji potaklo je, drugim riječima, pitanje uvažava li *Istanbulska konvencija* i to drugo tumačenje roda kao subjektivnog doživljaja sebe neovisno o biološkom spolu? Ne može se i ne smije poricati da u društvu postoje osobe čiji se psiho-socijalni osjećaj spola (roda) ne poklapa s biološkim spolom te da su potrebni svi relevantni okviri promicanja njihove zaštite i dostojanstva. Pitanje koje se postavlja je bi li korištenje nekog drugog pojmovlja pomoglo u rješavanju nejasnoća u vezi načina razumijevanja pojma rod? Dakle, problematičnost se tiče nestandardizirane terminologije koja nema jasno, međunarodno priznato i ustaljeno pravno značenje, stoga se ne zna njezin doseg ili pravna posljedica. Posljedica korištenja takve nestandardizirane i neustaljene terminologije može biti njezino proizvoljno tumačenje.¹⁵⁹ U nastavku *Konvencije* stoji da će stranke „poduzeti potrebne mjere za promicanje promjena u društvenim i kulturnim obrascima ponašanja žena i muškaraca s ciljem iskorjenjivanja predrasuda, običaja, tradicija i svih drugih postupanja u praksi koja se temelje na ideji manje vrijednosti žena ili na stereotipnim ulogama žena i muškaraca“ (čl. 12., t. 1.). Drži se da je ovdje riječ o namjeri promjene mentaliteta društva, no pitanje je u kojem će smjeru ta promjena ići jer predrasude o kojima ovaj članak govori nisu jasno definirane. Različite zemlje i društvene skupine te predrasude jako široko tumače te čak odlaze u krajnosti gdje temeljne obiteljske uloge poput majčinstva i očinstva tumače kao stereotipne rodne uloge.¹⁶⁰ Posljednja opasnost vidi se u dijelu u kojem stoji sljedeće: „1. Stranke će poduzeti, kada je to primjereno, potrebne korake kako bi nastavne materijale o pitanjima kao što su ravnopravnost žena i muškaraca, nestereotipne rodne uloge, uzajamno poštovanje, nenasilno rješavanje sukoba u osobnim odnosima, rodno utemeljeno nasilje nad ženama i pravo na osobni integritet, prilagođeno razvojnim sposobnostima učenika, uključile u redovni nastavni

¹⁵⁷ VIJEĆE EUROPE, *Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, 39.

¹⁵⁸ Usp. Vlatka POLŠAK PLATINUŠ, *Ikone konzervativne scene: Evo zašto smo protiv Istanbulske konvencije*.

¹⁵⁹ Usp. *Isto*. Termini koji se koriste su „rod“ (čl. 3.); „rodni identitet“ (čl. 4. (3)); osnaživanje žena (čl. 6. i 18. (3)); stereotipne uloge muškaraca i žena (čl. 12.); nestereotipne rodne uloge (čl. 14. (1)); rodno razumijevanje nasilja (čl. 49. (2)), itd.

¹⁶⁰ Usp. *Isto*.

plan i program i na svim razinama obrazovanja. 2. Stranke će poduzeti potrebne korake za promicanje načela iz stavka 1. kako u neformalnim obrazovnim okruženjima, tako i u sportskim te kulturnim okruženjima i okruženjima za slobodno vrijeme te u medijima“ (čl. 14.). Protivnici Istanbulske konvencije upozoravaju da se ovdje radi o uvođenju rodno neutralnog obrazovanja i neusuglašene definicije roda u obrazovne, kulturne i sportske institucije. Uvođenje rodne ideologije u odgojno-obrazovne ustanove predstavlja veliku poteškoću za obitelji koje svoje potomstvo žele učiti zdravim i kršćanskim vrijednostima.¹⁶¹

Potrebu, ali i obvezu da se izjasne oko ovog pitanja osjetili su pojedinci iz različitih područja društvenog života. Tako su svoje argumente iznijeli profesor moralne teologije Tonči Matulić i odvjetnik Mate Knezović na tribini naslovljenoj *Istanbulska konvencija u svjetlu integralne antropologije* (Zagreb, 2018.), a profesorica obiteljskog prava Dubravka Hrabar, u svojoj je knjizi *Istanbulska konvencija i zamke rodne perspektive* (2018.) opravdala zabrinutost mnogih iznijevši kao pravnica manjkavosti *Istanbulske konvencije*.

Prema T. Matuliću u središtu čitavog pitanja treba biti prizma cjelovite slike čovjeka jer zakonodavac, da bi mogao propisati neke zakone, mora imati pred sobom jasan pojam čovjeka koji će se držati tih zakona. Cjelovitu pak sliku čovjeka nije moguće misliti bez njezine biološke osnove, odnosno biološkog određenja čovjeka „iz čega se ne može iskočiti“ jer spol se ne može svesti samo na razinu kromosomskog materijala budući da svaka somatska stanica čuva ljudski genom i bilješku o čovjeku kao muškarcu odnosno ženi. Pitanje koje se postavlja je zašto ne želimo suglasnost s tom biološkom osnovom i priznati ono fundamentalno, vodeći istovremeno računa o prirodnim izuzecima prirodnih zakonitosti i vodeći se istovremeno principom pomoći koji je u najboljem interesu samog organizma? Dok se *Istanbulskoj konvenciji* treba priznati njezina glavna nakana, a to je borba i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, u svjetlu cjelovite kršćanske antropologije nužno je upozoravati na „antropološki rasap“ i njegove posljedice.¹⁶²

¹⁶¹ Usp. *Isto*.

¹⁶² Usp. Tonči MATULIĆ, Snimka predavanja. Istanbulska konvencija u svjetlu integralne antropologije (1. III. 2018.), u: <https://hkdpd.blogspot.com/2018/03/snimka-predavanja-tonci-matulic.html> (2. IX. 2024.).

D. Hrabar u svojoj knjizi *Istanbulska konvencija i zamke rodne perspektive* pružajući pravnu analizu nastoji uputiti na zamke i nelogičnosti koje ona uočava u tekstu *Istanbulske konvencije i Pojašnjavajućeg izvješća*, ali i predviđenom načinu provođenja odredaba Konvencije. Svoje tvrdnje da se *Istanbulskom konvencijom* u pore društva želi uvesti rodna ideologija, potkrjepljuje analizom nelogičnosti sadržaja tekstova.¹⁶³ Tako, primjerice, nelogičnost preneglašavanja utemeljenosti nasilja na temelju roda Hrabar vidi u činjenici da je obespravljenost žena kroz stoljeća proizlazila iz ženine biološke oznake – „ženskog spola kojega karakteristike ne govore u prilog snazi i jakosti, već češće suptilnosti, osjetljivosti, ranjivosti, slabijoj snazi“.¹⁶⁴ Nelogičnost predstavlja i pitanje uključivanja nevladinih organizacija s ciljem uspješnijeg provođenja odredaba *Istanbulske konvencije* jer, drži Hrabar „područje prevencije, suzbijanja i oporavka od nasilja (nad ženama i u obitelji) mora biti ponajprije u nadležnosti države“.¹⁶⁵ Činjenica da bi se nedržavna tijela bavila fenomenom nasilja nad ženama dok bi država snosila odgovornost za propuste i nedjelovanje po pitanju suzbijanja nasilja, za Hrabar predstavlja opasnost.¹⁶⁶

Takozvana rodna terminologija i dalje zahtjeva dodatna pojašnjenja. Problematično je što se isto pojmovlje često tumači na različite načine. Njezina nestandardiziranost i neusuglašenost omogućuje proizvoljnost u tumačenju što zabrinjava mnoge. Tako na primjer jedni rod tumače kao društveno-kulturnu manifestaciju biološkog muškog ili ženskog spola, dok je drugi, svodeći je na čisto društveno-kulturni aspekt, od biološkog spola odvajaju i prema tome, osim muškog i ženskog roda, uvode i nove rodove za one koji se u ova prva dva ne mogu svrstati. Upravo u tom drugom tumačenju mnogi vide ideologiju koja se danas u društvu želi nametnuti kao jednoulje. Dok je nužno naglašavati i priznavati da svaka osoba neovisno o njezinom

¹⁶³ Usp. Dubravka HRABAR, *Istanbulska konvencija i zamke rodne perspektive*, Vlastita naklada autorice, Zagreb, 2018., 1.

¹⁶⁴ Dubravka HRABAR, *Istanbulska konvencija i zamke rodne perspektive*, Vlastita naklada autorice, 17.

¹⁶⁵ *Isto*, 28.

¹⁶⁶ Usp. *Isto*, 29. Povezano s time, autorica Hrabar ukazuje i na prisutnost još jednog tijela sastavljenog od stručnih osoba koje ima zadaću pratiti provedbu Konvencije – GREVIO (*Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence*) – i kojemu je država dužna podnositi izvješća. Problem je ukoliko GREVIO utvrdi odstupanje od odredbi Konvencije, država je dužna provesti zaključke koje GREVIO ustanovi. Također, ono može utjecati i na pravni sustav Republike Hrvatske što se prema Hrabar protivi Ustavu Republike Hrvatske jer ono ima „gotovo neograničene ovlasti nadzora države u području zaštite od nasilja, ali i provođenja rodne ideologije“, usp. *Isto*, 43.

seksualnom izjašnjavanju ima dostojanstvo ljudske osobe, čini se da mnoge smeta dojam koji definicije ovog pojmovlja ostavljaju, a taj je da su rod i spol ne samo različite kategorije nego i međusobno odvojene i neovisne. Drugim riječima, problem nije zaštita od diskriminacije i nasilja osoba određenih seksualnih orijentacija i rodnih identiteta, već propagiranje ideja koje u sebi sadrže jednu novu sliku čovjeka i koje bi na koncu trebale dovesti do prihvaćanja te slike u čitavom društvu. Nakon što je ratificirana *Istanbulska konvencija* i slijedom pandemijskih okolnosti koje su zadesile čitav svijet, a Hrvatsku k tome još i potres, moglo se uočiti zatišje o temi rodne ideologije.

2.2. *Odgojno-obrazovni sustav i javno mnijenje (medijski odgoj)*

Odgoj i obrazovanje drugo je područje na kojem su često izbijali i izbijaju rasprave o tome uvodi li se nekim obrazovnim programom rodna ideologija u odgojno-obrazovni sustav ili ne. Jednako tako sve važniju ulogu u odgoju novih generacija imaju i mediji, budući da su djeca već od vrlo rane dobi uvelike izložena digitalnim medijima te u velikom broju slučajeva djecu sve manje odgajaju roditelji, a sve više mobiteli. U poglavlju će se predstaviti jedan pokušaj „medijskog odgoja“ u kojemu su mnogi vidjeli namjerno izlaganje onih najmanjih sadržajima rodne ideologije.

2.2.1. Kurikulum zdravstvenog odgoja i obrazovanja

Val rasprava pokrenut 2012. godine prilikom uvođenja Kurikuluma zdravstvenog odgoja u škole čiji je IV. modul za mnoge bio posebno problematičan može se reći da je nastavak zbivanja iz 2007. godine kada su se u školama eksperimentalno provodila dva programa zdravstvenog odgoja – program udruge Glas roditelja za djecu (GROZD) te program Foruma za slobodu odgoja. Nekoliko godina nakon njihova ukidanja uveden je Kurikulum zdravstvenog odgoja koji je svjetonazorski bio sličniji onome Foruma za slobodu odgoja.

U argumentima protiv sadržaja IV. modula Kurikuluma s jedne strane se naglašavalo da je formativnog, a ne informativnog karaktera, tj. da nije etički neutralan, čime se krši i pravo roditelja na odabir načina odgoja vlastite djece u skladu s vlastitim svjetonazorom. Tvrdilo se da se djeci umjesto informacije nudi dezinformacija pod krinkom znanstvenosti, koja rezultira indoktrinacijom.¹⁶⁷ S druge strane, kao što je predstavila K. Rukavina Kovačević, uvođenje zdravstvenog odgoja bilo je praćeno proceduralnim propustima koji podrazumijevaju uključenost Školskog odbora.¹⁶⁸ Kao zamjerku K. Rukavina Kovačević ističe i činjenicu da uvođenjem ovog kurikuluma nije uvaženi niti čl. 135. *Zakona o odgoju i obrazovanju* u kojemu stoji da „roditelj učenika ima pravo i obvezu sudjelovati u njegovom obrazovanju“.¹⁶⁹ Također, Ministarstvo je propustilo ispuniti obvezu objavljivanja Odluke u službenom glasilu, a to su *Narodne novine*, te je protivno odredbi članka 90. stavka 1. Ustava Republike Hrvatske propisalo da Odluka stupa na snagu danom donošenja i objavljuje se samo na mrežnim stranicama Ministarstva.¹⁷⁰ Osim toga, zaobiđena je i uobičajena procedura koja se provodi prilikom uvođenja eksperimentalnog kurikuluma u škole, a koja pretpostavlja javnu raspravu, pravovremenu edukaciju nastavnika i završno uvođenje programa. Tadašnji predstojnik Agencije za odgoj i obrazovanje i supotpisnik ovog programa, Vinko Filipović, na te je prigovore odgovorio objašnjenjem kako je „kreiranje kurikuluma vrlo stručan posao koji rade stručnjaci za određena područja, pa kurikulum bilo kojeg predmeta ne može biti pitanje u kojem će sudjelovati tisuće ljudi. Što se tiče javne rasprave, rekao bih da ona traje već osam godina od trenutka kada se počelo s pokušajima uvođenja zdravstvenog odgoja, a na

¹⁶⁷ Usp. Ivana CVIJOVIĆ JAVORINA, *Zdravstveni odgoj u hrvatskom školstvu 2012./2013. i građanski neposluh*, u: *Historijski zbornik god. LXVIII* (2015.) 2, 355.

¹⁶⁸ Usp. Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ, *Druga strana IV. modula kurikuluma zdravstvenog odgoja u školi*, u: *Riječki teološki časopis*, 21 (2013.) 1, 61.

¹⁶⁹ Usp. *Isto*, 62. Ovim činom prekršeni su i međunarodni ugovori i konvencije koje su po svojoj pravnoj snazi iznad zakona, a kojima se jamči pravo na slobodu savjesti, mišljenja i vjeroispovijesti te dužnost odgoja. U Europskoj Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u čl. 2. navodi se da će u obavljanju svojih funkcija povezanih s odgojem i poučavanjem država poštivati pravo roditelja da osiguraju odgoj i poučavanje u skladu s njihovim vjerskim i filozofskim uvjerenjima. Nadalje, čl. 14. Konvencije o pravima djeteta čuva „pravo djeteta na slobodu misli, savjesti i religije“ te obvezuje države-potpisnice da poštuju „prava i dužnosti roditelja i, kada je to primjenjivo, staratelja, da daju usmjerenje djetetu u ispoljavanju njegovih prava na način koji je u skladu s razvojnim sposobnostima djeteta“, Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ, *Druga strana IV. modula kurikuluma zdravstvenog odgoja u školi*, 63-64.

¹⁷⁰ Usp. *Isto*. Autorica tumači da, budući da je Ministarstvo propustilo na vrijeme objaviti odluku u službenom glasilu, „povrijedilo je Ustavom određenu obvezu te je, prema tome, Odluka formalno-pravno nevaljana i kao takva nije mogla stupiti na snagu“, *Isto*, 62.

određen način traje i sada i bit će sve dok je program zdravstvenog odgoja u eksperimentalnoj primjeni“.¹⁷¹

U odnosu na sadržaj Kurikuluma, zanimljivi su argumenti moralnog teologa Marija Volarevića i biskupa Valentina Pozaića. Volarević tako tumači kako su u IV. modulu sporni oni sadržaji koji se vežu uz rodnu ideologiju te da takav spolni odgoj, temeljen na matrici rodne ideologije, ima za cilj stvaranje jedne nove kulture.¹⁷² Slično je isticao i biskup Valentin Pozaić dajući do znanja da je sadržaj zdravstvenog odgoja zapravo „indoktrinacija ideologije homoseksualizma“, budući da se o homoseksualnosti ne govori kao o pojavi ili pojedinim individuama koje se takvima deklariraju, već se ovakav nazor na svijet želi nametnuti svima, već od nižih razreda osnovne škole.¹⁷³ M. Volarević nadalje ističe kako je spolni odgoj usko vezan uz vrijednosni sustav koji treba biti prisutan u sadržaju, a kao najveću negativnu stranu današnjeg spolnog odgoja ističe „izbjegavanje vrijednosnog stava i etičko-moralne klasifikacije“.¹⁷⁴ Isto naglašava i V. Pozaić i piše da se preko zdravstvenog odgoja „želi infiltrirati nečija virusno zarazna i razorna ideologija spolnog odgoja bez vrednota i smisla“.¹⁷⁵ Na tom tragu tvrdi da „ovaj program negira prirodnu povezanost ljudske spolnosti s općeljudskim vrednotama: ljubavlju i vjernošću, razumijevanjem i požrtvovnošću.“¹⁷⁶ M. Volarević poručuje da ključ odgoja djece nije samo u usvajanju znanja, nego i u razvijanju smisla za vrijednosti koji će im omogućiti da se moralno izgrađuju, a ono što je sadržaj IV. modula zdravstvenog odgoja upravo je „infiltracija jednog određenog ideološkog svjetonazora koji je bez ikakvog etičko-moralnog sustava jer svaki odgoj koji nije usmjeren prema razvoju osobnosti, ni utemeljen na osobnoj odluci i kritičkome mišljenju, može se smatrati i interpretirati kao ideologizacija“.¹⁷⁷ U sadržaju Kurikuluma vidljiv je „tehnicistički i redukcionistički“ pogled na ljudsku spolnost, stoga se čini da spolni odnosi sami po sebi nemaju nikakvo značenje, a odgovorno spolno ponašanje poistovjećuje se s korištenjem prezervativa. O braku se

¹⁷¹ Usp. *Isto*, 63.

¹⁷² Usp. Mario VOLAREVIĆ, Ideološki predznaci programa spolnog odgoja, 355-356.

¹⁷³ Usp. Valentin POZAIĆ, Zdravstveni odgoj ili indoktrinacija ideologije homoseksualizma, u: *Obnovljeni život*, 68 (2013.) 2, 264-265.

¹⁷⁴ Usp. Mario VOLAREVIĆ, Ideološki predznaci programa spolnog odgoja, u: *Riječki teološki časopis*, 22 (2014.) 2, 349.

¹⁷⁵ Valentin POZAIĆ, Zdravstveni odgoj ili indoktrinacija ideologije homoseksualizma, 264.

¹⁷⁶ Valentin POZAIĆ, *Isto*, 267.

¹⁷⁷ Mario VOLAREVIĆ, Ideološki predznaci programa spolnog odgoja, 350.

govori vrlo malo, a izbjegava se govor o utjecaju određenih spolnih ponašanja na kasnije formiranje braka i obitelji.¹⁷⁸ V. Pozaić također tumači da se ovim programom spolnog odgoja ljudska spolnost degradira na razinu nagona, a čovjek je predstavljen kao „stroj za zadovoljavanje nagonskih poriva“.¹⁷⁹ Riječ je o ideologiji koja je za biskupa Pozaića ne samo suprotna znanstvenim činjenicama, već ugrožava spolni identitet djece – upravo u adolescenciji koja je najvažnije doba za dozrijevanje spolnog identiteta koji ujedinjuje biološki, psihološki i duhovni aspekt, a „Uništiti djetetu spolni identitet znači uništiti mu život, uništiti mu budućnost.“¹⁸⁰

Proizlazi da se, osim pravno-proceduralnih propusta, programu spolnog odgoja zamjerao nedostatak vrijednosnog aspekta koji mnogi možda automatski povezuju s kršćanskim svjetonazorom što ustvari i ne mora biti budući da postoje neke općeljudske vrijednosti do kojih jednako drže i vjernici i nevjernici. Moguće da je u želji za provođenjem jedne „svjetonazorski neutralne“ spolne edukacije stvoren „vrijednosno neutralan“ program u kojem su, budući da odgoj ne može i ne smije biti lišen vrijednosnog aspekta, ulogu vrednota preuzele neke stvarnosti koje su za protivnike ovog programa zapravo ne-vrednote. Izbjegavanje govora o općeljudskim vrijednostima te braku i obitelji moguće se temelji na uvjerenju kako su to također vrijednosti proizašle iz kršćanstva, a govor o njima u kontekstu spolnog odgoja mogao bi se svesti na zaključak da spolni odnosi svoje mjesto imaju unutar tih institucija što mnogi ne prihvaćaju.

Naposlijetku, Ustavni sud ipak je jednoglasno ukinuo Kurikulum zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama zbog procedure kojom je donesen. Spornim je istaknut nedostatak demokratskog pristupa pri njegovu donošenju, a istaknuta je i nužnost usklađivanja prava roditelja da odlučuju o donošenju nastavnog sadržaja i zdravstvenog programa te prava djeteta na izgradnju osobnosti.¹⁸¹ Na tom tragu treba reći da ne postoji svjetonazorski niti vrijednosno neutralni odgoj. Ovim programom nije ponuđen svjetonazorski neutralan odgoj, nego je svim učenicima i roditeljima

¹⁷⁸ Usp. Mario VOLAREVIĆ, *Isto*, 350.

¹⁷⁹ Usp. Valentin POZAIĆ, *Zdravstveni odgoj ili indoktrinacija ideologije homoseksualizma*, 265.

¹⁸⁰ Valentin POZAIĆ, *Isto*, 266.

¹⁸¹ Usp. Marina BARUKČIĆ/HINA, Ustavni sud ukinuo zdravstveni odgoj (22. V. 2013.), u: https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/ustavni-sud-ukinuo-zdravstveni-odgoj-20130522?meta_refresh=1 (pristupljeno 10. VIII. 2024.)

nametnut jedan određen svjetonazor s kojim se ne slažu svi hrvatski građani. U isto vrijeme trebamo biti svjesni da živimo u pluralističkom društvu te, iako još uvijek donekle statistike pokazuju da smo većinski katolička zemlja, u stvarnosti nismo više svjetonazorski homogeno, kršćansko društvo. U skladu s pravom roditelja na odgajanje djece u skladu s vlastitim uvjerenjima i svjetonazorom koje je zajedno s mnogim protivnicima ovog programa isticala K. Rukavina Kovačević, idealno bi bilo roditeljima i njihovoj djeci ponuditi izbor pri odabiru određenih odgojnih programa, a pogotovo kada je u pitanju spolni odgoj.

2.2.2. Projekt KINDER u službi promjene stavova

Godine 2022. udruga „Status M“ će sa svojim projektom „KINDER – *Tackling gender stereotypes in education and early childhood: building a Gender-Responsive Pedagogy in Children’s Education*“ izazvati novi val reakcija u hrvatskom društvu, posebno među roditeljima djece predškolske i osnovnoškolske dobi. Predstavnici udruge „Status M“ posjetili su dječji vrtić u Prečkom u Zagrebu i odgojiteljicama predstaviti svoj projekt „Kinder“. O samom projektu u jednoj Facebook objavi udruge „Status M“ iz 2022. godine stoji: „Nastavili smo pilotiranje programa za promicanje rodne pravde i borbu protiv rodni stereotipa u predškolskom i osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju – Programa K! Ovaj tjedan su nas ugostili Klub studenata pedagogije FFZG i Dječji vrtić Prečko. Hvala vam svima, bile/i ste odlične/i i veselimo se nastavku suradnje! Ovo pilotiranje kao i izradu Programa K provodimo kao dio projekta KINDER – *Tackling gender stereotypes in education and early childhood: building a Gender-Responsive Pedagogy in Children’s Education*. Projekt KINDER za cilj ima razviti učinkovit i inovativni program obrazovanja za stručnjake i stručnjakinje koje rade s djecom predškolske (3-6 godina) i osnovnoškolske (7-12 godina) dobi. KINDER će učiteljima/cama, odgajateljima/cama i ostalom osoblju pružiti rodno osjetljive i rodno transformativne alate koji će im omogućiti da odgovore na specifične

potrebe djevojčica i dječaka u procesima poučavanja i učenja iz perspektive rodne ravnopravnosti.¹⁸²

Na mrežnoj stranici udruge stoji da su ciljevi ovog projekta „promicati promjene stavova koji se tiču rodnih stereotipa i seksizma od najranije dobi, u školi i izvan nje; razviti obrazovne materijale za odgojitelje/ce, učitelje/ce i druge obrazovne radnike/ce koji se temelje na rodno responzivnoj pedagogiji za promicanje rodne ravnopravnosti i borbu protiv rodni stereotipa; podupirati nacionalna i europska javna tijela u uvođenju rodno uključivog obrazovanja.“¹⁸³

Iako je zabrinutost mnogima izazvao svjetonazor udruge, a tiče se njihova zalaganja protiv „homofobije, bifobije i transfobije“,¹⁸⁴ opasnosti ovog programa za djecu uočio je i psihijatar Herman Vukušić istaknuvši da djecu ne treba izlagati temama koje se tiču seksualnog odgoja, a posebice ne temama kao što su rodni stereotipi i transrodni alati, odnosno sintagme kakve se spominju u ovom programu. Naglašavao je da se ovime djecu u ranoj dobi izlaže hiperseksualizaciji što predstavlja rizik od kasnijih poremećaja i može biti štetno po njihov psihoseksualni razvoj, a istaknuo je i kako je posebno zaprepašujuće što se sve to događa bez znanja roditelja. Važnim se čini i to da je ukazao kako je svaki oblik hiperseksualizacije opasan, pa i onaj koji se temelji na biblijskim ljubavnim pričama.¹⁸⁵

¹⁸² STATUS M, Facebook objava (3. VI. 2022.), u: https://web.facebook.com/StatusM/posts/-nastavili-smo-pilotiranje-programa-za-promicanje-rodne-pravde-i-borbu-protiv-ro/5423108807700378/?_rdc=1&_rdr (pristupljeno 20. VIII. 2024.).

¹⁸³ STATUS M, KINDER, u: <http://www.status-m.hr/kinder/> (pristupljeno 20. VIII. 2024.).

¹⁸⁴ U još jednoj Facebook objavi stoji: „Danas, 17. svibnja, diljem svijeta obilježava se Međunarodni dan borbe protiv homofobije, bifobije i transfobije! Međunarodni dan borbe protiv homofobije, transfobije i bifobije obilježava se od 2004. godine kako bi se skrenula pozornost na nasilje i diskriminaciju koju doživljavaju LGBTIQ osobe. Nažalost, opet iznova svjedočimo nasilju i mržnji. Grad Zagreb danas je postavio klupu u duginim bojama, samo par sati nakon klupa ljubavi, klupa za dvije ili dvoju ili dvoje postala je klupa netrpeljivosti i mržnje. Zato ne posustajmo, mijenjajmo svijet oko sebe, educirajmo (se) i kreirajmo pravednije društvo za sve,“ STATUS M, Facebook objava povodom Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, transfobije i bifobije (17. V. 2023.), u: https://web.facebook.com/photo/?fbid=627524066086461&set=a.554589953379873&locale=hr_HR (pristupljeno 20. VIII. 2024.).

¹⁸⁵ Usp. Hana KRNIĆ, Psihijatar Vukušić za Direktno: Tomašević gura ideološke teme djeci, ovo je štetno za njihov psihoseksualni razvoj (8. VI. 2022.) <https://direktno.hr/direkt/psihijatar-vukusic-za-direktno-tomasevic-gura-ideoloske-teme-djeci-ovo-je-stetno-za-njihov-psihoseksualni-razvoj-275491/> (pristupljeno 3. V. 2023.).

2.2.3. Indoktrinacija putem crtića „Drske djevojke“?

Velik dio hrvatskih građana ponovno je ostao zabrinut 2023. godine nakon što je jednog subotnjeg popodneva na trećem programu Hrvatske radiotelevizije emitirana epizoda animirane serije „Drske djevojke“ pod nazivom „Christine Jorgensen, nevoljko dama, 1936-1989.“ Epizoda je emitirana nedugo nakon jutarnjeg programa, a ista je epizoda prikazana ukupno pet puta u istome danu. Ovaj kratki crtani film prikazuje Georga koji već kao dječak zna da nije muško i s dvadeset i tri godine odlazi na razgovor s liječnikom koji zaključuje da je George ustvari žena u tijelu muškarca te mu predlaže hormonalnu terapiju. Crtić završava porukom koju glavni lik upućuje gledateljima, tj. djeci: „Kako god rođeni, svi imamo pravo na samoidentifikaciju“. Druga epizoda istog serijala prikazuje priču o junakinji koja se posvetila provođenju ilegalnih pobačaja, a njezina pobuna započinje ispod križa i u obiteljskom krugu kao dvama simbolima opresije.¹⁸⁶ Marijan T. za portal Kamenjar piše: „Općenito govoreći, serija promiče transrodnost, pobačaj, kontracepciju i sodomiju. I to ne za bilo koga. S obzirom na to da je riječ o crtiću, jasno je kako je primarno usmjerena na djecu kojoj se nastoji ispirati mozak jednom ideologijom koja je protivna zdravu razumu.“¹⁸⁷

Zaista, teško je u ovom događaju vidjeti bilo što drugo osim svjesnog i namjernog utjecaja na one najmanje, još neformirane osobe s ciljem iskorjenjivanja tradicionalnih vrijednosti koje počivaju na kršćanstvu i usađivanja nekih novih i „naprednijih“ ideja i stavova.

¹⁸⁶Usp. Ivo DŽEBA, Na HRT-u smo mogli vidjeti kako izgleda ideološka kolonizacija koju Papa često proziva (21. III. 2023.) <https://www.bitno.net/vjera/aktualnosti/na-hrt-u-smo-mogli-vidjeti-kako-izgleda-ideoloska-kolonizacija-o-kojoj-papa-cesto-govori/> (pristupljeno 2. V. 2023.).

¹⁸⁷ Marijan T, Davor Dijanović: „I HRT se uključila u promicanje rodne ideologije“ (2. IV. 2023.), u: <https://kamenjar.com/davor-dijanovic-i-hrt-se-ukljucila-u-promicanje-rodne-ideologije/> (pristupljeno 2. V. 2023.).

2.2.4. Sveobuhvatna seksualna edukacija u službi promicanja rodne ideologije

Katolički prosvjetni radnici oštro su reagirali u svibnju 2024. godine na želju ženske, feminističke, neprofitne udruge CESI da se u osnovne i srednje škole u Gradu Zagrebu uvede sveobuhvatna seksualna edukacija „koja zagovara pozitivan pristup seksualnosti, ljudska prava i rodnu ravnopravnost i koja je dokazano učinkovita u poticanju odgovornog seksualnog ponašanja, odgađanju stupanja u seksualne odnose, smanjenju neplaniranih trudnoća i širenju spolno prenosivih bolesti te predstavlja djelotvoran mehanizam u prevenciji rodno uvjetovanog nasilja“.¹⁸⁸ Na mrežnoj stranici udruge CESI stoji kako program sveobuhvatne seksualne edukacije kod mladih između ostalog razvija i „poštovanje drugih/drugačijih (seks. orijentacija, rodni identitet)“, a zdravstvenom obrazovanju koje se trenutno provodi u školama zamjeraju zastarjelost i konzervativnost budući da ono „izostavlja sva pitanja vezana za rodne stereotipe i ravnopravnost, LGBTIQ+ zajednicu, uvažavanje različitosti te promociju pozitivnih stavova o seksualnosti“¹⁸⁹. Pozivajući se na analizu predmetnih kurikuluma i nastavnih materijala od strane Lezbijske organizacije Rijeka (LORI), ističe se da su sadržaji vezani uz pubertet i adolescentsku seksualnost „zastupljeni uglavnom u okvirima očuvanja reproduktivnog zdravlja i prevencije rizičnih ponašanja što ukazuje na nedostatak drugih sadržaja važnih za sveobuhvatnu seksualnu edukaciju, kao što su komunikacijske vještine, međuljudski odnosi, osjećaji, užitak, različitosti, prava, društveni i kulturni utjecaj, rodne uloge i odnosi, te LGBTIQ teme“¹⁹⁰. Nadalje, spominje se kako udžbenici katoličkog vjeronauka obuhvaćaju mnogo sadržaja vezanih za seksualnu edukaciju, no oni su „standardizirano predstavljeni kroz prizmu religioznih uvjerenja“. Problematičnim se ističe i to što se pitanja roda i seksualnosti u potpunosti tumače u okviru heteroseksualnog

¹⁸⁸ CESI, Policy sažetak o uvođenju sveobuhvatne seksualne edukacije u osnovne i srednje škole u Gradu Zagrebu, u: <https://www.cesi.hr/policy-sazetak-o-uvodenju-sveobuhvatne-seksualne-edukacije-u-osnovne-i-srednje-skole-u-gradu-zagrebu/> (pristupljeno 4. VII. 2024.).

¹⁸⁹ CESI, Kampanja za uvođenje seksualne edukacije u zagrebačke škole #Zaštošutimo 3.0, u: <https://www.cesi.hr/kampanja-za-uvodenje-seksualne-edukacije-u-zagrebacke-skole-zastosutimo-3-0/> (pristupljeno 22. VIII. 2024.).

¹⁹⁰ CESI, Kampanja za uvođenje seksualne edukacije u zagrebačke škole #Zaštošutimo 3.0.

reproduktivnog braka muškarca i žene, a o pobačaju se, pišu, iznose „religiozna i neznanstvena uvjerenja, pri čemu se prekid trudnoće osuđuje i stigmatizira“.¹⁹¹

U izjavi Hrvatskog katoličkog društva prosvjetnih djelatnika ističe se kako su se programi pod tim nazivom isprva temeljili na biologiji, sprječavanju spolno-prenosivih bolesti i neplaniranih trudnoća, „a u novije vrijeme pozivanjem na 'reproduktivna prava', što je eufemizam za promicanje seksualnog užitka kao jedine svrhe spolnosti, a u skladu s time i promiskuiteta, pobačaja i rodne ideologije“¹⁹². Tendencija da se program uvede u što ranijoj dobi zajedno s eksplicitnim sadržajima predstavlja opasnost od dodatne seksualizacije djece koja je dokazano štetna. Programu zamjeraju i činjenicu da se sugerira da bi spolnosti djecu i mlade trebali podučavati nastavnici dok se uloga roditelja ne spominje. U izjavi je također naglašeno da program za koji se zalaže udruga CESI nije u skladu s vrijednostima i uvjerenjima većine građana, a iskustvo zemalja koje slične program provode već desetljećima pokazuje porast rizičnog i neodgovornog ponašanja, maloljetničkih trudnoća, nezadovoljstva životom, a posljednjih godina i porast mladih koji pate od rodne disforije¹⁹³ te se podlažu procedurama promjene spola.¹⁹⁴ Katolički prosvjetari ističu kako mladi trebaju učiti o spolnosti, ali na cjelovit način te u skladu s vrijednostima njihovih roditelja koji su „prema Ustavu dužni odgajati, uzdržavati i školovati djecu te imaju pravo i slobodu samostalno odlučivati o njihovu odgoju. Zalažemo se za cjelovit pristup spolnosti koja uključuje tjelesnu, psihološku, socijalnu i duhovnu dimenziju osobe te ne skriva činjenicu da je ona prirodno usmjerena na ostvarivanje međuljudskih odnosa i rađanje novog života. Programi koji svode spolnost na konzumizam i sredstvo isključivo užitka, iskrivljuju stvarnost u njezinu narcističku karikaturu.“¹⁹⁵

¹⁹¹ Isto.

¹⁹² Isto.

¹⁹³ Prema objašnjenju Hrvatske elektroničke medicinske edukacije (HeMED), rodna disforija „uključuje snažan i postojan osjećaj da se anatomske spolne osobine ne podudaraju s unutarnjim osjećajem sebe kao muškarca, žene, miješanog, neutralnog ili nekog drugog (rodnog identiteta). Taj osjećaj neusklađenosti uzrokuje značajan stres kod osobe ili uvelike umanjuje sposobnost svakodnevnog funkcioniranja. Najekstremniji oblik rodne disforije je transeksualnost“, usp. Rodna disforija i transeksualizam, u: <https://hemed.hr/Default.aspx?sid=16397> (pristupljeno 21. VII. 2024.).

¹⁹⁴ Usp. NAROD.HR, Katolički prosvjetni radnici: U seksualnom obrazovanju CESI-ja se krije rodna ideologija (28. VI. 2024.), u: <https://narod.hr/hrvatska/katolicki-prosvjetni-radnici-u-seksualnom-obrazovanju-cesi-ja-se-krije-rodna-ideologija> (pristupljeno 4. VII. 2024.).

¹⁹⁵ Isto.

Izravnije nego u slučaju udruge „Status M“, ovdje se pokazuje kakav se sadržaj i svjetonazor želi uvesti u odgojno-obrazovni sustav sveobuhvatnim seksualnim obrazovanjem. Iz informacija o sveobuhvatnoj seksualnoj edukaciji koje su objavljene na mrežnoj stranici udruge CESI, čini se da članovi udruge smatraju nužnim uvođenje ovakvog obrazovanja kao jedine opcije, budući da dosadašnji način obrade sadržaja spolnog odgoja smatraju nazadnim i manjkavim. Upravo u promicanju određenog svjetonazora i ideja s kojima se ne slažu svi hrvatski građani, katolički prosvjetni djelatnici vidjeli su ideologiju.

2.2.5. Od ženskih studija do rodni studija

Područje rodni i ženskih studija proizašlo je iz feminističkog pokreta s primarnim ciljem potpunijeg poznavanja žena i njihovih iskustava.¹⁹⁶ Premda u Hrvatskoj ne postoji nikakav centar za rodne studije niti rodni institut kao u nekim drugim zemljama, vrijedi spomenuti Centar za ženske studije koji je osnovan 1995. godine, a od čijih je pokretačica stigla prva inicijativa za osnivanje rodni studija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.¹⁹⁷ Centar za ženske studije organiziraju i vode feministkinje, znanstvenice, umjetnice i žene s iskustvom iz ženskog i civilnog aktivizma. Danas Centar provodi „obrazovni program Ženskih studija, djeluje na promicanju ženskostudijskih tema na sveučilištu, potiče istraživanja ženske subjektivnosti, povijesti i kulture, roda/spola, moći i znanja te pridonosi afirmiranju rodno osviještene politike iz kritičkog feminističkog motrišta.“¹⁹⁸ Centar za ženske studije nudio je u suradnji s Akademijom likovnih umjetnosti i izvannastavni obrazovni modul pod nazivom „Kreativni kritički laboratorij – feminističke teorije i prakse“.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Usp. BERKELEY DENDER AND WONEN'S STUDIES, History, u: <https://gws.berkeley.edu/about-gws/history> (pristupljeno 1. V. 2023.).

¹⁹⁷ Nataša VLAŠIĆ SMREKAR, Napokon vrijeme za rodne studije na Filozofskom fakultetu (9. II. 2023.), u: <https://www.vecernji.hr/vijesti/napokon-vrijeme-za-rodne-studije-na-filozofskom-fakultetu-1655434> (pristupljeno 1. V. 2023.).

¹⁹⁸ CENTAR ZA ŽENSKÉ STUDIJE ZAGREB, O nama, u: <https://zenstud.hr/o-nama/> (pristupljeno 7. IX. 2024.)

¹⁹⁹ Usp. SVEUČILIŠTE U ZAGREBU, AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI, Kreativni kritički laboratorij (14. III. 2018.), u: <http://zenstud.hr/wp-content/uploads/2018/03/Kreativni-laboratorij>

Odlukom donesenom u Narodnim novinama u rujnu 2009. godine rodni studiji uvršteni su u klasifikaciju hrvatskih znanstvenoistraživačkih područja kao zasebno polje dok u to vrijeme na mnogim sveučilištima u svijetu već postoji neki oblik tih studija.²⁰⁰ Budući da na hrvatskim sveučilištima još uvijek ne postoje rodni studiji kao samostojna disciplina, o srodnim temama do sada se govorilo na Filozofskom fakultetu u Zagrebu unutar kolegija kao što su: Sociologija roda, Feminističke teorije i pokreti, Rod, ženski pokreti i obitelj, Filozofija roda, Rodna perspektiva u psihopatologiji, Seksualni odgoj, itd.²⁰¹ Na Filozofskom fakultetu u Rijeci je akademske godine 2019./2020. uveden izborni kolegij Rod, seksualnost i identitet – od opresije do ravnopravnosti u suradnji sa riječkim udrugama LORI, PaRiter, SOS Rijeka u okviru projekta „Humano obrazovanje – odgovorno društvo“.²⁰² Udruga LORI opisuje ga kao „prvi kolegij u Hrvatskoj koji kroz metodu društveno korisnog učenja omogućuje studentima/icama upoznavanje s temama ljudskih prava, LGBTIQ tematike, rodne ravnopravnosti, rodno uvjetovanog nasilja, feminističke i rodne teorije te teorije seksualnosti kroz njihovu primjenu u organizacijama civilnog društva i direktan rad u lokalnoj zajednici.“²⁰³

U srpnju 2024. godine najavljeno je uvođenje Rodnih studija kao novog studijskog smjera na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu koji bi s izvođenjem trebao krenuti u akademskoj godini 2025./2026., a godišnje bi ga moglo upisati dvadeset studenata. Uz dvadeset i osam izbornih kolegija i seminara, studij bi trebala nositi tri obvezna kolegija: Feministička teorija, Rodna povijest i Feministička metodologija.²⁰⁴

[kriti%C4%8Dki-laboratorij-feministi%C4%8Dke-teorije-i-prakse-2018-1.pdf](#) (pristupljeno 7. IX. 2024.).

²⁰⁰ Matko MARUŠIĆ, „Rodni studiji“ u hrvatskoj znanosti (26. IV. 2016.), u: <https://narod.hr/hrvatska/prof-dr-matko-marusic-rodni-studiji-u-hrvatskoj-znanosti> (pristupljeno 27. IV. 2023.).

²⁰¹ Usp. CENTAR ZA ŽENSKÉ STUDIJE, *Izveštaj istraživanja. Zastupljenost ženskih/rodnih tema u kurikulumima predmeta odabranih visokoobrazovnih institucija*, Zagreb, 2016., 25. Izveštaj dostupan na:

https://www.researchgate.net/publication/316108478_Zastupljenost_zenskihrodnih_tema_u_kurikulumima_predmeta_odabranih_visokoobrazovnih_institucija_Mapping_of_of_women's_gender_topics_in_the_curricula_of_higher_education_institutions (pristupljeno 7. IX. 2024.).

²⁰² LORI, Kolegij „Rod, seksualnost, identiteti – od opresije do ravnopravnosti“, u: <https://lori.hr/kolegij/> (pristupljeno 1. V. 2023.).

²⁰³ *Isto*.

²⁰⁴ Usp. HINA, Ovako bi trebao izgledati rodni studij, a objavljeno i gdje će se zapošljavati oni koji ga završe (3. VII. 2024.), u: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/zagrebacki-filozofski-fakultet-pokrece-novi-studij-rodni-studiji---856973.html> (pristupljeno 4. VII. 2024.).

Magistri i magistre rodni studija trebali bi se moći zaposliti u području ljudskih prava, u vladinim uredima i državnim institucijama „koje se bave pravima žena i manjina, u domaćim i međunarodnim nevladinim udrugama i organizacijama koje se bave pitanjima roda, poput arhivskih ustanova, dokumentacijskih centara, knjižnica, ženskih i LGBTIQ+ udruga, u novinarstvu i medijima, umjetničkom i kulturnom sektoru, sindikalnim i pravnim organizacijama te organizacijama koje se bave migracijama i izbjeglicama, svakako u znanosti i obrazovanju“.²⁰⁵

Vijest o uvođenju novog studijskog programa na Filozofski fakultet u Zagrebu potaknula je nove rasprave u hrvatskom javnom prostoru. Oštar je primjerice bio Marijan Pavliček, saborski zastupnik i predsjednik Hrvatskih suverenista. Na konferenciji za medije rekao je kako „uvođenjem rodni studija rodna ideologija ulazi na velika vrata u hrvatski obrazovni sustav, u ovom slučaju u visoko obrazovanje“²⁰⁶ dodavši da je sve započelo s Istanbulskom konvencijom kada je rodna ideologija na „mala vrata ušla u hrvatski pravni i odgojno obrazovni sustav“. Rekao je: „Dosta mi je, evo stvarno mi je dosta terora manjine nad šutljivom većinom, u ovom slučaju nametanja rodne ideologije ostatku društva.“²⁰⁷

U središtu svih zbivanja našli su se i Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu na čelu sa svojim dekanima – prof. dr. sc. Josipom Šimunovićem te prof. dr. sc. Ivanom Šestakom – kada ih je novinarka Hrvatskog tjednika prozvala zbog podržavanja rodne ideologije jer su svojim glasom na sjednici Senata Sveučilišta u Zagrebu u lipnju 2024. godine podržali uvođenje novog studijskog programa.²⁰⁸ Članak je to koji je odjeknuo u hrvatskoj javnosti, a posebno u katoličkim krugovima izazvavši kod mnogih vjernika sablazan zbog čina dvojice dekana. Svoj osvrt na članak, ali i odgovor javnosti dekani su uputili priopćenjem u kojem izražavaju „žaljenje i kajanje što smo toliko nespretno

²⁰⁵ HINA, Ovako bi trebao izgledati rodni studij, a objavljeno i gdje će se zapošljavati oni koji ga završe (3. VII. 2024.), u: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/zagrebacki-filozofski-fakultet-pokrece-novi-studij-rodni-studiji---856973.html> (pristupljeno 4. VII. 2024.).

²⁰⁶ Sanja DESPOT, Rodni studiji ne predstavljaju “uvođenje rodne ideologije na velika vrata u obrazovanje” (5. VII. 2024.), u: <https://faktograf.hr/2024/07/05/rodni-studiji-ne-predstavljaju-uvodenje-rodne-ideologije-na-velika-vrata-u-obrazovanje/> (pristupljeno 9. VIII. 2024.).

²⁰⁷ Sanja DESPOT, Rodni studiji ne predstavljaju “uvođenje rodne ideologije na velika vrata u obrazovanje“.

²⁰⁸ Usp. Andrea ČERNIVEC, Svećenici Josip Šimunović i Tonči Matulić s KBF-a i isusovac Ivan Šestak podržali nakaradnu rodnu ideologiju, u: *Hrvatski tjednik*, 1036 (2024.), 32.

i na taj način nas dvojica sudjelovali u ovoj stvari, ali i što smo svojim neprihvatljivim osobnim glasovanjem u javnosti odali pogrešan dojam da je Crkvi možda ikako prihvatljiva rodna ideologija te time dali povod sablazni“.²⁰⁹ Svoje postupanje dekani su pripisali netemeljitosti i nepromišljenosti, stoga su kao znak svijesti o vlastitoj pogrešci svoje dekanske i sve druge službe koje su unutar Sveučilišta u Zagrebu obnašali, stavili svojim poglavarima na raspolaganje.²¹⁰

Velika je vjerojatnost da bi rodni studiji kao znanstvena disciplina – koja bi korištenjem pojma rod kao analitičkog pojma u svrhu određivanja elemenata, uloga i ponašanja koji se pripisuju muškom i ženskom spolu radila na utvrđivanju rodnih stereotipa i uklanjanju nejednakosti među dvama spolovima – bila zasigurno prihvaćena u hrvatskom društvu. Ključ bi bilo jasno razumijevanje pojma rod kao nadgradnje biološkog spola s kojim uvijek ostaje u povezanosti. Zbog višeznačnosti ovog pojma, ali i onoga što je za sada o rodnim studijima koji bi bili uvršteni na Filozofski fakultet poznato, postoji jedno nepovjerenje naspram njihove ideološke usmjerenosti. Tome velikim dijelom pridonosi i zatvorenost hrvatskog društva prostorima dijaloga i zajedničkim raspravama u svrhu promicanja općeg dobra, kao i vrijednostima pluralizma i demokracije u hrvatskom društvu.

²⁰⁹ INFORMATIVNA KATOLIČKA AGENCIJA, Priopćenje za javnost dekana KBF-a i FFRZ-a (6. VIII. 2024.), u: <https://ika.hkm.hr/novosti/priopcenje-za-javnost-dekana-kbf-a-i-ffrz-a/> (pristupljeno 3. IX. 2024.).

²¹⁰ Usp. *Isto*.

3. Reakcija hrvatskih biskupa na izazove rodne ideologije

Crkva, prisutna u društvu i kao dio društva; kao ona koja brine za čovjeka, njegovo dostojanstvo i dobrobit, ali i dobrobit i napredak cjelokupne ljudske zajednice, trebala bi bdjeti nad društvenim zbivanjima i mijenama. Njezina je zadaća promatrati, rasuđivati i, kada je potrebno, pravovremeno reagirati te stati u obranu kršćanskih, ali i općeljudskih vrednota koje su često meta napada različitih ideologija. Jedna o kojoj se posljednjih godina posebno govori i u vezi s kojom je bilo više društveno-političkih događaja koji su podijelili u mišljenjima hrvatski narod upravo je rodna ideologija. Događaji su to, kako se moglo vidjeti, koji se mogu svrstati u pravno područje te područje odgoja i obrazovanja – može se reći dva ključna područja za oblikovanje mentaliteta jednog naroda. U vremenskom razdoblju između osnivanja Ženskih studija 1995. godine i pokretanja procesa uvođenja Rodnih studija na Filozofskom fakultetu Sveučilištu u Zagrebu kao novog studijskog programa 2024. godine, zbio se niz događaja za koje se više ili manje moglo čuti u javnosti, a neki od njih su izazvali žestoke rasprave među onima liberalnijima i konzervativnijima.

Katolička Crkva je preko Hrvatske biskupske konferencije, bilo porukama samih biskupa HBK bilo porukama Komisije „Iustitia et pax“, nastojala upozoriti na opasnosti rodne ideologije, ali i pružiti svoj doprinos tadašnjim raspravama, stoga ovo poglavlje donosi pregled odgovora pastira Crkve u Hrvatskoj na izazov rodne ideologije i pojedina zbivanja koja su uzburkala hrvatsku javnost.

3.1. *Izjava o Programu zdravstvenog odgoja i obrazovanja*

Komisija „Iustitia et pax“ Hrvatske biskupske konferencije u veljači 2007. godine osvrnula se na rasprave vođene u hrvatskoj javnosti povodom uvođenja Programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja. Težište Izjave je na poruci da je nemoguće uvesti „zdravstveni odgoj i obrazovanje koji ne bi bili vrijednosno orijentirani“. Pozivajući se na Zakon o osnovnom školstvu u kojem u jednom od članaka stoji da je škola dužna „osigurati kontinuirani razvoj učenika kao duhovnog, tjelesnog, moralnog, intelektualnog i društvenog bića u skladu s njegovim sposobnostima i sklonostima“

(čl. 2) te na Vodič kroz Hrvatski nacionalni obrazovni standard (2005.), u dokumentu se ističe vrijednosna usmjerenost odgoja i obrazovanja koja odgovara demokraciji i pravnom sustavu koji „počivaju na određenim vrednotama. Država mora biti svjetonazorski neutralna, ali ne može biti vrijednosno neutralna. To bi značilo da se mogu promovirati i oni stavovi i ponašanja koja su u suprotnosti s temeljnim vrijednostima društva“²¹¹.

Nadalje, Komisija u Izjavi ističe kako je neprimjereno govoriti o „znanstvenoj utemeljenosti“ Programa zdravstvenog odgoja i obrazovanja jer je poistovjećivanje „znanstvenosti samo s vrijednosnim tvrdnjama i stavovima jedne skupine autora zlouporaba znanstvenog diskursa te nametanje jednog svjetonazora kao apsolutno obvezujućeg za sve“²¹². Važno je da Komisija podržava potrebu i pozdravlja ideju uvođenja odgovarajućeg zdravstvenog i spolnog odgoja u škole, ali ističu kako pritom ne smiju biti zanemarena Ustavom osigurana prava roditelja da samostalno odlučuju o odgoju vlastite djece. Osim Ustava RH, obiteljskog zakona i zakona o osnovnom školstvu, postoji cijeli niz međunarodnih ugovora, ističe Komisija, koji obvezuju Republiku Hrvatsku da poštuje pravo roditelja da biraju obrazovanje za svoju djecu i odgajaju ih u skladu sa svojim uvjerenjima, drugim riječima „da sudjeluju u procesu obrazovanja svoje djece već u pripremi obrazovnih programa, pa i uključivanjem u javnu raspravu i iznošenjem mišljenja o ponuđenim programima“, a posebno to pravo dolazi do izražaja kada su obrazovni programi prožeti vrijednosnim stavovima i moralnim sadržajem.²¹³ Na kraju dokumenta se poziva Vladu Republike Hrvatske na poštivanje sustava vrijednosti, ustavnog načela zaštite djeteta i prava i odgovornosti roditelja u odgoju djece i omogućavanje otvorene znanstvene javne rasprave, a medije da na primjeren način i objektivno izvještavaju o tom važnom pitanju.²¹⁴

²¹¹ KOMISIJA „IUSTITIA ET PAX“ HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, Izjava o Programu zdravstvenog odgoja i obrazovanja (8. II. 2007.), u: <https://hbk.hr/izjava-o-programu-zdravstvenog-odgoja-i-obrazovanja/> (pristupljeno 12. VIII. 2024.).

²¹² Usp. KOMISIJA „IUSTITIA ET PAX“ HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, Izjava o Programu zdravstvenog odgoja i obrazovanja.

²¹³ Usp. *Isto*.

²¹⁴ Usp. *Isto*.

3.2. *Poruka povodom odluke Ustavnoga suda o Kurikulumu zdravstvenoga odgoja*

Hrvatska biskupska konferencija oglasila se u lipnju 2013. godine kada je – nakon burnih rasprava oko, prema mnogima, spornog IV. modula Kurikuluma zdravstvenog odgoja – Ustavni sud ukinuo zdravstveni odgoj u osnovnim i srednjim školama.²¹⁵ U odluci Ustavnog suda RH stoji da je potrebno učiniti pravnu reviziju cjelokupnog Kurikuluma, a, iako se tvrdi da predmet ustavnog suda Republike Hrvatske nije bio sadržaj niti navodno vrijednosno opredjeljenje Kurikuluma, naglašena je i obveza države da se pri oblikovanju nastavnih programa uzmu u obzir različita uvjerenja roditelja i njihovo ustavno pravo i slobodu da samostalno odlučuju o odgoju vlastite djece. Biskupi zato ističu da se „upravo zbog nepoštivanja demokratske i ustavom zajamčene slobode roditelja pri odgoju njihove djece, mora pristupiti i reviziji sadržaja spornoga modula“.²¹⁶ U odnosu na tvrdnju Ministarstva znanosti i obrazovanja te Agencije za odgoj i obrazovanje da se u pristupu spolnom odgoju slijedilo priručnik *Standardi spolnog odgoja u Europi*²¹⁷, biskupi su upozorili na ideološku obojenost ovog priručnika u kojem se spolnost svodi na tjelesni užitak bez ikakve povezanosti s općim etičkim načelima. Problematičnim i štetnim drže prenaplašeno prikazivanje ljudske spolnosti već u najranijem djetinjstvu „u dimenziji erotskoga pristupa tijelu s temeljnim ciljem traženja i postizanja vlastitoga spolnog užitka“²¹⁸ čime se zapravo diskriminira čovjek, njegov rast i razvoj te njegova sloboda u shvaćanju i življenju spolnosti.²¹⁹ Važnim se čini da na kraju Poruke biskupi pozivaju na uključivanje u javne rasprave o ovoj temi zauzimanjem za „cjelovitu sliku čovjeka, utemeljenu na vrijednostima koje ga štite i pružaju mu daleko više od bilo kojega trenutnog užitka“

²¹⁵ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Poruka povodom odluke Ustavnoga suda o Kurikulumu zdravstvenoga odgoja (5. VI. 2013.), br.1., u: <https://nku.hbk.hr/poruka-hrvatske-biskupske-konferencije-povodom-odluke-ustavnoga-suda-o-kurikulumu-zdravstvenoga-odgoja/> (pristupljeno 12. VIII. 2024.).

²¹⁶ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Poruka povodom odluke Ustavnoga suda o Kurikulumu zdravstvenoga odgoja.

²¹⁷ Usp. SAVEZNI CENTAR ZA ZDRAVSTVENO OBRAZOVANJE I REGIONALNI URED SVJETSKJE ZDRAVSTVENE ORGANIZACIJE ZA EUROPU, Standardi spolnog odgoja u Europi, Savezni centar za zdravstveno obrazovanje, Köln, 2010., u: https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/BZgA_Standards_Croatian.pdf (pristupljeno, 7. IX. 2024.).

²¹⁸ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Poruka povodom odluke Ustavnoga suda o Kurikulumu zdravstvenoga odgoja, br. 2.

²¹⁹ Usp. *Isto*.

(...) Pristup spolnosti kakav se promovira u spornome modulu, prikriven ideologijom individualnosti, očit je korak prema osporavanju i dokidanju svega svetoga: najprije bračnoga zajedništva muškarca i žene kao vitalne stanice i prirodne kolijevke svakoga naroda“.²²⁰ Prigovor biskupa na priručnik Standardi spolnog odgoja u Europi usredotočen je na istrgnutost iz šireg znanstvenog konteksta i pristup koji smjera na „obranu i služenje onim ideološkim i vrijednosnim smjernicama koje su ne samo protivne kršćanskoj viziji čovjeka nego i tako snažno naglašavanom 'holističkom' pristupu spolnosti“.²²¹

3.3. *Muško i žensko stvori ih!*

Hrvatski biskupi su 15. listopada 2014. godine objavili dokument *Muško i žensko stvori ih!*.²²² Cilj je dokumenta upozoriti vjernike na izazov rodne ideologije pred kojim se našao suvremeni čovjek, a koji je sve više bio prisutan i u hrvatskom društvu.

Napredak tehnike i znanosti, uz sve pozitivne datosti stvorio je u čovjeku dojam apsolutnog ovladavanja prirodom, a zatim i vlastitom naravi, a najradikalniji je izraz te aktualne antropološke revolucije upravo rodna ideologija koja „polazi od pretpostavke da je čovjek po sebi bezrodno biće“.²²³ Na to novo shvaćanje antropologije, biskupi odgovaraju teološkom antropologijom prema kojoj je čovjek jedini, među svim stvorenjima, stvoren „na sliku Božju“ (Post 1,27). Nije stvoren sam, niti sam sebi dostatan, stoga ga Bog stvara u različitosti spolova, kao muško i žensko. Osim različitosti između muškarca i žene, biskupi upućuju i na njihovu uzajamnu usmjerenost i komplementarnost: „Spol i rod usko su i neodvojivo povezani, iznutra međuovisni, moglo bi se reći – dva su lica jedne te iste 'ljudske' stvarnosti. Muško i žensko, kako ih je Bog zamislio i stvorio, dva su jednakovrijedna, zbog toga i jednakopravna roda.“²²⁴ Nadalje, biskupi naglašavaju kako je biti žena ili biti

²²⁰ *Isto*, br. 3.

²²¹ *Isto*.

²²² Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Muško i žensko stvori ih!* (15. X. 2014.), u: <https://hbk.hr/dokumenti-hbk/musko-i-zensko-stvori-ih/> (pristupljeno 9. VIII. 2024.).

²²³ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Muško i žensko stvori ih!*, br. 2.

²²⁴ *Isto*, br. 4.

muškarac način postojanja, a ne „atribut“ ljudskog bića: „Čovjek je biće koje komunicira, daje i prima, u čemu njegova spolnost ima vrlo veliko značenje“.²²⁵

Zanimljiv je treći broj dokumenta u kojem biskupi iznose četiri taktike rodne ideologije. Prva taktika je djelovanje prema „psihološko-pedagoškom zakonu postupnosti“ čiji je cilj „da čovjek promijeni svijest o sebi kao dvorodnom biću“.²²⁶ U tu svrhu poduzimaju se različite inicijative „kojima je cilj odvojiti djecu od njihovih obitelji i od utjecaja obiteljskoga odgoja. Tako se želi u procesu odrastanja djece oslabiti i onemogućiti prirodnu identifikaciju s majkom i ocem koja je vrlo važna za oblikovanje muškoga, odnosno ženskoga identiteta“.²²⁷ Druga taktika je „ideologiziranje temeljnih pojmova“ na jezičnom području: „To se čini uvođenjem novih, često dvosmislenih pojmova, kao i prekrajanjem starih – nekim oblikom „lingvističkoga inženjeringa” s vrlo profinjenim metodama. Naime, određene se riječi potiskuju iz upotrebe, što dovodi do njihova zaborava, a onda i do gubitka njihova autentičnoga smisla i značenja. Upravo je to stvarni smisao i cilj zamjenjivanja riječi „majka”, „otac”, „supružnici” riječima „roditelj 1”, „roditelj 2”, „partner A”, „partner B” ili „C”... Sve to pridonosi razaranju jedino prihvatljivoga pojma braka i obitelji, onoga utemeljenoga na ljudskoj naravi i na biblijskom nauku, kao i stvaranju fluidnoga spolnoga identiteta“.²²⁸ Treća taktika je „usmjerenost na odgojni sustav“ gdje do izražaja dolazi usredotočenost na djecu i mlade, budući da „nije lako urušiti prirodan i 'stabilan' rodni identitet zrelih muševa i žena. Iako ga nije lako razoriti, ipak se agresivnim, ali podmuklim djelovanjem može i to postići ili makar utjecati na stvaranje iskrivljenoga poimanja spolnoga i rodnoga identiteta muškarca i žene. U tom svjetlu moramo promatrati i prosuđivati panerotizaciju društva i kulture, kao i toleriranje ili čak poticanje raznih devijantnih načina seksualnoga ponašanja (npr. pornografijom i sl.). Djeca i mladež izloženi su danas nebrojenim negativnim primjerima i utjecajima te planskim odgojno-obrazovnim programima i smjernicama koje oni nisu, u životnoj fazi u kojoj se nalaze, sposobni razumjeti, što u njima stvara osjećaj zbunjenosti i konfuziju. A to i jest cilj pobornika rodne ideologije. Naime, u takvom je kontekstu djeci i mladima otežano pravilno oblikovati vlastitu spolnost, što za posljedicu ima

²²⁵ *Isto*, br. 5.

²²⁶ *Isto*, br. 3.

²²⁷ *Isto*.

²²⁸ *Isto*.

lutanja i traženja samih sebe unutar 'kontinuumu roda'²²⁹. Biskupi su se time osvrnuli i na modul Zdravstvenog odgoja te potaknuli sve roditelje da se izbere za svoje temeljno pravo na odgajanje vlastite djece u skladu sa svojim svjetonazorima, vrijednosnim sustavima i vjerom.²³⁰ Četvrta taktika je „implementacija u zakonodavne sustave“ pri čemu biskupi naglašavaju da se u svojim temeljnim postavkama rodna ideologija „ne samo razlikuje od temelja kulture i civilizacije u kojoj je čovjek tijekom mnogih tisućljeća rastao i u kojoj se društvo oblikovalo, nego je i u dubokoj suprotnosti sa zakonima ljudske naravi i s kršćanskom, odnosno biblijskom vizijom čovjeka“.²³¹

Na kraju dokumenta biskupi se posebno obraćaju mladima riječima Andréa Frossarda, člana Francuske akademije koji je mladima poručio: „Vi ćete se morati pitati o ljudskoj naravi i, ako niste zaboravili naučavanje svojih Crkava, znat ćete da jedina ispravna definicija koja je o njoj ikad dana – jest ona iz Svetog pisma i Objave, ona koja je na početku naše civilizacije i poštovanja dostojanstva čovjeka, uz koje stoljećima barem riječima pristajemo. Svaka druga definicija snižava ljudsku osobu.”²³² Biskupi pozivaju mlade, ali i sve ostale do kojih njihova poruka dođe, da se drže te jedine ispravne definicije čovjeka, da prema njoj žive, a svaku drukčiju, lažnu, čovjeka nedostojnu, odbacuju. Drugim riječima, najbolji odgovor jest autentično naviještanje i življenje evanđelja: „To je najbolja zaštita protiv mentaliteta i duha rodne ideologije jer učvršćuje svijest kršćanina u njegovu 'čovještvu' kakvo je izašlo iz ruku Božjih“.²³³

3.4. *Založiti se za temeljne vrednote obrazovanja i obitelji*

Potaknuti društvenim gibanjima i raspravama koje su se između ostalog ticale i *Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, biskupi su se odlučili obratiti hrvatskoj javnosti u studenom 2017. godine kako bi podsjetili na određena načela, polazišta i vrednote nužne za promicanje dobrobiti domovine, zaštitu ljudskog dostojanstva i poštivanju temeljnih prava čovjeka i

²²⁹ *Isto.*

²³⁰ *Usp. Isto.*

²³¹ *Isto.*

²³² *Isto*, br. 8.

²³³ *Isto.*

obitelji.²³⁴ Kao jednu takvu vrednotu biskupi ističu obitelj koja je temeljna stanica društva. Kako bi se ona kao takva očuvala, smatraju biskupi, nužno je donošenje odredaba koje će bračno zajedništvo muškarca i žene očuvati kao „prirodno okruženje za nastanak i rast ljudskoga života“.²³⁵ Zanimljiv je naglasak biskupa i upozorenje da se pod krinkom sprječavanja nepravde i diskriminacije ne smije otvoriti „prostor za promicanje ideologije koja ima nakanu promijeniti same antropološke temelje poimanja obitelji“²³⁶ te bi se druge zajednice, koje nisu obitelj, trebale pravno urediti drugim posebnim propisima.²³⁷ Biskupi se slažu s naglascima *Istanbulske konvencije* vezanima za borbu i sprječavanje nasilja u obitelji i nasilja nad ženama, što je vidljivo u izričitom prepoznavanju ovih pojava kao društvenih problema na čijem rješavanju treba raditi zajedničkim snagama. Ipak, opasnim smatraju mogućnost da pitanje zaštite onih najranjivijih podlegne ideologijama. Na takvo ih promišljanje potiču neprihvatljive definicije kojima su u ovom dokumentu definirani pojmovi obitelj, rod i rodno nasilje. Prema biskupima, u uvriježenom shvaćanju roda, rod je identičan spolu, a može biti muški ili ženski, dok *Konvencija* govori o rodu kao društvenoj konstrukciji vrlo promjenjivoj; različitoj, odvojenoj i neovisnoj od biološke stvarnosti spola.²³⁸ Biskupi dodaju: „Osim toga, mišljenja smo da je potpuno pogrešno uzroke nasilja u nekome društvu svesti samo na tzv. rodnu uvjetovanost. To je vrlo pojednostavljeno gledanje koje zanemaruje niz drugih uzroka.“²³⁹

Druga vrednota na koju biskupi posebno ukazuju i koja je prema njima ugrožena jest vjerska sloboda. To se pokazuje u obvezi država potpisnica da u redovni nastavni plan i program uključe nastavne materijale o rodno osjetljivim temama jer se time oduzima pravo roditelja na odgoj djece u skladu s vlastitim kršćanskim uvjerenjima i vrijednostima: „*Konvencija* tako dovodi u pitanje pravo na vjersku slobodu, koja je jedno od temeljnih ljudskih prava u svakome demokratskom društvu.“²⁴⁰ Vjerska

²³⁴ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Založiti se za temeljne vrednote obrazovanja i obitelji, Uvod, (30. XI. 2017.), u: <https://hbk.hr/zaloziti-se-za-temeljne-vrednote-obrazovanja-i-obitelji/> (pristupljeno 13. VIII. 2024.).

²³⁵ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Založiti se za temeljne vrednote obrazovanja i obitelji, br. 2.

²³⁶ *Isto*.

²³⁷ Usp. *Isto*.

²³⁸ Usp. *Isto*, br. 3.

²³⁹ *Isto*.

²⁴⁰ *Isto*.

sloboda dovedena je u pitanje i odredbom u čl. 28. o profesionalnoj tajni koja se ujedno tiče i ispovjedne tajne. U ovoj odredbi predviđa se da države potpisnice poduzmu mjere kojima će se osigurati da „pravila povjerljivosti koja su unutarnjim pravom nametnuta određenim stručnim osobama ne predstavljaju prepreku za mogućnost prijavljivanja, pod odgovarajućim uvjetima, nadležnim organizacijama ili tijelima ako imaju opravdanoga razloga vjerovati da je počinjeno teško djelo nasilja obuhvaćeno područjem primjene ove *Konvencije* i da se mogu očekivati daljnja teška djela nasilja” (čl. 28.). Biskupi smatraju da, koliko god to bilo problematično, zaštita žrtve ne smije zahtijevati izravnu povredu profesionalne tajne jer se time otvara širok prostor nepovjerenju spram osoba koje rade sa žrtvama nasilja. Što se tiče zadiranja *Konvencije* u područje ispovjedne tajne, smatraju da se time krše temeljna prava vjerske slobode koja su zajamčena međunarodnim Ugovorom između Republike Hrvatske i Svete Stolice čije odredbe *Konvencija* ne može dovoditi u pitanje. To priznaje i sama *Konvencija*, kada na jednom mjestu ističe da ona „ne utječe na obveze koje proizlaze iz drugih međunarodnih instrumenata” (čl. 71.) te, kažu biskupi, tako protuslovi samoj sebi i dodatno otkriva svoju nedorečenost.²⁴¹

3.5. Izjava o ratifikaciji “Istanbulske konvencije”

U travnju 2018. godine objavljena je *Izjava HBK o ratifikaciji „Istanbulske konvencije“* kojom su se biskupi HBK obratili javnosti i odgovornima za donošenje političkih odluka koje sa sobom nose ozbiljne posljedice za život i budućnost hrvatskog naroda. Biskupi su još jednom naglasili da *Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji* „osim onoga što se pozitivno ističe u njenom naslovu, svojim sadržajem otvara puno nedoumica i nejasnoća“.²⁴²

U odnosu na prijašnje ranije obraćanje kada su biskupi izrazili bojazan zbog moguće prisutnosti rodne ideologije u tekstu *Istanbulske konvencije*, sada su biskupi izričito

²⁴¹ Usp. *Isto*.

²⁴² HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Izjava o ratifikaciji “Istanbulske konvencije”* (10. IV. 2024.), u: <https://hbk.hr/dokumenti-hbk/izjava-hbk-o-ratifikaciji-ratifikaciji-istanbulske-konvencije/> (pristupljeno 13. VIII. 2024.).

izrazili svoje protivljenje ratifikaciji *Istanbulske konvencije* ističući povjerenje u sposobnost zakonodavstva Republike Hrvatske da samostalno provede još učinkovitije mjere za suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.²⁴³ Upozorili su na postojanje ideoloških elemenata u *Konvenciji* na temelju kojih se gradi takozvana „gender kultura“ koja je strana kršćanskim i općeljudskim vrijednostima, ali i nauku Crkve. Biskupi se boje da bi otvaranje vrata nečemu „što je u suprotnosti s ljudskom stvorenošću, naravnim zakonom i temeljnim vrijednostima kršćanske vjere i kulture“, bilo pogubno za obitelj, demografsku obnovu naroda i odgoj novih naraštaja.²⁴⁴

S obzirom na pritiske na savjest pojedinaca koji su u ovim okolnostima bili vidljivi, biskupi su pozvali na osiguravanje slobode savjesti te izricanja vlastitih uvjerenja i stavova „jer bi nijekanje slobode bilo pokazatelj skliznuća u totalitarni mentalitet“.²⁴⁵ Ipak, u svojoj brizi oko zajedništva, mira i dostojanstva svakoga čovjeka, biskupi su izrazili zabrinutost zbog razdora i podjela koje je ova stvar unijela u hrvatsko društvo te podsjetili da se kao vjernici trebamo čuvati „svakoga pokušaja političke manipulacije Crkvom, ne odobravajući nikakvo očitovanje prijetnja i uvreda usmjerenih prema onima koji zastupaju svoja stajališta“.²⁴⁶

3.6. O najavi uvođenja rodni studija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu

Svoje je mišljenje o uvođenju novog studijskog smjera na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu u srpnju 2024. godine, ali i zabrinutosti o ovoj stvari, iznijela i komisija „Iustitia et pax“ Hrvatske biskupske konferencije priopćenjem naslovljenim *Neprihvatljivost ideologije roda i rodni teorija u svrhu zaštite dostojanstva ljudske osobe* u svrhu iznošenja kršćanskog stava.

Prije svega, važno je pred očima imati i stav Crkve koji se ističe u deklaraciji o ljudskom dostojanstvu Dikasterija za nauk vjere *Dignitas infinita*,²⁴⁷ a s kojim se slažu

²⁴³ Usp. *Isto*.

²⁴⁴ *Isto*.

²⁴⁵ Usp. *Isto*.

²⁴⁶ *Isto*.

²⁴⁷ DIKASTERIJ ZA NAUK VJERE, *Dignitas infinita. Deklaracija o ljudskom dostojanstvu* (2. IV. 2024.), u: https://ika.hkm.hr/dokumenti/deklaracija-dignitas-infinita/#_ftn101 (pristupljeno 30. VIII. 2024.).

i hrvatski biskupi. Taj je da Crkva potvrđuje da „svaku osobu, bez obzira na njezinu seksualnu sklonost, treba poštivati u njezinu dostojanstvu i prihvaćati ju s poštovanjem, te treba pomnjivo izbjegavati svaki znak nepravedne diskriminacije, posebice bilo koji oblik agresije i nasilja“.²⁴⁸ Međutim, oslanjajući se na deklaraciju, ističu i biskupi, za Crkvu nije prihvatljiv nikakav oblik ideološke kolonizacije koja bi nametala neka nova prava nedosljedna u odnosu na ona definirana u *Općoj deklaraciji o ljudskim pravima* Ujedinjenih naroda te koja nisu uvijek prihvatljiva: „Rodna ideologija je stoga vrlo opasna, jer zahtjevom da svi budu jednaki briše razlike među ljudima (usp. br. 56). Primjenjivati ljudska prava na način da se potpuno uklanja demokratski pristup i vladajući osjećaj za javni moral i ispravnost stvari, zapravo je određen oblik nasilja. Opasnost rodne ideologije biskupi uočavaju u brisanju razlika među ljudima radi udovoljavanja zahtjeva da svi budu jednaki“.²⁴⁹

Nadalje, Komisija ističe ljubav Crkve prema znanosti za koju se stoljećima zalagala utemeljujući mnoga sveučilišta i fakultete. Tako Crkva pokazuje otvorenost i prema istraživanjima roda koja nužno treba razlikovati od *ideologije roda*. Razlika između istraživanja o rodu i ideologije roda sastoji se u tome što ideologije nastoje nametnuti kao jednoulje koje je zatvoreno za bilo kakav znanstveni dijalog dok istraživanja o rodu „nastoje dublje istražiti način na koji se spolna razlika između muškaraca i žena živi u različitosti kultura“.²⁵⁰ Komisija se poziva i na Izjavu Kongregacije za katolički odgoj „*Muško i žensko stvori ih!*“. *Za put dijaloga o pitanju roda u odgoju*²⁵¹ koja priznaje mnoga postignuća istraživanjima roda poput borbe protiv svih oblika nepravedne diskriminacije i podređenog stanja žena, zalaganja za jednako dostojanstvo muškaraca i žena, boljeg razumijevanja ženskosti, itd. Crkva je, dakle, otvorena „plodnom dijalogu sa znanostima o čovjeku, ali je isto tako svjesna da se danas nerijetko u ime 'znanstvenosti' promiče i svjetonazor koji uzdiže čovjekovu

²⁴⁸ DIKASTERIJ ZA NAUK VJERE, *Dignitas infinita. Deklaracija o ljudskom dostojanstvu*, br. 55.

²⁴⁹ KOMISIJA „IUSTITIA ET PAX“ HBK, Priopćenje u povodu najave uvođenja Rodnih studija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Neprihvatljivost ideologije roda i rodnih teorija u svrhu zaštite dostojanstva ljudske osobe (10. VII. 2024.), u: <https://hbk.hr/komisija-iustitia-et-pax-o-najavi-uvodenja-rodnih-studija-na-zagrebackom-filozofskom-fakultetu/> (pristupljeno 9. VIII. 2024.).

²⁵⁰ KOMISIJA „IUSTITIA ET PAX“ HBK, Priopćenje u povodu najave uvođenja Rodnih studija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Neprihvatljivost ideologije roda i rodnih teorija u svrhu zaštite dostojanstva ljudske osobe.

²⁵¹ Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, „*Muško i žensko stvori ih!*“. *Za put dijaloga o pitanju roda u odgoju* (2. II. 2019.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019.

apsolutnu autonomiju, odnosno samoodređujuću slobodu koja vodi u besplodan subjektivizam i individualizam“. Drugim riječima, iz kršćanskog gledišta su neprihvatljive tvrdnje onih koji smatraju da je rodni identitet plod isključivo kulturoloških čimbenika i potpuno podložan pojedinačnoj slobodi te „da se vrijednosti koje izražavaju spolnu različitost ukorijenjene u nekoj kulturi trebaju promatrati isključivo kao *rodni stereotipi* čije je uklanjanje prijeko potrebno kako bi se žene 'oslobodilo' od stanja koje ih potlačuje“.²⁵² Ta apsolutna autonomija vodi u „ideologizirano“ shvaćanje čovjeka koje „nužno vodi u ideologizirano shvaćanje roda što za posljedicu ima otvoreno nijekanje smisla i značenja spola i spolne različitosti u oblikovanju osobnog identiteta pojedinca“.²⁵³

S obzirom na novi studijski program koji se želi uvesti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Komisija izražava bojazan zbog moguće zastupljenosti takvog ideologiziranog shvaćanja čovjeka i kažu kako je nužno pitati se „hoće li predloženi Rodni studiji promicati znanstveno istraživanje o rodu ili ideologizaciju roda i rodni teorija.“²⁵⁴ Svoju zabrinutost potkrepljuju iskustvima drugih zemalja koja su pokazala da rodni studiji često promiču koncept rodne ideologije koji potpuno odbacuje kategoriju spola, stoga svatko može samovoljno birati vlastiti spol, seksualnu orijentaciju, rodni identitet i rodni izražaj. Ono o čemu, prema Komisiji, ovisi prihvatljivost ili neprihvatljivost Rodnih studija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu jest odgovor na pitanje „hoće li predloženi Rodni studiji promicati znanstveno istraživanje o rodu ili ideologizaciju roda i rodni teorija.“²⁵⁵

Nakon što je novinarka Hrvatskog tjednika oštro optužila dekane Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Fakulteta filozofije i religijskih znanosti istoga Sveučilišta za podržavanje rodne ideologije zbog davanja glasa Rodnim studijima, nadbiskup Dražen Kutleša, predsjednik HBK, razgovarao je s novinarom Večernjeg lista kako bi još jednom razjasnio stav Crkve po pitanju rodne ideologije, ali i Rodnih studija koji su tada bili predmetom žustrih rasprava. Istaknuo je da je

²⁵² KOMISIJA „IUSTITIA ET PAX“ HBK, Priopćenje u povodu najave uvođenja Rodnih studija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Neprihvatljivost ideologije roda i rodni teorija u svrhu zaštite dostojanstva ljudske osobe.

²⁵³ *Isto.*

²⁵⁴ *Isto.*

²⁵⁵ Usp, *Isto.*

neprihvatljivo „nametanje određenih obrazovnih i studijskih programa, programa spolnog odgoja, kao i zakonodavnih usmjerenja kojima se promiče poimanje osobne samosvijesti koji su korjenito odcijepljeni od bioloških razlika između muškarca i žene.“²⁵⁶ U tom je smislu dalje ukazao na neprihvatljivost svake „ideologija roda i rodni teorija koje su suprotne Božjem stvoriteljskom planu i razdvajaju spol i rod ili se spol reducira samo na biološku, reproduktivnu razinu“.²⁵⁷

Proizlazi da višeznačnost pojma „rod“ stvara nejasnoće i vodi višestrukim problemima. Na primjeru Priopćenja Komisije „Iustitia et pax“ HBK o najavi uvođenja rodni studija vidljivo je da se ne osuđuje slijepo sve gdje se nađe riječ „rod“. Rodni studiji priznaju se kao korisna znanstvena disciplina, no istovremeno drži se korisnim propitkivati njezinu objektivnost i slobodu od ideoloških uvjerenja i ciljeva. U tom kontekstu Komisija „Iustitia et pax“ protivi se novoj antropologiji prisutnoj u konceptu rodne ideologije koja lišava čovjeka njegovih bioloških odrednica, a prepušta ga njegovu osjećaju i volji te uz muški i ženski rod uvodi nove alternativne rodove. Ono što se još može zamijetiti u izjavama biskupa jest pomak u razumijevanju same problematike. S jedne strane, u prvim izjavama i dokumentima vidljivo je razlikovanje samih termina rod i spol, ali ne toliko i onoga što oni označavaju kao ni što bi značilo da je rod društvena konstrukcija i postoji li neko razumijevanje roda kao društvene konstrukcije koje bi bilo prihvatljivo. S druge strane, u zadnjem priopćenju Komisije „Iustitia et pax“ izriče se priznanje istraživanjima roda i njihovoj vrijednoj ulozi u borbi protiv diskriminacije; Komisija sada, čini se, ipak potvrđuje poimanje roda koje nije u suprotnosti sa stavovima Crkve i kršćanskom slikom o čovjeku, a samim time ima potencijal pridonijeti boljitku društva, za razliku od onog koje je ideološki uvjetovano i dovodi u pitanje dosadašnju sliku čovjeka.

²⁵⁶ *Isto.*

²⁵⁷ *Isto.* Osim rodne ideologije, upozorio je i na druge ideologije koje, iako ne razdvajaju spol i rod, reduciraju spol samo na reproduktivnu razinu. Prema nadbiskupu, takve su teorije najčešće nadahnute promicanjem prava žena te brak promatraju kao zapreku za ženino ostvarenje nijećući time njezino naravno usmjerenje prema majčinstvu. U ime oslobođenja žene od potlačenosti promiče se njezino pravo na izbor; pravo na pobačaj, dostupnosti i pravo na pristup svakom obliku kontracepcije, itd.²⁵⁷ „Crkva smatra da je to zapravo novi način porobljavanja žena, a ne njezino oslobođenje. To nikako ne znači da Crkva osporava ženama da se ostvare na raznim područjima života: političkom, društveno-socijalnom, gospodarskom ili nekom drugom“, Darko PAVIČIĆ, Nadbiskup Kutleša: Rodne ideologije nameću jednoumlje.

Zaključak

Povijest ljudskog društva svjedoči nam da pojavom svojevrsnih kriza ili društvenih problema nerijetko do izražaja dolazi fenomen krajnosti. Kako bi se suočilo sa stvarnošću prepoznatom kao društveni problem, poseže se za naglašavanjem stvarnosti i vrijednosti potpuno suprotnih od onih prepoznatih kao problem. Drugi način manifestacije fenomena krajnosti može biti i pod vidom utvrđivanja i zatvaranja u one već dobro poznate vrijednosti i stavove koji pružaju svojevrsno utočište, siguran prostor u trenucima kada nam se čini da postoji prijetnja koja bi te vrijednosti i stavove dovela u pitanje. Ovaj fenomen provlači se i kroz pozadinu ovog rada naslovljenog *Rodna ideologija u društvenim i crkveno-teološkim raspravama u Republici Hrvatskoj*.

Tako se fenomen krajnosti uočava već u prvom poglavlju s naslovom „Od feminizma do rodne ideologije“. Od društvene nejednakosti žena u odnosu na muškarce utjecajima različitih društvenih gibanja došlo je u konačnici do težnje za idealom apsolutne jednakosti i istosti. Pojam rod koji je trebao biti instrumentom u uočavanju diskriminatornih elemenata u odnosu dvaju spolova u društvu, zbog svoje jezične problematike dopušta različita tumačenja, pa tako i ono ideološko koje identitet muškarca i žene raspršuje idejama o fluidnosti, promjenjivosti, nestalnosti, čisto društvenoj uvjetovanosti. Tako je u borbi protiv društvene nejednakosti i diskriminacije posebnu ulogu preuzelo shvaćanje roda koje s jedne strane dokida svaku razliku između spolova, a s druge strane dopušta proizvoljnost u njegovu određivanju neovisno o biološkom spolu. Budući da to ideološko shvaćanje roda donosi jednu novu sliku čovjeka koje se često želi nametnuti kao jednoulje, u drugom poglavlju s naslovom „Rod i rasprave o rodnoj ideologiji u hrvatskom društvu“ donosi se pregled više događaja u kojima su mnogi vidjeli pokušaj nametanja te nove antropologije u hrvatskom društvu. Na temelju prikazanih društvenih događaja, rasprave ukazuju na slojevito značenje pojma „rod“, kao i na otežanost razlučivanja između ideološkog shvaćanja roda i razumijevanja roda kao društvene nadgradnje spola. Tome pridonosi nedovoljna upućenost u samu problematiku. Svakako je zanimljiva činjenica da se svi navedeni događaji koji su obilježili rasprave o rodu i rodnoj ideologiji u hrvatskom društvu jasno daju svrstati unutar dva područja –

pravnog i odgojno-obrazovnog. Ključna su to područja za oblikovanje društvenog mentaliteta koje se s jedne strane odvija usklađivanjem ponašanja hrvatskih građana putem pravnih propisa, a s druge strane odgojem novih naraštaja. Zbog toga je i sama problematika time teža, budući da je riječ o jednoj novoj antropologiji koja izvrće sliku ljudske osobe kako ju je zamislio Stvoritelj, a koja se ovim putevima želi ukorijeniti u društvenu svijest. Ipak, ostaje pitanje dosega ideološke usmjerenosti pojedinih događaja, a što ovisi o percepciji pojma „rod“ koja je u pozadini svake pojedine rasprave.

Crkva, prisutna u društvu i kao dio društva, brine za dobrobit i dostojanstvo svakoga čovjeka. Njezina je zadaća bdjeti nad društvenim zbivanjima, promatrati, rasuđivati i, konačno, dati svoj doprinos jer puno toga ima za reći i dati hrvatskom društvu. Ta briga Crkve za hrvatsku društvenu zbilju izražava se, između ostaloga, u obraćanjima biskupa Hrvatske biskupske konferencije i Komisije „Iustitia et pax“ HBK koja su prikazana u trećem poglavlju rada naslovljenom „Reakcija hrvatskih biskupa na izazove rodne ideologije“. U svojim odgovorima prilikom pojedinih društvenih zbivanja stali su u obranu vrednota, temeljnih ljudskih prava, stavova i učenja koja su u datom trenutku smatrali ugroženima. Neka od njih su obitelj, bračno zajedništvo muškarca i žene, kršćanska antropologija, pravo roditelja na odgoj vlastite djece, vjerska sloboda, i sl. Što se tiče razumijevanja same problematike rodne ideologije, može se primijetiti da u odnosu na usko i pojednostavljeno razumijevanje pojma „rod“ u prvim očitovanjima Hrvatske biskupske konferencije i Komisije „Iustitia et pax“ HBK, posljednje priopćenje Komisije čini određeni iskorak u razumijevanju ove kompleksne pojave i tumačenju pojma „rod“ koje ne bi bilo u suprotnosti s kršćanskim naukom, istovremeno priznajući istraživanjima roda njihovu vrijednost i doprinos.

Kompleksnost čitave tematike, nedostatak vremena za opsežnije istraživanje, kao i činjenica da rasprave nisu dovršene, razlog su da neka od pitanja ovim radom nisu uspjela biti obrađena. Ono što je sigurno jest da zavrzlamu i međusobno nerazumijevanje u raspravama o rodnoj ideologiji stvara neusuglašena i višeznačna terminologija. Kompleksnost pojma „rod“, njegovu jezičnu problematiku i moguća tumačenja trebalo bi najprije osvijetliti, a zatim ispitati koja bi od tih tumačenja zaista bila, bez ikakvih ideoloških konotacija, u službi stvaranja pravednijeg i ravnopravnijeg društva. Za jasnije uočavanje ideoloških elemenata vrijedilo bi razmotriti sam fenomen

ideologije, a onda i utvrditi koji su to objektivni kriteriji koji bi trebali biti zadovoljeni da bismo sa sigurnošću mogli reći da se uopće radi o ideologiji. S obzirom na spomenuti fenomen krajnosti, u crkvenim i vjerničkim krugovima postoji opasnost da se on ne manifestira u obliku zatvorenosti dijalogu i radu na pronalaženju zajedničkih rješenja, što bi bilo ključno ukoliko se misli na očuvanje ljudskog dostojanstva i to svake pojedine osobe i čitave osobe, u konačnici ostvarenja općeg dobra svih ljudi. Svakako bi u daljnjim promišljanjima bilo važno tražiti načine na koji Crkva a napose vjernici laici mogu i trebaju dati svoj doprinos društvenom životu, dakako uz svijest da živimo u demokratskom i pluralističkom društvu. Drugim riječima, na koji način Crkva i svi njezini članovi u brizi za opće dobro mogu njegovati otvorenost za dijalog ne odričući se pritom kršćanskih načela i istodobno pazeći da ih ne povede fenomen krajnosti s kojim će i svoju kršćansku praksu pretvoriti u ideologiju – jednodimenzionalno koje treba prihvatiti čitavo društvo?

Literatura

Dokumenti Crkve

- 1) DIKASTERIJ ZA NAUK VJERE, *Dignitas infinita. Deklaracija o ljudskom dostojanstvu* (2. IV. 2024.), u: https://ika.hkm.hr/dokumenti/deklaracija-dignitas-infinita/#_ftn101 (pristupljeno 30. VIII. 2024.).
- 2) HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Izjava o ratifikaciji „Istanbulske konvencije“ (10. IV. 2024.), u: <https://hbk.hr/dokumenti-hbk/izjava-hbk-o-ratifikaciji-ratifikaciji-istanbulske-konvencije/> (pristupljeno 13. VIII. 2024.).
- 3) HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Muško i žensko stvori ih!* (15. X. 2014.), u: <https://hbk.hr/dokumenti-hbk/musko-i-zensko-stvori-ih/> (pristupljeno 9. VIII. 2024.).
- 4) HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Poruka povodom odluke Ustavnoga suda o Kurikulumu zdravstvenoga odgoja (5. VI. 2013.), u: <https://nku.hbk.hr/poruka-hrvatske-biskupske-konferencije-povodom-odluke-ustavnoga-suda-o-kurikulumu-zdravstvenoga-odgoja/> (pristupljeno 12. VIII. 2024.).
- 5) HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, Založiti se za temeljne vrednote obrazovanja i obitelji (30. XI. 2017.), u: <https://hbk.hr/zaloziti-se-za-temeljne-vrednote-obrazovanja-i-obitelji/> (pristupljeno 23. VII. 2024.).
- 6) KOMISIJA „IUSTITIA ET PAX“ HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, Izjava o Programu zdravstvenog odgoja i obrazovanja (8. II. 2007.), u: <https://hbk.hr/izjava-o-programu-zdravstvenog-odgoja-i-obrazovanja/> (pristupljeno 12. VIII. 2024.).
- 7) KOMISIJA „IUSTITIA ET PAX“ HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, Priopćenje u povodu najave uvođenja Rodnih studija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Neprihvatljivost ideologije roda i rodnih teorija u svrhu zaštite dostojanstva ljudske osobe (10. VII. 2024.), u: <https://hbk.hr/komisija-iustitia-et-pax-o-najavi-uvodenja-rodnih-studija-na-zagrebackom-filozofskom-fakultetu/> (pristupljeno 9. VIII. 2024.).
- 8) KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, „*Muško i žensko stvori ih*“. *Za put dijaloga o pitanju roda u odgoju* (2. II. 2019.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019.

Knjige i članci

- 1) ANIĆ, Jadranka Rebeka, Feministička teologija i njezini odjeci u Hrvatskoj, u: *Mjesto i uloga teologije u Crkvi i društvu*, Nediljko Ante Ančić i Nikola Bižaca (ur.), Crkva u svijetu, Split, 2004.
- 2) ANIĆ, Jadranka Rebeka, *Kako razumjeti rod? Povijest rasprave i različita razumijevanja u Crkvi*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2011.
- 3) ANIĆ, Jadranka Rebeka, Žene i službe u Katoličkoj crkvi: mogućnosti, stanje, perspektive, u: *Bogoslovska smotra*, 89 (2019.) 4, 861–884.
- 4) BERTOŠA, Mislava, Jezične promjene i feministička kritika jezika, u: *Revija za sociologiju*, 23 (2001.) 1-2, 63-75.
- 5) BEZIĆ, Živan, Može li žena biti svećenik?, u: *Crkva u svijetu*, 11 (1976.) 2, 114-122.
- 6) BUTLER, Judith, *Nevolje s rodom*, Ženska infoteka, Zagreb, 2000.
- 7) COULTER, Michael L. – KRASON, Stephan M. – MYERS, Richard S. – VARACALLI, Joseph A. (ur.), *Encyclopedia of Catholic Social Thought, Social Science and Social Policy*, The Scarecrow press, inc., Lanham, Maryland – Toronto – Plymouth, UK, 2007.
- 8) CVIJOVIĆ JAVORINA, Ivana, Zdravstveni odgoj u hrvatskom školstvu 2012./2013. i građanski neposluh, u: *Historijski zbornik god*, 68 (2015) 2, 351-364.
- 9) ČERNIVEC, Andrea, Svećenici Josip Šimunović i Tonči Matulić s KBF-a i isusovac Ivan Šestak podržali nakaradnu rodnu ideologiju, u: *Hrvatski tjednik*, 1036 (2024.), 32-34.
- 10) DE BEAUVOIR, Simone, *The second sex*, Vintage Classics, London 1997.
- 11) ENCIKLOPEDIJSKI TEOLOŠKI RIJEČNIK, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.
- 12) GIBELLINI, Rosino, *Teologija dvadesetog stoljeća*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999.
- 13) GREEN, Elizabeth, Na raskrsnici putova. Feministička teologija na početku XXI. stoljeća, u: *Teološke perspektive za XXI. stoljeće*, Kršćanska sadašnjost, 2006.
- 14) GRUENFELDER, Anna-Maria, Feministička teologija ili „smrt patrijarhalnog Boga“, u: *Bogoslovska smotra*, 58 (1988.) 1, 29-60.

- 15) HRABAR, Dubravka, *Istanbulska konvencija i zamke rodne perspektive*, Vlastita naklada autorice, Zagreb, 2018.
- 16) MAROS, Zorica, Feminizam, rodna ideologija, transrodnost, neki vidovi i stav Crkve, u: *Crkva u svijetu*, 59 (2024.) 2, 376-398.
- 17) MILETT, Kate, *Sexual politics*, University of Illinois Press, New York, 1970.
- 18) MILOJEVIĆ, Ivana – MARKOV, Slobodanka (ur.), *Uvod u rodne teorije*, Mediterran Publishing, Novi Sad, 2011.
- 19) MIHALJEVIĆ, Damirka, Feminizam – što je ostvario, u: *Mostariensia*, 20 (2016.) 1-2, 149-169.
- 20) MORO, Dušan, Dokumenti Katoličke Crkve o ekumenskom problemu ređenja žena i njihova teološko-ekumenska analiza, u: *Služba Božja*, 52 (2012.) ¾, 367-403.
- 21) PEETERS, Marguerite A., *Rodna revolucija. Vodič za razlučivanje*, Verbum, Split, 2016.
- 22) PETROV, Emanuel – VOLAREVIĆ, Marijo, Pitanje dostojanstva i svećeničkog ređenja žena u nauku papa trećeg tisućljeća, u: *Crkva u svijetu*, 57 (2022.) 1, 45-64.
- 23) POZAIĆ, Valentin, Zdravstveni odgoj ili indoktrinacija ideologije homoseksualizma, u: *Obnovljeni život* 68 (2013.) 2, 263-270.
- 24) RUKAVINA KOVAČEVIĆ, Ksenija, Druga strana IV. modula kurikuluma zdravstvenog odgoja u školi, u: *Riječki teološki časopis*, 21 (2013.) 1, 57-100.
- 25) RUPČIĆ, Danijela, Značenje pojma rod i njegova primjena u hrvatskom pravnom poretku, u: *Crkva u svijetu* 53 (2018.) 2, 169-195.
- 26) VOLAREVIĆ, Mario, Ideološki predznaci programa spolnog odgoja, u: *Riječki teološki časopis*, 22 (2014.) 2, 339-358.
- 27) VOLAREVIĆ, Marijo, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*, Glas Koncila, Zagreb, 2018.

Drugi internetski izvori

- 1) BARUKČIĆ, Marina/HINA, Ustavni sud ukinuo zdravstveni odgoj (22. V. 2013.), u: https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/ustavni-sud-ukinuo-zdravstveni-odgoj-20130522?meta_refresh=1 (pristupljeno 10. VIII. 2024.).

- 2) BEGIĆ, Dražen, Transseksualnost kao interdisciplinarni entitet, u: <https://www.croris.hr/crosbi/publikacija/rad-ostalo/772406> (pristupljeno 2. IX. 2024.).
- 3) BERKELEY GENDER AND WOMEN'S STUDIES, History, u: <https://gws.berkeley.edu/about-gws/history> (pristupljeno 1. V. 2023.).
- 4) BROWN, George R., Rodna disforija i transeksualizam, u: <https://hemed.hr/Default.aspx?sid=16397> (pristupljeno 21. VII. 2024.).
- 5) CENTAR ZA ŽENSKÉ STUDIJE ZAGREB, O nama, u: <https://zenstud.hr/o-nama/> (pristupljeno 7. IX. 2024.).
- 6) CENTAR ZA ŽENSKÉ STUDIJE, Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije, u: <https://ravnopravnost.gov.hr/arhiva/biblioteka-ureda/pojmovnik-rodne-terminologije-prema-standardima-europske-unije/1618> (pristupljeno 1. V. 2024.).
- 7) CENTAR ZA ŽENSKÉ STUDIJE, *Izveštaj istraživanja. Zastupljenost ženskih/rodnih tema u kurikulumima predmeta odabranih visokoobrazovnih institucija*, u: <https://zenstud.hr/2016/07/11/izvjestaj-istrazivanja-zastupljenost-zenskihrodnih-tema-u-kurikulumima-predmeta-odabranih-visokoobrazovnih-institucija/> (pristupljeno 7. IX. 2024.).
- 8) CESI, Kampanja za uvođenje seksualne edukacije u zagrebačke škole #Zaštošutimo 3.0, u: <https://www.cesi.hr/kampanja-za-uvodenje-seksualne-edukacije-u-zagrebacke-skole-zastosutimo-3-0/> (pristupljeno 22. VIII. 2024.).
- 9) CESI, Policy sažetak o uvođenju sveobuhvatne seksualne edukacije u osnovne i srednje škole u Gradu Zagrebu, u: <https://www.cesi.hr/policy-sazetak-o-uvodenju-sveobuhvatne-seksualne-edukacije-u-osnovne-i-srednje-skole-u-gradu-zagrebu/> (pristupljeno 4. VII. 2024.).
- 10) DESPOT, Sanja, Rodni studiji ne predstavljaju “uvođenje rodne ideologije na velika vrata u obrazovanje” (5. VII. 2024.), u: <https://faktograf.hr/2024/07/05/rodni-studiji-ne-predstavljaju-uvodenje-rodne-ideologije-na-velika-vrata-u-obrazovanje/> (pristupljeno 9. VIII. 2024.).
- 11) DUERST-LAHTI, Georgia, *Gender ideology: masculinism and feminalism*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008., (6. VII. 2024.), u: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/politics-gender-and-concepts/gender->

- [ideology-masculinism-and-feminalism/D1C667204BAA8B45E87E8EB8101EE74A](#) (pristupljeno 3. IX. 2024.)
- 12) DŽEBA, Ivo, Na HRT-u smo mogli vidjeti kako izgleda ideološka kolonizacija koju Papa često proziva (21. III. 2023.) <https://www.bitno.net/vjera/aktualnosti/na-hrt-u-smo-mogli-vidjeti-kako-izgleda-ideoloska-kolonizacija-o-kojoj-papa-cesto-govori/> (pristupljeno 2. V. 2023.).
- 13) EUROPSKI INSTITUT ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA, A-Z Index, u: <https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus> (pristupljeno 21. VIII. 2024.).
- 14) EUROPSKI INSTITUT ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA, u: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-institute-gender-equality-eige_hr (pristupljeno 3. IX. 2024.).
- 15) HINA, Ovako bi trebao izgledati rodni studij, a objavljeno i gdje će se zapošljavati oni koji ga završe (3. VII. 2024.), u: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/zagrebacki-filozofski-fakultet-pokrece-novi-studij-rodni-studiji---856973.html> (pristupljeno 4. VII. 2024.).
- 16) HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/interseksualnost>) (pristupljeno 20. VIII. 2024.).
- 17) HRVATSKI SABOR, *Zakon o volonterstvu* (18. V. 2007.), u: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2007_06_58_1863.html (pristupljeno 20. III. 2024.).
- 18) HRVATSKI SABOR, *Zakon o suzbijanju diskriminacije* (21. VII. 2008.), u: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_85_2728.html (pristupljeno 2. V. 2024.).
- 19) INFORMATIVNA KATOLIČKA AGENCIJA, Priopćenje za javnost dekana KBF-a i FFRZ-a (6. VIII. 2024.), u: <https://ika.hkm.hr/novosti/priopcenje-za-javnost-dekana-kbf-a-i-ffrz-a/> (pristupljeno 3. IX. 2024.).
- 20) KRNIĆ, Hana, Psihijatar Vukušić za Direktno: Tomašević gura ideološke teme djeci, ovo je štetno za njihov psihoseksualni razvoj (8. VI. 2022.) <https://direktno.hr/direkt/psihijatar-vukusic-za-direktno-tomasevic-gura->

- [ideoloske-teme-djeci-ovo-je-stetno-za-njihov-psihoseksualni-razvoj-275491/](#)
(pristupljeno 3. V. 2023.).
- 21) LORI, Kolegij „Rod, seksualnost, identiteti – od opresije do ravnopravnosti“, u:
<https://lori.hr/kolegij/> (pristupljeno 1. V. 2023.).
- 22) MARUŠIĆ, Matko, „Rodni studiji“ u hrvatskoj znanosti (26. IV. 2016.), u:
<https://narod.hr/hrvatska/prof-dr-matko-marusic-rodni-studiji-u-hrvatskoj-znanosti> (pristupljeno 27. IV. 2023.).
- 23) MATULIĆ, Tonči, Istanbulska konvencija u svjetlu integralne antropologije (19. III. 2018.), u: https://www.youtube.com/watch?v=e09Lp_riZzo (pristupljeno 2. IX. 2024.).
- 24) MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE SKRBI, Konvencija o jednakosti plaća (10. II. 2024.), u: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2000_02_3_24.html (pristupljeno 20. VII. 2024.).
- 25) MREŽNA STRANICA UDRUGE STATUS M, u: <http://www.status-m.hr/kinder/>
- 26) NAROD.HR, Katolički prosvjetni radnici: U seksualnom obrazovanju CESI-ja se krije rodna ideologija (28. VI. 2024.), u: <https://narod.hr/hrvatska/katolicki-prosvjetni-radnici-u-seksualnom-obrazovanju-cesi-ja-se-krije-rodna-ideologija> (pristupljeno 4. VII. 2024.).
- 27) ODJEL EUROPSKE KOMISIJE ZA PROMICANJE JEDNAKIH MOGUĆNOSTI, *100 words for equality. A glossary of terms on equality between women and men*, Luxembourg, 1998., u: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7342d801-86cc-4f59-a71a-2ff7c0e04123> (pristupljeno 2. IX. 2024.).
- 28) OPĆA SKUPŠTINA UJEDINJENIH NARODA, Konvencija o političkim pravima žena (31. III. 1953.), u: https://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_Konvencija%20o%20politicnim%20pravi%20zena.pdf (pristupljeno 20. VII. 2024.).
- 29) OPĆA SKUPŠTINA UJEDINJENIH NARODA, Opća deklaracija o ljudskim pravima (10. XII. 1948.), u: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2009_11_12_143.html (pristupljeno 31. VIII. 2024.).

- 30) OPĆA SKUPŠTINA UJEDINJENIH NARODA, Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (18. xii. 1979.), u: https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/un/kon_o_ukl_diskr_zena.pdf (pristupljeno 20. VII. 2024.).
- 31) OXFORD ENGLISH DICTIONARY, *gender*, u: https://www.oed.com/dictionary/gender_n (pristupljeno 2. IX. 2024.).
- 32) PAVIČIĆ, Darko, Nadbiskup Kutleša: Rodne ideologije nameću jednoulje (14. VIII. 2024.), u: <https://www.zg-nadbiskupija.hr/nadbiskup-kutlesa-rodne-ideologije-namecu-jednoulje/24865> (pristupljeno 30. VIII. 2024.).
- 33) POLŠAK PLATINUŠ, Vlatka, Ikone konzervativne scene: Evo zašto smo protiv Istanbulske konvencije (13. III. 2018.), u: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/ikone-konzervativne-scene-evo-zasto-smo-protiv-istanbulske-konvencije-foto-20180313> (pristupljeno 2. V. 2023.).
- 34) SAVEZNI CENTAR ZA ZDRAVSTVENO OBRAZOVANJE I REGIONALNI URED SVJETSKE ZDRAVSTVENE ORGANIZACIJE ZA EUROPU, Standardi spolnog odgoja u Europi, Savezni centar za zdravstveno obrazovanje, Köln, 2010., u: https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/BZgA_Standards_Croatian.pdf (pristupljeno, 7. IX. 2024.).
- 35) STATUS M, KINDER, u: <http://www.status-m.hr/kinder/> (pristupljeno 20. VIII. 2024.)
- 36) STATUS M, Facebook objava (3. VI. 2022.), u: https://web.facebook.com/StatusM/posts/-nastavili-smo-pilotiranje-programa-za-promicanje-rodne-pravde-i-borbu-protiv-ro/5423108807700378/?_rdc=1&_rdr (pristupljeno 20. VIII. 2024.)
- 37) STATUS M, Facebook objava povodom Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, transfobije i bifobije (17. V. 2023.), u: https://web.facebook.com/photo/?fbid=627524066086461&set=a.554589953379873&locale=hr_HR (pristupljeno 20. VIII. 2024.).
- 38) SVEUČILIŠTE U ZAGREBU, AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI, Kreativni kritički laboratorij (14. III. 2018.), u: <http://zenstud.hr/wp->

- content/uploads/2018/03/Kreativni-kriti%C4%8Dki-laboratorij-feministi%C4%8Dke-teorije-i-prakse-2018-1.pdf (pristupljeno 7. IX. 2024.).
- 39) T., Marijan, Davor Dijanović: „I HRT se uključila u promicanje rodne ideologije“ (2. IV. 2023.), u: <https://kamenjar.com/davor-dijanovic-i-hrt-se-ukljucila-u-promicanje-rodne-ideologije/> (pristupljeno 2. V. 2023.).
- 40) UNIVERSITY OF OXFORD – MEDICAL SCIENCES DIVISION, *Gender*, u: <https://www.medsci.ox.ac.uk/study/medicine/harrasment-and-bullying/gender> (pristupljeno 2. IX. 2024.).
- 41) VIJEĆE EUROPE, *Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, Helena Štimac Radin (ur.), Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, Zagreb, 2014., u: <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Publikacija%20Konvencija%20Vije%C4%87a%20Europe%20o%20spre%C4%8Davanju%20i%20borbi%20protiv%20nasilja%20nad%20%C5%BEenama%20i%20nasilja%20u%20obitelji.pdf> (pristupljeno 13. VII. 2024.).
- 42) VLAŠIĆ SMREKAR, Nataša, Napokon vrijeme za rodne studije na Filozofskom fakultetu (9. II. 2023.), u: <https://www.vecernji.hr/vijesti/napokon-vrijeme-za-rodne-studije-na-filozofskom-fakultetu-1655434> (pristupljeno 1. V. 2023.).
- 43) Zakon o volonterstvu, u: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2007_06_58_1863.html (pristupljeno 20. III. 2024.).
- 44) Zakon o suzbijanju diskriminacije, u: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_85_2728.html (pristupljeno 2. V. 2024.).